

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
VALSTSTIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

**VIDES DATU PIEEJAMĪBA UN TĀS PIELĀUJAMIE
IEROBEŽOJUMI**

MAGISTRA DARBS

Autors: Dr. biol. **Astra Labuce**

Studenta apliecības Nr.: ah06011

Darba vadītājs: docente Dr. iur. Silviya Meiere

RĪGA 2025

ANOTĀCIJA

Šajā maģistra darbā analizēti un apkopoti galvenie šķēršļi un problēmas, kas apgrūtina vides datu pieejamības regulējuma piemērošanu, kā arī noskaidroti būtiskie apstākļi, kas ņemami vērā, lemjot par vides datu pieejamību. Darbā secināts, ka vides dati, kā vides informācijas sastāvdaļa, ir pakļauti vienotam regulējumam, tomēr Latvijas normatīvajos aktos trūkst skaidru definīciju, pamatā jēdziena “vides” plašā un neskaidrā tvēruma dēļ. Tas rada interpretācijas problēmas, īpaši attiecībā uz ierobežojumu pamatotu piemērošanu. Aptaujas un tiesu prakses analīze atklāj, ka biežākās tiesību kolīzijas rodas starp sabiedrības tiesībām uz vides informāciju un konfidencialitātes aizsardzību. Darbā uzsvērta nepieciešamība uzlabot sabiedrības informētību un ieviest vadlīnijas, lai mazinātu subjektīvo pieeju un nodrošinātu vienotu regulējuma piemērošanu.

Atslēgvārdi: vides dati, vides informācija, pieejamība, Orhūsas konvencija, sabiedrības tiesības

ABSTRACT

This master's thesis analyses and summarises the main obstacles and challenges hindering the effective application of environmental data accessibility regulations, as well as identifies key factors to consider when deciding on the availability of environmental data. The study concludes that environmental data is subject to the same regulation as environmental information. However, Latvian legislation lacks clear definitions, primarily due to the broad and ambiguous scope of the term “environment”. This vagueness creates interpretative challenges, particularly regarding the justified application of restrictions. An analysis of surveys and case law reveals that the most frequent legal conflicts arise between public rights to environmental information and confidentiality protection. The thesis highlights the need to enhance public awareness and develop guidelines to minimize subjective approaches and ensure the consistent application of regulations.

Keywords: environmental data, environmental information, accessibility, Aarhus Convention, public rights

SATURS

APZĪMĒJUMU SARAKSTS	6
IEVADS	7
1. VIDES DATI KĀ DAĻA NO VIDES INFORMĀCIJAS	11
1.1. “Vides dati” un “vides informācija” jēdzieni.....	11
1.2. Vides datu iedalījums un to definīcijas	16
1.2.1. Dabas resursi	18
1.2.2. Emisijas (izmetes)	19
1.2.3. Vides (tai skaitā, dabas elementu) stāvoklis.....	21
1.3. Secinājumi	23
2. VIDES DATU ATVĒRTĪBAS PRINCIPS UN PIEĻAUJAMĀS ATKĀPES.....	24
2.1. Tiesības uz vides datu pieejamību	24
2.2. Pienākums sniegt informāciju.....	25
2.3. Tiesiskie izņēmumi vides datu pieejamībai	27
2.3.1. Fizisku personu datu aizsardzība.....	28
2.3.2. Ierobežotas pieejamības (konfidenciāla) informācija.....	29
2.3.3. Iestādes rīcībā nav pieprasītie dati.....	30
2.3.4. Informācijas pieprasījums ir pārāk vispārīgs.....	30
2.3.5. Informācija, kuras izpaušana apdraud dabas aizsardzību.....	30
2.4. Secinājumi	31
3. VIDES DATU PIEEJAMĪBAS UN TĀS IEROBEŽOŠANAS JURIDISKIE UN PRAKTISKIE ASPEKTI	32
3.1. Vides informācijas pieejamības attīstība Latvijā un Eiropā	32
3.2. Latvijas vides datu pieejamība: 2024. gada aptaujas rezultāti	34
3.3. Konstatēto vides datu pieejamības ierobežojumu piemērošanas izvērtējums	36
3.3.1. Vides datu pieejamība un konfidencialitāte	36
3.3.2. Vides datu pieejamība un personas datu aizsardzība	45
3.3.3. Vides datu pieejamība un dabas aizsardzība	47
3.3.4. Nepietiekami resursi un rīki datu apstrādei un publicēšanai	47
3.4. Apkopojums potenciālai vides datu pieprasījumu izvērtēšanas procedūrai	49
3.5. Ieteikumi vides datu pieejamības uzlabošanai un piemērošanai.....	50
3.6. Secinājumi	52

KOPSAVILKUMS	53
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	55
PIELIKUMI.....	62
1. pielikums. Aptaujāto iestāžu saraksts.	62
2. pielikums. Aptaujas anketas jautājumi un jautājumu plūsma.	63
3. pielikums. Aptaujas rezultāti.	64

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

BIOR – Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskais institūts "BIOR"

EST – Eiropas Savienības tiesa

Harta – Eiropas Savienības Pamattiesību harta

Jaunā vides informācijas direktīva – Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2003/4/EC par vides informācijas pieejamību sabiedrībai un par Padomes Direktīvas 90/313/EEK atcelšanu

Latvijas Republikas tiesībsargs – tiesībsargs

LVM – akciju sabiedrība "Latvijas valsts meži"

LVĢMC – Valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs"

Orhūsas konvencija – Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem

Satversme – Latvijas Republikas Satversme

Satversmes tiesa – Latvijas Republikas Satversmes tiesa

Vecā vides informācijas direktīva - Padomes Direktīva 90/313/EEK par brīvu piekļuvi vides informācijai

IEVADS

Starptautiskajā cilvēktiesību izpratnē vēsturiski izveidojusies vienprātība, ka vides degradācija apdraud cilvēktiesību īstenošanu, tostarp tiesības uz dzīvību, veselību, pārtiku, ūdeni un īpašumu¹. Pieaugoša juridiskā atzīšana apliecina šo nedalāmo saikni starp cilvēktiesībām un laba vides stāvokļa nodrošināšanu, īpaši ņemot vērā klimata pārmaiņu un vides degradācijas radītās problēmas. Arī Latvijā nacionālā mērogā ir atzīta vides un to elementu nozīme kā sabiedrības eksistences pamats. To uzsver Latvijas Republikas Satversmes tiesa² (turpmāk tekstā – Satversmes tiesa), papildus norādot, ka no vides ir atkarīga sabiedrības un ikviena tās locekļa izdzīvošana un labklājība ilgtermiņā. Tas rada nepieciešamību nodrošināt, ka informācija par procesiem vidē un pārvaldību vides un dabas aizsardzības jautājumos būtu viegli pieejama un savlaicīgi publiskota. Līdz ar to, pieeja vides informācijai mūsdienās ir pielīdzināta cilvēktiesību līmenim³, uzsverot tās ciešo saikni ar cilvēku pamattiesībām.

Tiesības iegūt informāciju, kas ir neatņemama vārda brīvības sastāvdaļa, ir nostiprinātas Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk tekstā – Satversme) 100. pantā⁴, kā arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartā⁵ (turpmāk tekstā – Harta). Šīs tiesības sabiedrības attīstības rezultātā ir izveidojušās par “atklātības principu”, kas ir būtisks demokrātiskai sabiedrībai, nodrošinot gan indivīda tiesības uz informāciju, gan veicinot uzticību valsts pārvaldei un tās efektivitāti⁶. Latvijā princips ir nostiprināts Informācijas atklātības likumā⁷ un Satversmē, tomēr tā praktiskā ieviešana prasa nepārtrauktus uzlabojumus, īpaši attiecībā uz vienotu regulējuma piemērošanu⁸. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka personas tiesības iegūt informāciju ir neierobežotas, izņemot gadījumus, kad likums noteic citādi, tomēr jebkurš informācijas pieejamības ierobežojums ir interpretējams pēc iespējas šauri⁹.

¹ Bratspies R. Do We Need a Human Right to a Healthy Environment? Santa Clara J Intl L, 2015, nr. 13: 31. Pieejams: <https://digitalcommons.law.scu.edu/scujil/vol13/iss1/3> [aplūkots 26.12.2024.]

² Satversmes Tiesa 06.07.2009. spriedums lietā Nr. 2008-38-03, 9.1. punkts. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2008-38-03_Spriedums.pdf#search=2008-38-03 [aplūkots 19.10.2024.]

³ Bratspies R. & Lamdan S. Part VII.1: Legality. The human right to environmental information. In: May J.R. & Daly E. (Eds.) Human Rights and the Environment. Padstow, Cornwall: TJ International Ltd, 2019, <https://doi.org/10.4337/9781788111461>

⁴ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [01.01.2019. red.]

⁵ Eiropas Savienības Pamattiesību harta 2016/C 202/02, 11. pants. Pieņemta 26.10.2012. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT> [aplūkots 26.12.2024.]

⁶ Jarinovska-Buka, K. “Par informācijas atklātības principu”. Jurista vārds, 2002, nr. 21 (254). Pieejams: <https://juristavards-lv.datubazes.lanet.lv/doc/67471-par-informacijas-atklatabas-principu/> [aplūkots 31.12.2024.]

⁷ Informācijas atklātības likums: LV likums. Pieņemts 29.10.1998. [01.05.2023. red.]

⁸ Jarinovska-Buka, K. 2002.

⁹ Satversmes tiesas 06.07.1999. spriedums lietā Nr. 04-02(99) 2. punkts. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/04-0299_Spriedums.pdf [aplūkots 28.11.2024.]

Nacionālā līmenī, Informācijas atklātības likums regulē kārtību, kādā vispārpieejama informācija ir pieejama, respektīvi, pieprasāma un iegūstama, gadījumos, kad informācijai nav nodrošināta publiska pieejamība interneta vietnēs vai datu bāzēs. Šis likums arī nosaka izņēmumus¹⁰ no atklātības principa, paredzot vairākus gadījumus, kuros piekļuve informācijai var tikt ierobežota (piemēram, komercnoslēpums, personu datu aizsardzība vai iestādes iekšējā informācija). Tomēr Vides aizsardzības likums¹¹ kā speciāls normatīvais akts uzliek papildu pienākumus attiecībā uz informācijas atklāšanu par vidi, tās elementiem, faktoriem un stāvokli, paplašinot vispārpieejamās informācijas loku.

Vides informācijas iegūšanu kā cilvēka pamattiesības uzsver arī “Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem” jeb Orhūsas konvencija¹², kas ir viens no nozīmīgākajiem starptautiskajiem tiesību aktiem vides informācijas pieejamības jomā. Orhūsas konvencijas preambulā ir uzsvērtā ciešā saikne starp vides tiesībām un cilvēku pamattiesībām, atzīstot mūsdienu sabiedrības pienākumu nodrošināt vides ilgtspējību nākotnes paaudzēm, lai tās varētu pilnvērtīgi īstenot savas cilvēktiesības. Tā arī noteic, ka ilgtspējīgu attīstību var panākt, tikai iesaistot visas ieinteresētās puses, tai skaitā sabiedrību. Eiropas vides politikas viens no vadmotīviem ir pārskatāmība jeb caurspīdība¹³. Tās mērķis ir nodrošināt, ka ne tikai iestādes un uzņēmumi, bet arī pilsoņi, nevalstiskās organizācijas un neatkarīgi zinātnieki var kvalificēti piedalīties diskusijās par vides pārvaldību, tādējādi veicinot efektīvāku un labāku vides aizsardzību. Līdz ar to visām iesaistītajām pusēm jānodrošina vienlīdzīga piekļuve informācijai par attiecīgajiem jautājumiem.

Šajā kontekstā vides informācijas un tās pirmavota – vides datu – pieejamība ir būtiska gan politikas veidošanā, gan sabiedrības līdzdalībā vides un dabas aizsardzības jautājumos. Vides dati, kas bieži tiek iegūti no vides monitoringa, ir svarīgi, jo tie sniedz operatīvu informāciju lēmumu pieņemšanai un tūlītējai rīcībai. Tomēr šo datu analīze un publicēšana prasa laiku, tāpēc bieži vien brīdī, kad dati vai to apkopojumi tiek publicēti aprakstošos dokumentos, informācija jau var būt novecojusi un neatspoguļot aktuālo situāciju. Nereti ar vidi saistītie jautājumi ir risināmi nekavējoties, pirms neatgriezeniskas izmaiņas vidē un dabā ir iestājušās.

¹⁰ Informācijas atklātības likums, 5.-8¹. pants

¹¹ Vides aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 02.11.2006. [01.07.2020. red]

¹² *Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem.* Parakstīta Orhūsā, Dānija 25.06.1998. Pieejama: <https://unece.org/environment-policy/public-participation/aarhus-convention/text> [aplūkots 26.12.2024.]

¹³ Ģenerālvokātes Julianas Koktes [Juliane Kokott] secinājumi, lieta nr. C-442/14, 1. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:62014CC0442> [aplūkots 23.11.2024.]

Vides datu pieejamības nozīme kļūst arvien lielāka, ņemot vērā klimata pārmaiņu izraisītās izmaiņas un bioloģiskās daudzveidības samazināšanās tendenci, kas rada nepieciešamību pēc caurspīdīguma lēmumu pieņemšanas procesos. Vides datiem ir būtiska loma lēmumu pieņemšanā gan valdības, gan pašvaldību līmenī, jo tie sniedz pamatojumu politikas veidošanai un tās pielāgošanai. Politikas īstenošanu lielā mērā ietekmē sabiedrības informētība, kas, savukārt, ir atkarīga no tā, cik plaši un operatīvi ir pieejama vides informācija, tostarp sākotnējie dati.

Autore uzskata, ka ierobežojumi vides datu pieejamībā kavē ne tikai sabiedrības līdzdalību, bet arī pētniecību un inovācijas, kas ir kritiski svarīgas vides politikas un pārvaldības uzlabošanā. Saistība starp datu, tai skaitā, vides datu pieejamību un jaunu, inovatīvu produktu un pakalpojumu radīšanu ir uzsvērtā Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas (ES) 2019/1024 par atvērtajiem datiem un publiskā sektora informācijas atkalizmantošanu¹⁴ preambulas 8. punktā. Šis iestrādāts arī Informācijas atklātības likuma 1. pantā noteiktā jēdziena “augstvērtīgas datu kopas” definīcijā, kas uzsver, ka šādu datu kopu atkalizmantošana ir svarīgs ieguvums sabiedrībai, videi un ekonomikai, it īpaši gadījumos, kad datu kopas ir piemērotas inovatīvu pakalpojumu radīšanai. Zinātnieki, lai izstrādātu precīzus situāciju scenārijus un prognozes, balstās uz kvalitatīviem un savlaicīgiem datiem. Tomēr apgrūtināta datu pieejamība bieži kavē šo procesu, palēninot inovāciju attīstību un ierobežojot risinājumu izstrādi gan reģionālām, gan globālām vides problēmām.

Ņemot vērā visu iepriekš uzskaitīto, pieeja vides informācijai ir ikvienas personas pamattiesība, savukārt publiskām iestādēm ir pienākums radīt vides informāciju un nodrošināt pieeju tai. Tajā pašā laikā, autore apzinās, ka atsevišķos gadījumos vides informācijas pieejamības ierobežojumi var būt pieļaujami. Normatīvajos aktos uzskaitītas vairākas pieļaujamās atkāpes no vides informācijas atklātības principa. Tomēr nereti iestādes atsauca uz izņēmumiem, piemēram, konfidencialitāti, lai liegtu pieeju informācijai, interpretējot izņēmumus pārāk plaši¹⁵. Papildus tam normatīvajos aktos, kā arī judikatūrā trūkst skaidrības par “vides” jēdzienu¹⁶, un tas atstāj vietu interpretācijai par to, vai pieprasītā informācija ir vai nav saistīta ar vidi.

¹⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas (ES) 2019/1024 par atvērtajiem datiem un publiskā sektora informācijas atkalizmantošanu (pārstrādātā redakcija). Pieņemta 20.06.2019. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32019L1024> [aplūkots 26.12.2024.]

¹⁵ Krämer L. Chapter 4. Horizontal measures. In: EU Environmental Law. 8th Edition. Sweet & Maxwell, 2016, Paragraph 4-05., 145. p.

¹⁶ Bērtaite-Pudāne I., Mikosa Ž. Vides jēdziena plašais tvērums un tā piemērošanas izaicinājumi. Jurista Vārds, 2023, nr. 51/52 (1317/1318). Pieejams: <https://m.juristavards.lv/doc/284431-vides-jedziena-plasais-tverums-un-ta-piemerosanas-izaicinajumi/> [aplūkots 16.11.2024.]

Šī darba mērķis ir noskaidrot vides datu (vides informācijas pirmavota) pieprasījumu atteikumu pamatotību Latvijā, analizējot kolīzijas starp tiesībām uz vides informāciju un citām aizsargājamām tiesībām. Galvenā problēma, ko autore šajā pētījumā risina, ir neskaidrības un ierobežojumi vides datu pieejamības īstenošanā.

Šajā darbā autore:

- i) padziļināti pētīs jēdzienus “vides informācijas” un “vides datu”, analizējot to nozīmi un lomu vides tiesību jomā, lai izprastu šo jēdzienu teorētisko un praktisko nozīmi,
- ii) pētīs nacionālo un starptautisko normatīvos aktus, kas regulē vides datu pieejamības nodrošināšanu, īpašu uzmanību pievēršot Orhūsas konvencijas un Latvijas tiesību aktu savstarpējai mijiedarbībai,
- iii) analizēs aptaujāto iestāžu atbildes par vides datu pieejamības situāciju Latvijā, identificējot praksē sastopamās problēmas un to cēloņus,
- iv) izskatīs tiesu praksi, judikatūru un doktrīnu, lai apzinātu līdzšinējo pieredzi vides informācijas pieejamības jautājumu risināšanā,
- v) identificēs neskaidrības un vājās vietas vides datu pieejamības normatīvā regulējuma piemērošanā, piedāvājot iespējamus risinājumus regulējuma un tā piemērošanas pilnveidošanai.

Darba ietvaros autore izmanto juridiskās analīzes metodi, lai izpētītu normatīvo aktu regulējumu gan Latvijas, gan starptautiskā līmenī. Papildus tam veikta aptauja, kuras mērķa grupa ir ar vides un dabas aizsardzības jomām saistītas iestādes. Aptaujas mērķis ir novērtēt, kā praksē tiek nodrošināta vides datu pieejamība un kā tiek piemēroti likumā noteiktie izņēmumi. Tāpat veikta salīdzinošā analīze ar citu Eiropas Savienības dalībvalstu regulējumu un praksēm, kā arī izskatīta esošā tiesu prakse, lai identificētu tendences un kolīzijas, kas skar vides datu pieejamību.

Šī darba rezultāti var sniegt ieguldījumu gan tiesību aktu piemērošanas uzlabošanā, gan sabiedrības līdzdalības veicināšanā vides pārvaldībā. Skaidrs regulējums un caurskatāma prakse veicina uzticību Valstij un tās iestādēm un sekmē efektīvāku politikas veidošanu. Pētījuma ietvaros iegūtā informācija var kalpot kā pamats ieteikumiem par normatīvo aktu uzlabošanu, lai samazinātu nepamatotas vides informācijas pieejamības ierobežojumus, tādējādi stiprinot vides ilgtspējības principu ievērošanu Latvijā un Eiropas Savienībā.

1. VIDES DATI KĀ DAĻA NO VIDES INFORMĀCIJAS

1.1. “Vides dati” un “vides informācija” jēdzieni

Šajā nodaļā analizētas jēdzienu “vides informācija” un “vides dati” definīcijas, to savstarpējās attiecības un to loma vides tiesību jomā. Jēdziens “informācija” un “dati” kopīgās iezīmes un atšķirības ir būtiski izprast, lai secinātu, kādā mērā normatīvie akti, kas nosaka pienākumu sniegt vides informāciju, attiecināmi arī uz vides datiem.

Dati, informācija un zināšanas ir pamata elementi informācijas zinātnē¹⁷ (angliski “*Information science*”). Informācijas zinātne jeb informātika nodarbojas ar datu vākšanas, organizēšanas, apstrādes un izplatīšanas problēmu izpēti datu apstrādes sistēmās¹⁸. Tā ir cieši saistīta ar bibliotēkzinātņi¹⁹ un, cita starpā, pēta arī informācijas pārvaldību un informātikas sociālos aspektus. Liela daļa informācijas zinātnes pētnieki uzskata, ka dati, informācija un zināšanas ir secīgi savstarpēji saistīti elementi²⁰. Proti, dati ir pirmavots jeb izejmateriāls informācijai, savukārt no informācijas kopuma var iegūt zināšanas.

Tēzaurā jēdziena “dati” definīcija ir – “ziņas (piemēram, fakti, skaitļi), kas raksturo kaut ko, kas noder par pamatu secinājumiem”²¹. Tēzaurā jēdziena “informācija” definīcija ir – “ziņas, dati u.tml., ko cilvēki vāc, apstrādā, glabā, tiražē un nodod cits citam”²². Oksfordas angļu vārdnīcā “dati” (angliski “*data*”) skaidrots kā informācijas vienums, tipiski skaitlisks, kas pamatā iegūts pielietojot zinātniskas metodes²³, savukārt “informācija” (angliski “*information*”) ir definēta kā zināšanas par kādiem konkrētiem faktiem, priekšmetiem vai notikumiem²⁴. Ņemot vērā minētās definīcijas, var secināt, ka dati ir informācijas sastāvdaļa. Šo secinājumu apstiprina arī Informācijas atklātības likumā noteiktā “informācijas” definīcija, kas ir sekojoša: “ziņa vai ziņu kopums jebkurā tehniski iespējamā fiksēšanas, uzglabāšanas vai

¹⁷ Zins C. Conceptual approaches for defining data, information, and knowledge. *Journal of the American society for information science and technology*, 2007, nr. 58(4), p. 479-493. Pieejams: <https://doi.org/10.1002/asi.20508> [aplūkots 26.12.2024.]

¹⁸ Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca. Jēdziens “informācijas zinātne”. Pieejams: <https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?r=1107&q=nozaru&id=2073297&g=1> [aplūkots 28.11.2024.]

¹⁹ Noteikumi par Latvijas zinātnes nozaru grupām, zinātnes nozarēm un apakšnozarēm: Ministru kabineta 2022. gada 27. septembra noteikumi Nr. 595. [05.10.2023. red.]

²⁰ Ackoff RL. From data to wisdom. *Journal of Applied Systems Analysis*. 1989, nr. 16, p. 3-9.

²¹ Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca. Jēdziens “dati”. Pieejams: <https://tezaurs.lv/dati:1> [aplūkots 11.11.2024.]

²² Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca. Jēdziens “informācija”. Pieejams: <https://tezaurs.lv/inform%C4%81cija:1> [aplūkots 11.11.2024.]

²³ Oxford English Dictionary. Term “data”. Pieejams: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=data> [aplūkots 11.11.2024.]

²⁴ Oxford English Dictionary. Term “information”. Pieejams: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=information> [aplūkots 11.11.2024.]

nodošanas veidā”²⁵. Šāda izpratne par informācijas būtību ir izveidojusies Zviedrijā un pārņemta Eiropas Savienībā, tostarp Latvijā²⁶.

Informācijas atklātības likumā definēts arī jēdziens “atvērtie dati” – “brīvi pieejama bezmaksas informācija bez atkalizmantošanas ierobežojumiem, kuru var rediģēt un automatizēti apstrādāt ar brīvi pieejamām lietojumprogrammām”²⁷. Būtiskākais šajā “atvērtu datu” definīcijā ir tās sākums, kas būtībā noteic, ka atvērtie dati ir brīvi pieejama bezmaksas informācija. Abas definīcijas (“informācijas” un “atvērtu datu”) apvienojot, secināms, ka informācija un dati Informācijas atklātības likuma izpratnē, ir saistīti jēdzieni un dati ir uzskatāmi par informācijas vienu no veidiem. Dati kā daļa no informācijas uzsvēta arī Latvijas tiesu praksē, piemēram, tiesu prakses apkopojumā par datu apstrādes jomu²⁸ norādīti vairāki tiesu lēmumi²⁹, kuros dati definēti kā informācija, tiesa gan no fizisku personu datu aspekta.

Turpinot jēdzienu izpēti, pievērsta uzmanība konkrētāk “vides datu” un “vides informācijas” definīcijām gan nacionālajos, gan starptautiskajos normatīvajos aktos. Vides aizsardzības likumā ir minēti jēdzieni gan “vides informācija”, gan “vides dati”. “Vides informācija” ir definēta likuma 1. pantā (skatīt arī 1.1. tabulu), savukārt “vides dati” nav definēti kā atsevišķs jēdziens, bet tas ir minēts “vides informācijas sistēmas” definīcijā, kas iesākas sekojoši: “integrēta starpnozaru valsts informācijas sistēma, kurā tiek apkopoti, uzkrāti un apstrādāti vides dati un informācija, nodrošināta vides datu pieejamība un aprīte vides stāvokļa un tendenču novērtēšanai, (...)”³⁰.

Vides informāciju sistēmas pamatprincipi, tajās ietveramā informācija un uzturēšanas noteikumi regulēti Vides aizsardzības likuma IV nodaļā³¹. Īsumā, vides informācijas sistēmas veido savstarpēji savietojami atsevišķi reģistri un datubāzes, iekļaujot dažāda veida datus, tai skaitā, vides monitoringa programmu datus. Apvienojot Vides aizsardzības likuma 1. pantā definēto, ka vides informācijas sistēmas viens no uzdevumiem ir nodrošināt vides datu pieejamību, ar 17. pantā noteikto, ka vides monitoringa dati iekļaujami vides informācijas sistēmā, var secināt, ka vides monitoringa programmās iegūtie dati pēc būtības ir pieejami vides informācijas sistēmās. Līdzīgs secinājums – ka informācija iekļauta vides informācijas sistēmās

²⁵ Citāts no Informācijas atklātības likuma, 1 pants 1. punkts

²⁶ Jarinovska-Buka, K. 2002.

²⁷ Citāts no Informācijas atklātības likuma, 1 pants 6. punkts

²⁸ Priekulis J., Danovskis E. Tiesu prakses apkopojums. Datu apstrādes joma. 5. Tiesu prakse interneta tiesībās 5.1. Administratīvo tiesību jomā. 2004.-2020.gads. 2020. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2021/5_1%20Datu-apstrades-joma_Admin-ties_Priekulis-Danovskis.pdf [aplūkots 16.11.2024.]

²⁹ Augstākās tiesas 31.01.2019. spriedums lietā Nr. SKA-148/2019, 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/eclinolemumi/ECLI:LV:AT:2019:0131.A420322015.2.S>; Augstākās tiesas 08.04.2016. spriedums lietā Nr. SKA15/2016, 6. punkts [nav publicēts]

³⁰ Citāts no Vides aizsardzības likuma, 1 pants 20. punkts

³¹ Vides aizsardzības likums, 15.-17. pants

– izdarāms arī par Vides aizsardzības likuma 16. panta pirmajā daļā uzskaitītajiem informācijas avotiem, no kuriem ar vides datiem saistīti ir sekojoši: ziņojumi un pārskati par vides stāvokli, piesārņojumu un tā avotiem, vides un ilgtspējīgas attīstības indikatoru pārskati; dati un informācija par to darbību uzraudzību, kuras ietekmē vai var ietekmēt vidi; vides monitoringa programmas, plāni un rezultāti; pētījumi par ietekmi uz vidi un riska novērtējumi attiecībā uz vides sastāvdaļām vai norāde, kur šo informāciju var pieprasīt vai atrast.

Atšķirībā no Informācijas atklātības likuma, kurā “atvērta datu kopa” definēta kā informācija, Vides aizsardzības likuma “vides informācijas sistēmas” definīcijā “dati” un “informācija” ir saistīti ar saikli “un”, respektīvi, vērtēti vienlīdzīgi, bet šķietami atšķirīgi elementi. Šāds definīcijas formulējums jau ir ticis ieviests sākotnējā likumprojektā, kas nodots Saeimā komisijai izskatīšanai, un apstiprināts pamata likuma redakcijā³² 2006. gada 2. novembrī. Pamatojums izdalīt “datus” un “informāciju” atsevišķi, autorei nav zināms. Līdzīgi “dati” un “informācija” izdalīti atsevišķi likumā “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām”³³. Likumā, nosakot Ministru kabinetam deleģējumu, minēts “dabas datu pārvaldības sistēmas uzturēšanu, datu aktualizācijas un informācijas aprites kārtību”³⁴. Šāds formulējums nāk no Sugu un biotopu aizsardzības likuma 2012. gada 20. decembra izsludinātās redakcijas³⁵. Arī šajā gadījumā, autorei “datu” un “informācijas” izdalīšanas pamatojums nav zināms. Ministru kabineta (turpmāk tekstā – MK) 2014. gada 9. jūnija noteikumos Nr. 293³⁶ “Dabas datu pārvaldības sistēmas uzturēšanas, datu aktualizācijas un informācijas aprites kārtība” (turpmāk tekstā – Dabas datu aprites kārtības noteikumi) jēdzieni “dati” un “informācija” nereti lietoti kā sinonīmi, liecinot par izpratni, ka dati un informācija ir saistīti jēdzieni.

Sekojoši, var izdarīt secinājumu, ka Latvijas normatīvajos aktos nav viennozīmīgi noteiktas robežas “informācijai” un “datiem” vides tiesību jomā. Respektīvi, apskatītajos vides tiesību jomas likumos, šie termini tekstā ir izdalīti atsevišķi, savukārt Informācijas atklātības likumā un Dabas datu aprites kārtības noteikumos, tie ir saistīti jēdzieni, proti, dati ir uzskatāmi par informācijas vienu no veidiem. Lai izprastu plašāk šo jēdzienu nozīmi un lomu vides tiesībās, jāapskata starptautiskie tiesību akti un tiesu atziņas.

³²Vides aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 02.11.2006 [15.11.2006. red.]

³³ Likums “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām”: LV likums. Pieņemts 02.02.1993. [29.06.2023. red.]

³⁴ Ibid., 31. pants otrā daļa

³⁵ Sugu un biotopu aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 16.03.2000. [20.12.2012. red.], 4. pants 19. punkts

³⁶ Dabas datu pārvaldības sistēmas uzturēšanas, datu aktualizācijas un informācijas aprites kārtība: Ministru kabineta 2014. gada 9. jūnija noteikumi Nr. 293.

Jēdzienu “vides informācija” un “vides datu” salīdzinājums starp dažādiem avotiem. Definīcijas aprakstītas konspektīvā veidā; precīza redakcija aplūkojama pirmajā kolonnā norādītajā avotā

Avots	Vides dati definīcija	Vides informācija definīcija
Vides aizsardzības likums, 1. pants	Minēta 1. pantā: “Vides informācijas sistēmas” definīcijā: “Integrēta starpnozaru valsts informācijas sistēma, kurā tiek apkopoti, uzkrāti un apstrādāti <u>vides dati</u> un informācija.”	Definēts 1. pantā: "Jebkāda rakstiska, vizuāla, audiāla vai elektroniska informācija par vides elementiem, faktoriem, cilvēku veselību un drošību, ko ietekmē vides elementi"
Orhūsas konvencija	Nav īpaši definēts, nav minēts konvencijas tekstā	Definēts 2. pantā: "Jebkāda rakstiska, vizuāla, audiāla, elektroniska vai citāda materializēta informācija par: a) vides elementiem (..); b) faktoriem (..); c) cilvēku veselības stāvokli un drošību (..)."
Jaunā vides informācijas direktīva ³⁷ , spēkā no 2005. gada 14. februāra	Minēts 7. panta 2. punktā: “Pieejamo un izplatāmo informāciju pēc vajadzības atjaunina un tajā ietver vismaz: e) <u>datus</u> un <u>datu kopsavilkumus</u> pēc to darbību monitoringa, kuras ietekmē vai var ietekmēt <u>vidi</u> ;”	Definēts 2. pantā: "Vides informācija" ir jebkura informācija rakstiskā, vizuālā, audio, elektroniskā vai citā formā par: a) vides elementiem; b) faktoriem; c) pasākumiem; d) ziņojumiem; e) izmaksu un ieguvumu analīzi f) cilvēku veselības stāvokli un drošību.
Vecā vides informācijas direktīva ³⁸ , spēkā no 1990. gada 15. jūnija līdz 2005. gada 13. februārim	Konkrēti “vides dati” nav minēti, tomēr “dati” kā informācijas veids ir minēts 3. panta 2. un 3. punktā pie izņēmumu uzskaitījuma, piemēram, “informācijas pieprasījums tiek noraidīts, ja tā ietekmē datus, kuru izpaušana drīzāk varētu kaitēt videi”.	Definēts 2. pantā: “Vides informācija” ir jebkura pieejamā informācija rakstiskā, vizuālā, audio vai datu bāzes formā par ūdeņu, gaisa, augsnes, faunas, floras, dabas teritoriju un ainavu stāvokli, kā arī par darbībām (..) vai pasākumiem, (..).

³⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2003/4/EK par vides informācijas pieejamību sabiedrībai un par Padomes Direktīvas 90/313/EEK atcelšanu. Pieņemta: 28.01.2003. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2003/4/oj/?locale=LV> [aplūkots 26.12.2024.]

³⁸ Padomes Direktīva 90/313/EEK par brīvu piekļuvi vides informācijai. Pieņemta 07.06.1990. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1990/313/oj/?locale=LV> [aplūkots 26.12.2024.]

Orhūsas konvencijā “vides informācija” ir definēta 2. pantā (skatīt arī 1.1. tabulu), savukārt jēdziens “vides dati” vai “dati” nav minēts konvencijas tekstā vispār. Pēc Orhūsas konvencijas pieņemšanas, 1998. gada 25. jūnijā, Eiropas Savienībā radās nepieciešamība pēc jauna vides informācijas pieejamības regulējuma, jo tajā brīdī spēkā esošā Padomes Direktīva 90/313/EEK par brīvu piekļuvi vides informācijai³⁹ (turpmāk tekstā – Vecā vides informācijas direktīva) neietvēra visu Orhūsas konvencijas regulējumu⁴⁰. Orhūsas konvencijas noteikumi un principi tika iestrādāti Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā 2003/4/EC par vides informācijas pieejamību sabiedrībai un par Padomes Direktīvas 90/313/EEK atcelšanu⁴¹ (turpmāk tekstā – Jaunā vides informācijas direktīva). Jaunās vides informācijas direktīvas regulējums, salīdzinot ar Veco vides informācijas direktīvu, tika paplašināts un precizēts, salāgojot to ar Orhūsas konvenciju. Neskatoties uz to, ka Orhūsas konvencijā neparādās jēdzieni “vides dati” vai “dati”, Jaunajā vides informācijas direktīvā, tāpat kā Vecajā vides informācijas direktīvā, jēdziens “dati” ir pieminēts (skatīt 1.1. tabulu), norādot, ka “dati” ir daļa no šajā direktīvā regulētās vides informācijas.

Savukārt, apskatot zinātniskajā literatūrā veidotās definīcijas, redzams, ka “vides informācija” nereti pati par sevi ir definēta kā dati, piemēram, par Zemes biosfēras (un tai piesaistīto sfēru) stāvokli un to ietekmējošajiem faktoriem⁴² vai jēdziens “vides dati” un “vides informācija” lietoti kā sinonīmi⁴³. Šis saskan ar Oksfordas angļu vārdnīcā minētajām definīcijām⁴⁴, kas norāda, ka dati ir informācija, kas iegūta izmantojot zinātniskas metodes, līdz ar to, zinātnē šie jēdzieni nereti tiek lietoti kā sinonīmi, jo cita veida informācija (respektīvi, informācija, kas nav iegūta ar zinātniskām metodēm) nav iekļauta zinātniskajā analīzē un tāpēc nav nepieciešamība izšķirt vides informāciju un vides datus.

Šīs nodaļas nobeigumā, jāuzsver, ka autores ieskatā “vides dati” nav skaidri un nepārprotami izprotams jēdziens nacionālajos normatīvajos aktos un to piemērošanā. To rāda arī šajā darbā iekļautās aptaujas rezultāti. Aptaujas ietvaros anketētas 11 iestādes (skatīt 1. – 3. pielikums), lai izprastu to pieeju un viedokli vides datu pieejamībā. Divi respondenti atbildēja, ka būtu nepieciešams precizēt, kas ir “vides dati”, tādejādi norādot uz šī jēdziena

³⁹ Padomes Direktīva 90/313/EEK par brīvu piekļuvi vides informācijai. Pieņemta 07.06.1990.

⁴⁰ Meseršmits K. (*Meßerschmidt K.*), Meiere S., Ūsiņa E. Eiropas vides tiesības Mācību līdzeklis. Rīga: Latvijas Universitāte, XVIII +, 2003, 131.-135. lpp.

⁴¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2003/4/EK par vides informācijas pieejamību sabiedrībai un par Padomes Direktīvas 90/313/EEK atcelšanu. Pieņemta: 28.01.2003.

⁴² Frew J. E., Dozier J. Environmental informatics. Annual Review of Environment and Resources, 2012, nr. 37(1), 449-472 p. Pieejama: <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-042711-121244> [aplūkots 26.12.2024.]

⁴³ Suman A. B. Citizen sensing from a legal standpoint: Legitimizing the practice under the Aarhus framework. Journal for European Environmental & Planning Law, 2021, nr.18(1-2), 8-38 p. Pieejama: <https://doi.org/10.1163/18760104-18010003> [aplūkots 26.12.2024.]

⁴⁴Oxford English Dictionary. Term “data”. Pieejams: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=data> [aplūkots 11.11.2024.]

nenostiprināto un neskaidro definīciju. Lielāku skaidrību par jēdzieniem no tiesību normu piemērošanas skatu punkta ievieš Eiropas Savienības judikatūra. Piemēram, tiesas spriedums lietā *Roheline Kogukond MTÜ u.c. pret Keskkonnaagentuur*⁴⁵ skaidri norāda, ka vides dati ir informācijas sastāvdaļa, un to pieejamība nodrošināma tādā pašā apjomā kā vides informācijai. Respektīvi, jēdzienam “vides dati” un “vides informācija” nav nozīmes, ja pēc būtības pieprasītā informācija (vai dati) atbilsts Jaunās vides informācijas direktīvas 2. pantā minētajai “vides informācija” definīcijai. Savukārt direktīvā noteiktā “vides informācijas” definīcija ir plaša, un Eiropas Savienības tiesa ir skaidrojusi, ka šis jēdziens attiecas ne tikai uz pašu vidi un tās elementiem, bet arī uz informāciju, kas var ietekmēt procesu iznākumu attiecībā uz vides aizsardzības interesēm⁴⁶, līdz ar to, autores prāt, informācijas loks, kas iekļaujas šajā definīcijā vērtējams kā apjomīgs.

1.2. Vides datu iedalījums un to definīcijas

Lai izprastu, uz ko attiecas jēdziens “vides dati”, ir būtiski saprast jēdziena “vide” definīciju. Vides aizsardzības likums noteic, ka “vide” ir dabas, antropogēno un sociālo faktoru kopums⁴⁷, tomēr neviens no šiem elementiem (daba, antropogēnie faktori un sociālie faktori) nav precīzi definēts. Dabas nozīmi var netieši izprast no dabas resursu definīcijas⁴⁸ un vispārējās izpratnes, ka daba ir “viss, kas eksistē, bet nav cilvēka radīts; apkārtējās vides parādību kopums (reljefs, klimats, augu un dzīvnieku valsts u. tml.), kas radies bez cilvēka līdzdalības”⁴⁹. Tajā pašā laikā, antropogēnie un sociālie faktori, kas veido vidi, nav skaidri nošķirti no citiem cilvēka darbības vai sociālajiem aspektiem, radot neskaidrību bez konkrētas definīcijas.

Līdz ar to jēdzienam “vide” ir plašs un nekonkretizēts tvērums, kas izriet no tā, ka likuma definīcija balstās uz nenoteiktiem vai vispār nedefinētiem jēdzieniem⁵⁰. Vienlaikus šī nenoteiktība ļauj “vides” definīciju interpretēt elastīgi un pielāgot sabiedrības zināšanu un vajadzību attīstībai. Satversmes 115. panta komentāros⁵¹ uzsvērts, ka “vidi veidojošo faktoru

⁴⁵ EST 07.03.2024. spriedums lietā C-234/22 *Roheline Kogukond MTÜ u.c. pret Keskkonnaagentuur*. 23. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:62022CJ0234> [aplūkots 26.12.2024.]

⁴⁶ EST 17.06.1998. spriedums lietā nr. C-321/96 *Wilhelm Mecklenburg pret Kreis Pinneberg - Der Landrat*, 1. secinājums. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=43940&doclang=EN> [aplūkots 17.11.2024.]

⁴⁷ Vides aizsardzības likums, 1. pants, 17. punkts

⁴⁸ Piemēram, Vides aizsardzības likums, 1. pants 1. punkts

⁴⁹ Tezaurus vārdnīca. Jēdziens “daba”. <https://tezaurus.lv/daba> [aplūkots 16.11.2024.]

⁵⁰ Bērtaitē-Pudāne I., Mikosa Ž. 2023

⁵¹ Meiere S., Čepāne I. 115. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. 2011, Rīga: Latvijas Vēstnesis, 718. lpp.

uzskaitījums parasti nav izsmelošs. Vides definīcija ir atvērta, un to iespējams tulkot un piemērot dinamiski”. Tā rezultātā konkrētas legāļdefinīcijas neesamība rada iespēju interpretācijai, tai skaitā arī vides informācijas atklātības principa aspektā.

Latvijā vides datu iegūšanu, pārvaldību un publicēšanu nodrošina vairākas valsts un zinātniskās institūcijas. Vides dati tiek iegūti no dažādiem avotiem un aptver plašu tematisko klāstu⁵². Piemēram, informācija par atkritumu apsaimniekošanu⁵³ un emisijām⁵⁴ tiek apkopota, izmantojot operatoru apsekojumus, monitoringa stacijas un normatīvajiem aktiem atbilstošus aprēķinus. Ūdens resursu lietošanas dati⁵⁵ tiek vākti no ūdens resursu lietotājiem un piesārņojošo darbību operatoriem. Informācija par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām⁵⁶ tiek iegūta no Dabas aizsardzības pārvaldes datu sistēmām, savukārt ekonomiskos datus, piemēram, izdevumus vides aizsardzībai⁵⁷, materiālu⁵⁸ un energoresursu⁵⁹ plūsmas, kā arī vides nodokļus⁶⁰, nodrošina Centrālā statistikas pārvalde, balstoties uz uzņēmumu apsekojumiem un administratīvajiem datiem. Nepārtrauktie monitoringa novērojumi⁶¹ sniedz informāciju par gaisa, ūdens, dabas resursu un citu vides elementu un faktoru stāvokli⁶². Klimata un enerģētikas ministrija un valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs” (turpmāk – LVĢMC) nodrošina siltumnīcefekta gāzu emisiju datus⁶³, pamatojoties uz nacionālo inventarizāciju. Turklāt tiek apkopoti dati par nepārstrādātu plastmasas iepakojumu⁶⁴ un piesārņotām vietām⁶⁵, izmantojot normatīvajos aktos noteiktās prasības un reģistrus.

Valsts lielu daļu no operatīvās aktuālās informācijas par vidi, tai skaitā dabas resursiem, datu veidā iegūst no vides monitoringa. Valsts vides monitoringa programma 2021.–2026. gadam ir iedalīta četrās daļās⁶⁶:

1) gaisa un klimata pārmaiņu monitoringa programma,

⁵² Noteikumi par Oficiālās statistikas programmu 2024.–2026. gadam: Ministru kabineta 2023. gada 14. novembra noteikumi Nr. 645, Pielikuma 1. tabulas 27. punkts

⁵³ Ibid., Pielikuma 1. tabulas 27.1. punkts

⁵⁴ Ibid., Pielikuma 1. tabulas 27.3. punkts

⁵⁵ Ibid., Pielikuma 1. tabulas 27.4. punkts

⁵⁶ Ibid., Pielikuma 1. tabulas 27.5. un 27.6. punkti

⁵⁷ Ibid., Pielikuma 1. tabulas 27.2. punkts

⁵⁸ Ibid., Pielikuma 1. tabulas 27.9. punkts

⁵⁹ Ibid., Pielikuma 1. tabulas 27.15. punkts

⁶⁰ Ibid., Pielikuma 1. tabulas 27.8. punkts

⁶¹ Ibid., Pielikuma 1. tabulas 27.19. punkts

⁶² Par Vides politikas pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam: Ministru kabineta 2022. gada 31. augusta rīkojums Nr. 583, 1. pielikums “Vides monitoringa programma 2021.–2026. gadam”

⁶³ Noteikumi par Oficiālās statistikas programmu 2024.–2026. gadam: Ministru kabineta 2023. gada 14. novembra noteikumi Nr. 645, Pielikuma 1. tabulas 27.22. punkts

⁶⁴ Ibid., Pielikuma 1. tabulas 27.23. punkts

⁶⁵ Ibid., Pielikuma 1. tabulas 27.24. punkts

⁶⁶ Par Vides politikas pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam: Ministru kabineta 2022. gada 31. augusta rīkojums Nr. 583, 1. pielikums “Vides monitoringa programma 2021.–2026. gadam”

- 2) ūdeņu monitoringa programma,
- 3) zemes monitoringa programma un
- 4) bioloģiskās daudzveidības monitoringa programma.

Katrai programmai ir noteikti specifiski novērojumu parametri, to apsekošanas biežums un metodikas, kas rezultējas vides datu iegūšanā. Pēc monitorējamo parametru būtības un ņemot vērā Vides aizsardzības likumā definētos jēdzienus, šī pētījuma un tajā iekļautās analīzes vajadzībām vides dati izdalīti trīs grupās:

- i) informācija (dati) par dabas resursiem,
- ii) informācija (dati) par emisijām (izmetēm), un
- iii) informācija (dati) par vides (tai skaitā, dabas elementu) stāvokli.

Līdzīgs sadalījums ir Statistikas likuma 25. panta piektās daļas 4. punktā, kurā uzskaitīta informācija, uz kuru neattiecas izplatīšanas ierobežojumi Statistikas likuma izpratnē. Proti tas noteic, ka, informācija par emisiju vidē, vides kvalitāti, vides aizsardzības pasākumiem un dabas resursu lietošanu nav uzskatāma par ierobežotas pieejamības informāciju pat, ja tā skar personas identifikāciju. Līdz ar to šādu informācija var tikt izsniegta bez privātpersonas atļaujas. Turpmāk šajā apakšnodaļā analizētas Latvijas normatīvajos aktos noteiktās definīcijas, un apzinātas tiesu prakses atziņas par konkrēto jēdzienu “dabas resursi”, “emisijas” un “vides stāvoklis” definīcijām un to tvērumu.

1.2.1. Dabas resursi

Dabas resursi ir gan tieši, gan netieši definēti vairākos normatīvajos aktos. 1.2. tabulā attēlota daļa no avotiem, kuros definēts jēdziens “dabas resursi”. Definīcijas ir samērā salāgotas un pēc būtības noteic, ka dabas resursi ir dabas sastāvdaļas, tai skaitā gan dzīvā (flora, fauna, bioloģiskā daudzveidība), gan nedzīvā dabas daļa (gaiss, ūdens, zemes dzīles, augsne, grunts).

1.2. tabula

Jēdziena “dabas resursi” definīcija dažādos avotos

Avots	Dabas resursi definīcija
Vides aizsardzības likums	1. pants. Likumā lietotie termini 1) Dabas resursi – dabas sastāvdaļas, to skaitā gaiss, ūdeņi, flora, fauna, augsne, zemes dzīles;
Dabas resursu nodokļa likums ⁶⁷	1. pants. Likumā lietotie termini 3) Dabas resursi – dabas daļas, arī augsne, grunts, zemes dzīles, gaiss, ūdeņi, bioloģiskā daudzveidība;
Tūrisma likums ⁶⁸	1. pants. Likumā lietotie termini (1) Likumā ir lietoti šādi termini:

⁶⁷ Dabas resursu nodokļa likums: LV likums. Pieņemts: 15.12.2005. [01.10.2024. red.]

⁶⁸ Tūrisma likums: LV likums. Pieņemts 17.09.1998. [02.11.2020. red.]

	26) Dabas dziednieciskie resursi — minerālūdeņi, termālie ūdeņi, virszemes ūdeņi, dziednieciskās dūņas, māli, smiltis, meži, parki, klimats un citi dabas resursi, kas, pamatojoties uz zinātniskos pētījumos un praksē pierādītām to īpašībām, tiek izmantoti organisma vispārējā stāvokļa un labsajūtas uzlabošanai, kā arī profilaksei, ārstēšanai un rehabilitācijai;
Par ietekmes uz vidi novērtējumu ⁶⁹	(netieši) 11. pants. Kritēriji, pēc kuriem novērtējama paredzētās darbības ietekme uz vidi (2) Paredzētās darbības vietu un šīs vietas ģeogrāfiskās īpatnības raksturojošie faktori ir šādi: 2) attiecīgajā teritorijā esošo dabas resursu [tostarp augsnes, zemes dziļi, ūdens un bioloģiskās daudzveidības (īpaši ņemot vērā aizsargājamās sugas, to dzīvotnes, īpaši aizsargājamās un Eiropas Savienības nozīmes biotopus)] relatīvais daudzums, pieejamība un pietiekamība, kvalitāte un atjaunošanās iespējas;
Strautmanis J., 1997. “Ekoloģisko tiesību pamati. Dabasvides tiesiskā aizsardzība” ⁷⁰	Dabas resursi – dabas vides objekti, kas tiek izmantoti tautas saimniecības dažādās nozarēs kā ražošanas līdzekļi un izejvielas

1.2.2. Emisijas (izmetes)

Emisijas jeb izmetes (turpmāk tekstā – emisijas) ir definētas Vides aizsardzības likumā un likumā “Par piesārņojumu”⁷¹ (skatīt 1.3. tabula). Eiropas Savienības Tiesa ir uzsvērusi, ka jēdziens “informācija, kas attiecas uz emisijām vidē” nav interpretējams šauri⁷². Respektīvi, šis jēdziens ietver visu informāciju, kas saistīta ar piesārņojuma izplūdi vidē, tādā apjomā, lai sabiedrība varētu novērtēt emisijas izplūdes ietekmi uz vidi⁷³, tai skaitā iekļaujot “ne tikai (...) informāciju par pašām emisijām, proti, par norādēm saistībā ar šo emisiju raksturu, sastāvu,

⁶⁹ Par ietekmes uz vidi novērtējumu: LV likums. Pieņemts 14.10.1998. [01.01.2024. red.]

⁷⁰ Strautmanis J. Ekoloģisko tiesību pamati. Dabasvides tiesiskā aizsardzība. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997, 13. lpp

⁷¹ Par piesārņojumu: LV likums. Pieņemts 15.03.2001. [22.03.2023. red.]

⁷² EST 23.11.2016. spriedums lietā C-673/13 P *Komisija/Stichting Greenpeace Nederland un PAN Europe*, 51. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:62013CJ0673> [aplūkots 26.12.2024.]; EST 21.11.2018. spriedums lietā T-545/11 *Stichting Greenpeace Nederland un PAN Europe/Komisija*, 52. punkts. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=207943&pageIndex=0&doclang=LV&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=603269> [aplūkots 26.12.2024.]

⁷³ EST 23.11.2016. spriedums lietā C-673/13 P *Komisija/Stichting Greenpeace Nederland un PAN Europe*, 80. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:62013CJ0673> [aplūkots 26.12.2024.]; EST 23.11.2016. spriedums lietā C-442/14 *Bayer CropScience un Stichting De Bijenstichting*, 86., 87. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:62014CJ0442> [aplūkots 26.12.2024.]

daudzumu, datumu un vietu, bet arī uz datiem par minēto emisiju īslaicīgāku vai ilglaicīgāku ietekmi uz vides stāvokli”⁷⁴.

Kā nacionālu piemēru jāmin Administratīvās rajona tiesas izskatīto lietu⁷⁵ par pienākuma uzlikšanu izsniegt informāciju par Latvijā reģistrēto augu aizsardzības līdzekļu darbīgo vielu pārdošanas apjomiem. Šīs tiesas spriedumā plaši analizēta un aprakstīta jēdziena “emisijas” definīcija un tvērums. Kopumā pēc analīzes tiesa atzīst, ka konkrētajā gadījumā informācija par augu aizsardzības līdzekļu darbīgo vielu pārdošanas apjomiem attiecas uz emisijām vidē un tā nav ierobežotas pieejamības informācija.

Nozīmīgi uzsvērt, ka Orhūsas konvencijas 4. panta 4. daļas “d” apakšpunkts noteic, ka emisiju informācijas neizpaušanu nevar pamatot ar komercnoslēpuma vai rūpnieciska noslēpuma aizsardzību. Šī atruna iestrādāta Eiropas Parlamenta un Padomes regulas (EK) Nr. 1367/2006 6. pantā, kurš īpaši uzsver, “ka pastāv sevišķas sabiedrības intereses informācijas izpaušanā, ja pieprasītā informācija attiecas uz emisijām vidē”⁷⁶. Arī Latvijas normatīvais regulējums, proti, Vides aizsardzības likuma 11. panta 5. daļa un Ķīmisko vielu likuma⁷⁷ 8. panta 3. daļas 11. punkts noteic, ka informācija par emisiju vidē nav ierobežotas pieejamības informācija.

1.3. tabula

Jēdziena “emisijas” definīcija dažādos avotos

Avots	Emisija definīcija
Vides aizsardzības likums	1.pants. Likumā lietotie termini 3) Emisija – cilvēku darbības izraisīta tieša vai netieša ķīmisko vielu, maisījumu, smaku, organismu vai mikroorganismu, vibrācijas, siltuma, nejonizējošā starojuma, trokšņa vai cita veida piesārņojuma izplūde vidē;
Likums “Par piesārņojumu”	1.pants. Likumā lietotie termini 3) Emisija – tieša vai netieša vielu, vibrācijas, siltuma, nejonizējoša starojuma vai trokšņa izplūde no stacionāra vai difūza avota gaisā, ūdenī vai zemē;

⁷⁴ Citāts no: EST 23.11.2016. spriedums lietā C-442/14 *Bayer CropScience un Stichting De Bijenstichting*, 87. punkta.

⁷⁵ Administratīvā rajona tiesas 29.11.2022. spriedums lietā Nr. A420175121 (A00367-22/2). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/492248.pdf> [aplūkots 26.12.2024.]

⁷⁶ Citāts no: Eiropas Parlamenta un Padomes Regula 1367/2006/EK par to, kā Kapienas iestādēm un strukturām piemērot Orhūsas Konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem. Pieņemta 06.09.2006. 6. pants 1. punkts. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A02006R1367-20230429> [aplūkota 26.12.2024.]

⁷⁷ Ķīmisko vielu likums: LV likums. Pieņemts 01.04.1998. [20.01.2021. red.]

1.2.3. Vides (tai skaitā, dabas elementu) stāvoklis

Vides stāvoklis vai dabas elementu, piemēram, sugu vai biotopu stāvokļa definīcijas likumā ir noteiktas netieši (piemēram, Vides aizsardzības likums, 10. pants) vai specifiski tikai konkrētās nozarēs, piemēram, jūras vides pārvaldībā (skatīt 1.4. tabulu). Savukārt dabas aizsardzības jomā, respektīvi, sugu, dzīvotņu un biotopu aizsardzības regulējumā definēts ir jēdziens “aizsardzības statuss”, kas raksturo dabas elementu stāvokli. Līdz ar to nav izveidota vienota sapratne par vides elementu stāvokli raksturojošo informāciju. Katrā gadījumā būtu jāskatās pēc būtības atkarībā no faktiskajiem apstākļiem, vērtējot vai informācija vai dati attiecināmi uz vides stāvokļa raksturošanu.

Piemēram, strīdā par precīzu ģeogrāfisko koordinātu izsniegšanu attiecībā uz parauglaukumiem⁷⁸, kas izmantoti statistikas ziņojumam par mežaudzēm Igaunijā, tiesa uzsvēra, ka parauglaukumu atrašanās vietas koordinātes, kas ir būtiskas šo parauglaukumu datu interpretācijai, ir neatdalāmas no vides stāvokļa raksturojošiem datiem, piemēram, par augsnes stāvokli un bioloģisko daudzveidību. Tāpēc pastāvīgo parauglaukumu koordinātes, kopā ar šajos parauglaukumos iegūtajiem datiem uzskatāmas par vides informāciju.

1.4. tabula

Jēdziena “vides elementu stāvoklis” definīcija dažādos avotos

Avots	Vides vai dabas elementa stāvoklis definīcija
Vides aizsardzības likums (netieša definīcija)	10. pants. Valsts un pašvaldību iestāžu uzdevumi attiecībā uz vides informācijas sniegšanu un izplatīšanu (6) (..) publicē nacionālo ziņojumu par vides stāvokli, ietverot tajā informāciju par vides kvalitāti un slodzi uz vidi. (..)
Ūdens apsaimniekošanas likums	5. pants. Ūdensobjektu stāvoklis (1) Virszemes ūdeņu stāvoklis ir virszemes ūdensobjekta vispārīgā kvalitāte, kuru nosaka pēc objekta sliktākajiem ekoloģiskās un ķīmiskās kvalitātes rādītājiem. (2) Ekoloģiskā kvalitāte ir virszemes ūdeņu ekosistēmu struktūras un funkcionēšanas kvalitāte, kuru novērtē saskaņā ar Ministru kabineta noteiktajiem kritērijiem.
Jūras vides aizsardzības un pārvaldības likums ⁷⁹	1. pants. Likumā lietotie termini 6) Jūras vides stāvoklis - vispārējs jūras vides stāvoklis, ko nosaka, ņemot vērā jūras ekosistēmas struktūru, funkcijas un jūrā vai ārpus tās notiekošos procesus, dabiskos fizioģeogrāfiskos, bioloģiskos, ģeoloģiskos un klimata faktoros, kā arī fizikālos, akustiskos un ķīmiskos apstākļus, tai skaitā apstākļus, kas radušies cilvēka darbības rezultātā;

⁷⁸ EST 07.03.2024. spriedums lietā C-234/22 *Roheline Kogukond MTÜ u.c. pret Keskkonnaagentuur*, 23. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:62022CJ0234> [aplūkots 26.12.2024.]

⁷⁹ Jūras vides aizsardzības un pārvaldības likums: LV likums. Pieņemts 28.10.2010. [03.05.2022. red.]

Sugu un biotopu aizsardzības likums	Likumā pieminēts “optimāls stāvoklis”, “pasliktina stāvokli”, “apdraud stāvokli”, bet precīza definīcija jēdzienam “stāvoklis” nav dota; 7. pantā definēts “Sugu un biotopu aizsardzības statuss” – transponēts no Direktīvas 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību (sk. nākamo ierakstu tabulā)
Padomes Direktīva 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību ⁸⁰	“labvēlīgs aizsardzības stāvoklis” ir skaidrots 1. panta e) un i) punktā. 1. pants e) dabiskas dzīvotnes aizsardzības statuss ir uz dabisku dzīvotni un tam raksturīgajām sugām iedarbojošos ietekmju kopums, kas ilgtermiņā var ietekmēt šī dzīvotnes dabisko izplatību, struktūru un funkcijas, kā arī tam raksturīgo sugu ilglaicīgas izdzīvošanas iespējas 2. pantā minētajā teritorijā. Dabiskas dzīvotnes aizsardzības statusu uzskata par labvēlīgu, ja: - tās dabiskās izplatības areāls un teritorijas, ko tā aizņem šā areāla robežās, ir stabilas vai paplašinās un - pastāv un, iespējams, ka arī tuvākajā laikā pastāvēs dzīvotnei raksturīgā struktūra un funkcijas, kas vajadzīgas tā ilglaicīgai uzturēšanai, un - tam raksturīgo sugu aizsardzības statuss ir labvēlīgs, kā noteikts i) punktā; 1. pants i) sugas aizsardzības statuss ir uz attiecīgo sugu iedarbojošos ietekmju kopums, kas ilgtermiņā var ietekmēt šīs sugas populāciju izplatību un skaitlisko daudzumu 2. pantā minētajā teritorijā; Aizsardzības statusu uzskata par labvēlīgu, ja: - attiecīgo sugu populācijas dinamikas dati liecina, ka ilgtermiņā suga sevi atražo un ir dzīvotspējīga konkrētās dabiskās dzīvotnes sastāvdaļa, - sugas dabiskās izplatības areāls nav samazinājies, un šķiet, ka tas nemazināsies arī tuvākajā laikā, un - dzīvotne ir un šķiet, ka arī turpmāk būs pietiekami plaša tās populāciju ilglaicīgai uzturēšanai;

⁸⁰ Padomes Direktīva 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību. Pieņemta 21.05.1992. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01992L0043-20130701> [aplūkota 31.12.2024.]

1.3. Secinājumi

- 1) **Jēdzienu definīciju nepilnības:** Latvijas normatīvajos aktos nav vienotas un precīzas jēdzienu “vides dati” un “vides informācija” definīcijas. Šie termini tiek lietoti gan atsevišķi, gan kā saistīti jēdzieni, atkarībā no konkrētā tiesību akta. Tomēr Eiropas normatīvais regulējums un tiesu prakse ievieš skaidrību, ka dati ir daļa no informācijas, līdz ar to vides datu pieejamībai piemērojams tāds pats regulējums kā vides informācijai.
- 2) **Vides datu kategorijas un pieejamība:** Balstoties uz normatīvajiem aktiem un tiesu praksi, vides dati aptver trīs galvenās grupas: dabas resursus, emisijas un vides stāvokli. Emisiju dati izcelti kā īpaši svarīgi sabiedrības interesēm un tiem nevar piemērot ierobežotas pieejamības statusu, savukārt citi vides dati pieejami atbilstoši vispārējiem normatīvajiem aktiem un to pieejamībai pieļaujami likumā noteiktie ierobežojumi.

2. VIDES DATU ATVĒRTĪBAS PRINCIPS UN PIEĻAUJAMĀS ATKĀPES

2.1. Tiesības uz vides datu pieejamību

Vides dati, kā secināts iepriekšējā nodaļā, ir daļa no vides informācijas, tāpēc uz tiem attiecas tas pats regulējums, kas vides informācijas pieejamībai. Satversme garantē tiesības uz vides informāciju, kas nostiprinātas Satversmes 115. pantā. Šī norma uzliek valstij pienākumu nodrošināt ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, veicinot vides stāvokļa uzlabošanu un sniedzot informāciju par vidi. Satversmes tiesa šajā pantā ir saskatījusi divus būtiskus aspektus⁸¹: pirmkārt, valsts pienākumu izveidot efektīvu vides aizsardzības sistēmu un, otrkārt, indivīda tiesības piekļūt vides informācijai un piedalīties lēmumu pieņemšanā. Tādējādi vides informācijas pieejamība kļūst par būtisku vides aizsardzības procesuālu elementu⁸².

Starptautiski tiesības uz vides informāciju aktualizējās 20. gadsimta 90. gados, kad tika pieņemta Rio deklarācija⁸³ “par vidi un attīstību”. Tās desmitais princips noteic, ka nacionālā līmenī ikvienam indivīdam ir pienācīga piekļuve valsts iestāžu rīcībā esošajai informācijai par vidi un ka šī informācija ir plaši pieejama, lai veicinātu un sekmētu sabiedrības informētību un līdzdalību. Šis princips ir iestrādāts Orhūsas konvencijā. Eiropas Savienībā informācijas atklātības princips vides jautājumos ir nostiprināts vairākos normatīvajos aktos. Kā nozīmīgāko vides informācijas, tai skaitā arī vides datu, atklātību regulējošo normatīvo aktu Eiropas Savienības tiesiskajā regulējumā jāmin Jaunā vides informācijas direktīva, kurā ir iestrādāts Orhūsas konvencijas regulējums, nodrošinot ikvienam tiesības uz pieejamību vides informācijai.

Papildus minētajam, Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas 223/2009⁸⁴ (turpmāk tekstā – regula par Eiropas statistiku) preambulas 28. punktā ir noteikts, ka regula par statistiku piemērojama, neskarot Jauno vides informācijas direktīvu un Eiropas Parlamenta un Padomes

⁸¹ Satversmes tiesas 14.02.2003. spriedums lietā Nr. 2002-14-04, 1. secinājums. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2002-14-04_Spriedums.pdf#search=Nr.%202002-14-04 [aplūkots 26.12.2024.]

⁸² Satversmes tiesas 17.01.2008. spriedums lietā Nr. 2007-11-03, 12. punkts. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2007-11-03_Spriedums.pdf#search=Nr.%202007-11-03 [aplūkots 26.12.2024.]

⁸³ ANO Rio deklarācija par vidi un attīstību (*Rio Declaration on Environment and Development, in the Report of the United Nations Conference on Environment and Development*). Pieņemta 14.06.1992. Pieejama: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf [aplūkota 26.12.2024.]

⁸⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula Nr. 223/2009/EK par Eiropas statistiku un ar ko atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK, Euratom) Nr. 1101/2008 par tādas statistikas informācijas nosūtīšanu Eiropas Kopienas Statistikas birojam, uz kuru attiecas konfidencialitāte, Padomes Regulu (EK) Nr. 322/97 par Kopienas statistiku un Padomes Lēmumu 89/382/EEK, Euratom, ar ko nodibina Eiropas Kopienas Statistikas programmu komiteju. Pieņemta 11.03.2009. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A02009R0223-20241226> [aplūkota 26.12.2024.]

Regulu 1367/2006/EK⁸⁵, kas noteic Orhūsas konvencijas piemērošanu Eiropas Savienībā, vēl vairāk nostiprina tiesības uz vides informācijas iegūšanu un paplašina pieejamās vides informācijas tvērumu. Latvijā Jaunā vides informācijas direktīva ir transponēta Vides aizsardzības likumā.

Saskaņā ar Informācijas atklātības likumu⁸⁶, informācija iedalāma divās kategorijās: vispārpieejamā un ierobežotas pieejamības informācijā, pamatojoties uz tās raksturu, saturu un ietekmi uz aizsargātajām interesēm. Vispārpieejamu informāciju var iegūt ikviens, nepamatojot pieprasījuma iemeslu. Savukārt ierobežotas pieejamības informācija tiek izsniegta tikai tad, ja ir norādīts pamatots iemesls un ir secināms, ka interese iegūt informāciju pārsniedz tās aizsargātās intereses, kuru dēļ informācija ir ierobežota⁸⁷. Ņemot vērā, ka Vides aizsardzības likums noteic, ka vides informācijas pieprasītājam nav jāpamato, kādam nolūkam prasītā informācija ir nepieciešama, vides informācija un vides dati vērtējami kā vispārpieejama informācija⁸⁸.

2.2. Pienākums sniegt informāciju

Nereti informācijas pieprasījuma situācijās strīds ir par to, vai konkrētam informācijas turētājam ir pienākums sniegt pieprasīto informāciju⁸⁹. Tāpēc ir svarīgi noskaidrot personu loku, uz kuru šis pienākums attiecas.

Pienākums sniegt informāciju Informācijas atklātības likuma izpratnē ir iestādēm. Likuma 1. panta 4. punktā “iestāde” definēta kā “publiska persona, tās institūcija vai amatpersona, kā arī persona, kas īsteno tai deleģētos valsts pārvaldes uzdevumus, ja šī persona informācijas aprītē ir saistīta ar attiecīgo uzdevumu izpildi”⁹⁰. Augstākā tiesa ir analizējusi jēdzienu “iestāde” informācijas izsniegšanas aspektā un skaidrojusi, ka jēdziens “iestāde” Informācijas atklātības likuma izpratnē aptver gan jebkuru iestādi, kas darbojas saskaņā ar Valsts pārvaldes iekārtas likumu, gan arī jebkuru personu, kura īsteno pārvaldes funkcijas vai

⁸⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula 1367/2006/EK par to, kā Kopienas iestādēm un struktūrām piemērot Orhūsas Konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem. Pieņemta 06.09.2006

⁸⁶ Informācijas atklātības likums, 3. pants

⁸⁷ Ibid., 5., 11. pants

⁸⁸ Augstākās tiesas 02.12.2020. spriedums lietā nr. A420297917 (SKA-314/2020), 9. punkts. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6958> [aplūkots 26.12.2024.]

⁸⁹ Court of Justice of the European Union. Research and Documentation Directorate. Fact Sheet. Public Access to Environmental Information. Section III. Concept of a ‘public authority’ required to grant access to environmental information, 2017, p. 7-8. Pieejams: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-05/fiche_thematique_-_environnement_-_en.pdf [aplūkots 24.11.2024.]

⁹⁰ Citāts no Informācijas atklātības likuma, 1. panta 4.punkts

uzdevumus, ja tās darbība informācijas aprītē ir cieši saistīta ar šo funkciju un uzdevumu izpildi⁹¹.

Informācijas atklātības likums ir vispārējā tiesību norma, savukārt Vides aizsardzības likums noteic speciālo regulējumu vides informācijas izsniegšanas jomā. Vides likuma 10. pantā ir minētas iestādes, kurām ir pienākums izsniegt informāciju par vidi gan pēc pieprasījuma, gan arī proaktīvi pēc pašas iniciatīvas⁹². Papildus Informācijas atklātības likumā noteiktajām personām, Vides aizsardzības likuma 10. pantā noteic, ka vides informācijas pieejamību nodrošina arī privātpersonas, kuras glabā vides informāciju iestādes uzdevumā⁹³. Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk tekstā – tiesībsargs), vērtējot iesniegumu par AS “Latvijas valsts meži” (turpmāk tekstā – LVM) atteikumu izsniegt informāciju par konkrētiem ciršanas apliecinājumiem, secinājis, ka, lai gan LVM nav iestāde Informācijas atklātības likuma izpratnē, tā atbilst Vides aizsardzības likuma 10. panta pirmās daļas 3. punktā minētajai personai, kurai “deleģēti valsts uzdevumi vai publisko pakalpojumu sniegšana šīs daļas 1. vai 2. punktā minēto personu pārraudzībā”⁹⁴. Tiesībsarga skatījumā tiesību normā lietotais jēdziens “valsts uzdevums” nav pielīdzināms terminam “valsts pārvaldes uzdevums”⁹⁵. Valsts jeb publisko uzdevumu būtība ir nodrošināt sabiedrības kopējo labumu un veicināt labklājību, kalpojot plašākām sabiedrības interesēm⁹⁶. Līdz ar to, ņemot vērā LVM izveidošanas mērķi⁹⁷, var secināt, ka LVM, kas atzīta par tautsaimniecībā nozīmīgu objektu, kurš nav privatizējams vai atsavināms⁹⁸, pilda publisku uzdevumu, kas orientēts uz sabiedrības kopējo labumu⁹⁹.

Jāuzsver, ka tiesības uz labvēlīgu vidu un pieejamu vides informāciju ir konstitucionālas tiesības, kas nostiprinātas Satversmes 115. pantā, tamdēļ, tās ir piemērojamas tieši un nepastarpināti¹⁰⁰. Tas nozīmē, šīs tiesības ir fundamentālas un aizsargātas kā pamattiesības.

⁹¹ Augstākās tiesas 18.02.2021. lēmums lietā Nr. SKA-690/2021 (670019020), 5. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/eclinolemumi/ECLI:LV:AT:2021:0218.SKA069021.4.L> [aplūkots 27.12.2024.]

⁹² Vides aizsardzības likums, 10. pants ceturtā daļa

⁹³ Ibid., 10. pants otrā daļa

⁹⁴ Latvijas Republikas tiesībsarga atzinums 23.11.2023. pārbaudes lietā Nr. 2022-19-27M, 22F, nodaļa “Pienākums sniegt prasīto vides informāciju”, 16. lpp. Pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2023/12/par-vides-informacijas-sniegsanu.pdf> [aplūkots 24.11.2024.]

⁹⁵ Ibid., 17. lpp.

⁹⁶ Krastiņa L. Valsts uzdevumi un privātpersonu līdzdarbība to īstenošanā. Jurista vārds, 2014, nr. 3(805). Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/263624-valsts-uzdevumi-un-privatpersonu-lidzdarbiba-to-istenosana/> [aplūkots 27.12.2024.]

⁹⁷ Par valsts akciju sabiedrības “Latvijas valsts meži” izveidošanu: Ministru kabineta 1999. gada 24. septembra rīkojums Nr. 453.

⁹⁸ Valsts un pašvaldību īpašuma privatizācijas un privatizācijas sertifikātu izmantošanas pabeigšanas likums: LV likums. Pieņemts 16.06.2005. [21.06.2024. red.] 17. pants pirmā daļa

⁹⁹ Latvijas Republikas tiesībsarga atzinums 23.11.2023. pārbaudes lietā Nr. 2022-19-27M, 22F, nodaļa “Pienākums sniegt prasīto vides informāciju”, 17. lpp.

¹⁰⁰ Augstākās tiesas spriedums lietā Nr. SKA-314/2020 (A420297917), 9.punkts, atsauce uz Čepāne I. 115. panta komentārs. Grām: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 729. un 734. lpp.

Līdz ar to, autores prāt, personu loks, kam ir pienākums sniegt informāciju par vidi būtu vērtējams plaši, primāri, vērtējot, vai pieprasītā informācija ir “informācija par vidi”, uz kuru attiecināms Satversmes 115. pants, ņemot vērā, ka personas tiesības iegūt informāciju ir neierobežotas, ciktāl likums nenosaka pretējo, un ikviens ierobežojums iegūt informāciju, tai skaitā uz informācijas sniedzēju loku, iztulkojams iespējami šauri¹⁰¹.

Vides informācijas pieejamība ietver ne tikai informācijas izsniegšanu, bet arī pienācīgu tās sagatavošanu, uzglabāšanu un publicēšanu. Šie procesi ir būtiska valsts pārvaldes iestāžu faktiskās rīcības sastāvdaļa¹⁰², kas var ietekmēt sabiedrības tiesības uz informāciju un tiesisko aizsardzību. Valsts informācijas sistēmu likums¹⁰³ noteic, ka valsts informācijas sistēmu pārziņi ir atbildīgi par datu vākšanu, reģistrēšanu, ievadīšanu, apstrādi, glabāšanu, izmantošanu un pārraidīšanu, kā arī par datu publicēšanu. Informācijas sagatavošana un publicēšana valsts informācijas sistēmās, piemēram, dabas datu pārvaldības sistēmā "Ozols"¹⁰⁴, ir ne tikai tehniska vai procesuāla darbība, bet būtiska pārvaldes funkcija, kas rada faktiskas sekas privātpersonām¹⁰⁵. Nepatiesas vai novecojušas informācijas iekļaušana šādās sistēmās var radīt būtiskus tiesību aizskārumus, piemēram, apgrūtinot saimniecisko darbību vai radot nepareizus priekšstatus par nekustamā īpašuma izmantošanas iespējām¹⁰⁶. Līdz ar to secināms, ka darbības ar informāciju, tostarp vides datu iegūšana, reģistrēšana un publicēšana, kā arī bezdarbība, piemēram, nenodrošinot pieeju vides datiem, ir iestādes faktiskā rīcība atbilstoši Administratīvā procesa likumam¹⁰⁷.

2.3. Tiesiskie izņēmumi vides datu pieejamībai

Lai gan tiesības uz vides datiem un informāciju ir plaši nostiprinātas gan Satversmē un likumos, gan starptautiskajos tiesību aktos, pastāv konkrēti izņēmumi, kad vides datu pieejamība var tikt ierobežota. Vides aizsardzības likuma 7. pants noteic sabiedrības tiesības uz vides informāciju, bet tai pašā laikā tas paredz arī izņēmumus informācijas sniegšanai¹⁰⁸. Vides aizsardzības likumā pieļaujamās atkāpes no vides informācijas sniegšanas ir sakritīgas ar Jaunās vides informācijas direktīvu un Orhūsas konvencijas pieļautajiem izņēmumiem. Tie ir sekojoši:

- a) Fizisku personu datu aizsardzība;

¹⁰¹ Satversmes tiesas 06.07.1999. spriedums lietā Nr. 04-02(99), 2. punkts 10. lpp. Pieejams: [https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/04-0299_Spriedums.pdf#search=04-02\(99\)](https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/04-0299_Spriedums.pdf#search=04-02(99)) [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁰² Administratīvā rajona tiesa 26.09.2024. spriedums lietā Nr. A42-00100-24/15, 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/539688.pdf> [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁰³ Valsts informācijas sistēmu likums: LV likums. Pieņemts 05.06.2002. [01.01.2024. red.] 8. pants

¹⁰⁴ Interneta vietne: <https://ozols.gov.lv/pub> [aplūkota 23.12.2024.]

¹⁰⁵ Administratīvā rajona tiesa 26.09.2024. spriedums lietā Nr. A42-00100-24/15, 9. punkts

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Administratīvā procesa likums: LV likums. Pieņemts 25.01.2001. [02.11.2023. red.] 89. pants

¹⁰⁸ Vides aizsardzības likums, 11. pants

- b) Cita ierobežotas pieejamības informācija, piemēram, komercnoslēpums¹⁰⁹;
- c) Iestādes rīcībā nav pieprasītie dati vai pieprasījums ir pārāk vispārīgs;
- d) Informācija, kuras izpaušana var kaitēt sugām vai biotopiem, tādējādi apdraudot dabas aizsardzību;
- e) Informācija, kuras atklāšana var apdraudēt sabiedrības drošību.

Tomēr, piemērojot šos izņēmumus, ir jāievēro vispārējais princips, ka informācijas pieejamības ierobežojumi ir interpretējami šauri, lai neierobežotu sabiedrības tiesības uz informāciju. To uzsver arī Augstākā tiesa, kas ir atzinusi, ka jebkurš izņēmums jāpiemēro tā, lai tas neradītu šķēršļus informācijas pieejamībai, īpaši vides jautājumos¹¹⁰. Jāuzsver, ka informācija un dati par emisijām vidē ir atzīta par sabiedrībai īpaši svarīgu vides informācijas kategoriju, kuras neizpaušanu nevar pamatot ar komercnoslēpuma vai rūpnieciska noslēpuma aizsardzību, kā to noteic Orhūsas konvencijas 4. panta ceturtās daļas “d” apakšpunkts. Savukārt Vides aizsardzības likuma 11. panta piektā daļa noteic, ka informācija par emisiju vidē nav klasificējama par ierobežotas pieejamības informāciju. Līdz ar to pieejamības ierobežojumi varētu tikt attiecināti uz atsevišķiem gadījumiem, kad persona pieprasa informāciju par dabas resursiem vai par vides (tai skaitā dabas elementu) stāvokli.

2.3.1. Fizisku personu datu aizsardzība

Orhūsas konvencijas īstenošanas rokasgrāmatā¹¹¹ uzsvērts, ka iestādes var atturēties no vides informācijas izsniegšanas, ja tā var nelabvēlīgi ietekmēt personas privātumu. Tomēr konfidencialitātei jābūt aizsargātai saskaņā ar valsts likumiem, un personas, kuru dati ir iesaistīti, var atteikties no savām tiesībām uz konfidencialitāti. Eiropas Savienībā fizisko personu datu drošību regulē Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2016/680 (2016. gada 27.aprīlis)¹¹². Direktīva transponēta Fizisko personu datu apstrādes likumā¹¹³, kas ir galvenais Latvijas nacionālais normatīvais akts fizisko personu datu aizsardzības jomā. Ne vienā, ne otrā normatīvajā aktā specifiski nav izceltas atkāpes par fizisko personu datu aizsardzību vides

¹⁰⁹ skat. Informācijas atklātības likuma 5. pantu

¹¹⁰ Augstākās tiesas 05.04.2017. spriedums lietā Nr. SKA-359/2017 (A420292315), 6. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/307132.pdf> [aplūkots 27.12.2024.]; Augstākās tiesas 10.09.2012. spriedums lietā Nr. SKA-606/2012 (A420675111), 11. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/128550.pdf> [aplūkots 27.12.2024.]

¹¹¹ UN Economic Commission for Europe, The Aarhus Convention: An Implementation Guide, 2nd edition, 2014, p. 89., ISBN 978-92-1-056298-0. Pieejams: https://unece.org/DAM/env/pp/Publications/Aarhus_Implementation_Guide_interactive_eng.pdf [aplūkots 27.12.2024.]

¹¹² Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2016/680 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi, ko veic kompetentās iestādes, lai novērstu, izmeklētu, atklātu noziedzīgus nodarījumus vai sauktu pie atbildības par tiem vai izpildītu kriminālsodus, un par šādu datu brīvu apriti, ar ko atceļ Padomes Pamatlēmumu 2008/977/TI. Pieņemta 27.04.2016. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A02016L0680-20160504> [aplūkota 27.12.2024.]

¹¹³ Fizisko personu datu apstrādes likums: LV likums. Pieņemts 21.06.2018. [04.06.2021. red.]

informācijas pieejamības nodrošināšanai, līdz ar to secināms, ka katrā gadījumā jāvērtē un jāsver abas tiesības. Savukārt, saskaņā ar Statistikas likuma 25. panta ceturto daļu, pētnieciskā darba ietvaros ir atļauts izmantot datus pat tad, ja tie netieši ļauj identificēt privātpersonu vai valsts institūciju. Šajā Statistikas likuma izpratnē pētnieciskais darbs definēts kā darbība, kas ietver situācijas analīzi, konceptuālu priekšlikumu izstrādi vai ietekmes novērtējumu – respektīvi, jebkurš darbs, kas rada jaunu informāciju vai izpratni, īpaši izceļot arī vides informācijas (emisijas vidē, vides kvalitātes, vides aizsardzības pasākumi vai dabas resursu lietošana) pieejamības nodrošināšanu bez ierobežojumiem¹¹⁴.

2.3.2. Ierobežotas pieejamības (konfidenciāla) informācija

Ierobežotas pieejamības informācija ir definēta Informācijas atklātības likuma 5. pantā. Īsumā tā ir tāda informācija, kas ir paredzēta ierobežotam personu lokam sakarā ar darba vai dienesta pienākumu veikšanu un kuras izpaušana vai nozaudēšana šīs informācijas rakstura un satura dēļ apgrūtinā vai var apgrūtināt iestādes darbību, nodara vai var nodarīt kaitējumu personu likumiskajām interesēm.

Orhūsas konvencijas īstenošanas rokasgrāmatā¹¹⁵¹¹¹ skaidrots, ka iestādēm ir tiesības neizpaust noteiktu komerciālu, rūpniecisku vai intelektuālā īpašuma informāciju, ja tās publiskošana varētu nelabvēlīgi ietekmēt šīs intereses. Intelektuālā īpašuma tiesības ietver autortiesības, patentus, kā arī datubāžu aizsardzības tiesības un preču zīmes. Patenti aizsargā jaunas idejas un izgudrojumus, bet komercnoslēpumi aizsargā uzņēmumu specifisko biznesa informāciju. Kopumā konfidencialitāte neattiecas uz vispārējām idejām, dabas principiem vai zinātniskiem faktiem¹¹⁶. Vienlaikus, kā izņēmums, informācija par emisijām, kas ir nozīmīga vides aizsardzībai, nevar tikt klasificēta kā konfidenciāla, kā iepriekš jau uzsvērts¹¹⁷, pat ja tā būtu saistīta ar komercnoslēpumu vai intelektuālo īpašumu. Tādējādi jebkura emisiju informācija, kas var ietekmēt vides kvalitāti, ir uzskatāma par būtisku un sabiedrībai pieejamu neatkarīgi no tās apjoma vai īpašumtiesību statusa.

Orhūsas konvencija noteic, ka, ja konfidenciālo informāciju iespējams atdalīt no pārējās pieprasītās informācijas, iestādēm jānodrošina piekļuve nekonfidenciālajai informācijas daļai. Praksē tas nozīmē, ka konfidenciālā informācija tiek dzēsta vai atzīmēta kā konfidenciāla, un dažās valstīs, piemēram, Nīderlandē, tiek sniegts papildus teksts, kas vispārīgi norāda dzēstās informācijas būtību¹¹⁸.

¹¹⁴ Statistikas likums: LV likums. Pieņemts 04.06.2015. [12.01.2024. red.] 25. panta piektā daļa

¹¹⁵ UN Economic Commission for Europe, The Aarhus Convention: An Implementation Guide, 2nd edition, 2014, p. 86-89

¹¹⁶ Ibid., 88.lpp.

¹¹⁷ Nodaļa 1.2.2. Emisijas (izmetes), šis darbs, 19.lpp

¹¹⁸ UN Economic Commission for Europe, The Aarhus Convention: An Implementation Guide, 2nd edition, 2014, p. 92.

2.3.3. Iestādes rīcībā nav pieprasītie dati

Orhūsas konvencijā un ar to saistītajos normatīvajos aktos noteikts, ka iestādēm jāsniedz piekļuve tikai tai informācijai, kas atrodas to rīcībā. Tomēr "rīcībā esoša informācija" var ietvert arī informāciju, kas nav fiziski iestādes īpašumā, bet tai būtu jābūt pieejamai saskaņā ar likumu. Piemēram, Ministru kabineta noteikumos Nr. 158 (2009. gada 17. februārī) "Noteikumi par prasībām attiecībā uz vides monitoringu un tā veikšanas kārtību, piesārņojošo vielu reģistra izveidi un informācijas pieejamību sabiedrībai"¹¹⁹ skaidri noteikts, ka LVĢMC izveido piesārņojošo vielu reģistru un nodrošina informācijas pieejamību sabiedrībai par vidi piesārņojošām vielām un operatoru veiktā monitoringa rezultātiem. Līdz ar to, neatkarīgi no tā, kura iestāde vai zinātniskā institūcija ir ieguvusi datus, LVĢMC ir atbildīgs par to pieejamību sabiedrībai, un pieprasījumi šādu datu saņemšanai adresējami LVĢMC. Ja iestādei nav pieprasītās informācijas un likums nenoteic, ka iestādei būtu tādai jābūt, tai nav pienākuma to iegūt, bet laba prakse būtu informēt iesniedzēju par iestādi, kurai informācija varētu būt, ja šāda informācija ir vai tai būtu jābūt valsts pārvaldes rīcībā¹²⁰.

2.3.4. Informācijas pieprasījums ir pārāk vispārīgs

Orhūsas konvencija pieļauj atteikt pieprasījumu, ja tas ir "acīmredzami nepamatots" vai formulēts pārāk vispārīgi. Taču valstij jādefinē šie termini, lai nepieļautu patvaļīgus atteikumus¹²¹¹¹. Vides aizsardzības likumā šāda atkāpe nav iekļauta, līdz ar to atteikums izsniegt vides informāciju, pamatojot ar "pārāk vispārīgu formulējumu", Latvijā nebūtu pieļaujams. Jāuzsver, ka liels apjoms nenozīmē "nepamatots". Iestādēm lielu apjomu pieprasījumos ir iespēja piedāvāt informāciju elektroniskā formā vai norādīt, kur to var apskatīt, kā arī var noteikt saprātīgu samaksu par papildus darba laiku, kas nepieciešams pieprasīto datu sagatavošanai¹²².

2.3.5. Informācija, kuras izpaušana apdraud dabas aizsardzību

Valsts iestādēm ir tiesības atteikt informācijas izsniegšanu, ja tās publiskošana varētu negatīvi ietekmēt vidi, piemēram, aizsargājot retu sugu vairošanās vai atrašanās vietas. Šis izņēmums darbojas kā drošības mehānisms, ļaujot iestādēm ņemt vērā kaitējuma risku videi, pieņemot lēmumu par informācijas izsniegšanu. Tomēr Orhūsas konvencija uzsver, ka šie izņēmumi jāinterpretē šauri un tikai tad, ja informācijas izpaušana faktiski, nevis tikai

¹¹⁹ Noteikumi par prasībām attiecībā uz vides monitoringu un tā veikšanas kārtību, piesārņojošo vielu reģistra izveidi un informācijas pieejamību sabiedrībai: Ministru kabineta 2009. gada 17. februāra noteikumi Nr. 158, 1.4. punkts.

¹²⁰ UN Economic Commission for Europe, The Aarhus Convention: An Implementation Guide, 2nd edition, 2014, p. 91-92.

¹²¹ Ibid., p. 84.

¹²² Vides aizsardzības likums, 11. pants otrā daļa

hipotētiski, kaitētu aizsargājamām interesēm. Tāpat tiek ieteikts izvērtēt, vai informācija kalpo sabiedrības interesēm, un, ja tā ir saistīta ar emisijām vidē, sabiedrības interesēm jābūt prioritārām¹²³¹¹¹.

2.4. Secinājumi

- 1) **Pienākums nodrošināt pieeju vides informācijai attiecas uz plašu subjektu loku:** Pienākums nodrošināt pieeju vides informācijai attiecas gan uz valsts iestādēm, gan privātpersonām, kas iestāžu uzdevumā glabā informāciju vai īsteno deleģētos uzdevumus, veicinot sabiedrības kopējo labumu un labklājību.
- 2) **Darbības ar datiem ir iestādes faktiskā rīcība:** Vides datu iegūšana, reģistrēšana un publicēšana, kā arī bezdarbība, piemēram, nenodrošinot piekļuvi vides datiem, ir uzskatāmas par iestādes faktisko rīcību, kas ietekmē sabiedrības tiesības un tiesisko aizsardzību.
- 3) **Izņēmumi vides datu pieejamībai ir interpretējami šauri:** Lai gan pieejamība ir prioritāte, pastāv konkrēti šauri interpretējami izņēmumi, piemēram, personas datu aizsardzība, konfidencialitāte vai informācija, kuras publiskošana var kaitēt sugām, biotopiem, personu privātajai dzīvei, komercdarbībai vai apdraudēt sabiedrības drošību.

¹²³ UN Economic Commission for Europe, The Aarhus Convention: An Implementation Guide, 2nd edition, 2014, p. 90.

3. VIDES DATU PIEEJAMĪBAS UN TĀS IEROBEŽOŠANAS JURIDISKIE UN PRAKTISKIE ASPEKTI

3.1. Vides informācijas pieejamības attīstība Latvijā un Eiropā

Orhūsas konvencijas ieviešana, tostarp informācijas pieejamība Eiropas Savienības valstīs, ir izvērtēta pētījumā, kas publicēts 2007. gadā¹²⁴. Pētījums atklāja, ka Latvijā līdz tam laikam bija izveidoti juridiskie mehānismi tādi kā Informācijas atklātības likums un Vides aizsardzības likums, kas nodrošināja iedzīvotājiem tiesības piekļūt informācijai un piedalīties lēmumu pieņemšanā saistībā ar vides jautājumiem. Tomēr praktiskajā ieviešanā tika konstatētas vairākas nepilnības. Piemēram, informācijas pieejamība ārkārtas situācijās tika vērtēta kā ierobežota un nepietiekami skaidri definēta. Monitoringa dati par gaisa kvalitāti galvenokārt bija pieejami tikai lielākajās pilsētās, savukārt valsts vides pārskati bieži vien bija grūti uztverami plašākai sabiedrībai, jo trūka metodoloģijas apraksta vai tas bija nepilnīgs. Lai gan likumdošana paredzēja sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanā, pētījuma autori šo līdzdalību praksē vērtēja kā formālu un ierobežotu. Turklāt valdības atbalsts kapacitātes stiprināšanai tika uzskatīts par nepietiekamu, un sabiedrības izpratne par vides jautājumiem saglabājās zema. Rezultātā, uz 2007. gadu Latvijā normatīvais regulējums bija labi attīstīts, tomēr trūkumi informācijas pieejamībā un sabiedrības iesaistē kavēja Orhūsas konvencijas principu īstenošanu praksē. Pētījumā Latvija tika norādīta kā negatīvais piemērs tam, ka vides informācijas turētājam ir tiesības ierobežot piekļuvi informācijai iekšēji iestādē samērā brīvi piešķirot informācijai konfidencialitāti¹²⁵.

Tomēr problēmas ar Orhūsas regulējuma un principu ieviešanu nav unikālas Latvijai, tās vērojamas arī citās Eiropas Savienības valstīs. 2016. gadā publicētajā grāmatā "*EU Environmental Law*" 8. izdevumā¹²⁶ tika norādīts, ka jaunajās dalībvalstīs¹²⁷ pārmērīgi plaši tiek piemēroti izņēmumi, kas ierobežo piekļuvi vides informācijai. Šo izņēmumu pamatojumi bieži vien ietvēra atsauces uz komerciālo vai rūpniecisko konfidencialitāti, izmeklēšanas procedūrām vai nepabeigtiem lēmumu pieņemšanas procesiem. Šāda prakse bieži vien liedza piekļuvi arī vides informācijai tai skaitā informācijai par rūpnieciski radītajām emisijām.

Turklāt vairākās vecajās dalībvalstīs bija vērojamas nepilnības Orhūsas konvencijas principu ieviešanā. Piemēram, Francija līdz 2003. gadam bija ieviesusi nepilnīgu Vecās vides informācijas direktīvas transponēšanu, ierobežojot vides informācijas sniegšanu

¹²⁴ Kiss C., Poltimäe H., Strumińska M., Ewing M. (Eds.). *Environmental Democracy: An Assessment of Access to Information, Participation in Decision-making, and Access to Justice in Environmental Matters in Selected European Countries*. The Access Initiative European Regional Report. 2007, p. 128-131.

¹²⁵ Ibid., p. 31

¹²⁶ Krämer L., 2016, Para 4-05., p. 145.

¹²⁷ Tajās, kuras Eiropas Savienībā iestājās 2004. gadā

administratīvajiem dokumentiem un ieviešot papildu izņēmumus, kas neatbilda direktīvā noteiktajam, tādējādi pieļaujot nepamatotus atteikumus informācijas pieprasījumiem¹²⁸. Savukārt Vācija un Īrija būtiski kavējās ar Orhūsas konvencijas ratifikāciju¹²⁹, aizkavējot tās prasību ieviešanu attiecīgajās valstīs.

Jaunāks pētījums¹³⁰ par Orhūsas konvencijas principu ieviešanu Eiropā atklāj, ka informācijas pieejamības situācija Eiropas Savienības valstīs pēdējos divos ziņošanas periodos (2014.-2017. gads un 2017.-2021. gads) ir palikusi nemainīga, ņemot vērā valstu ziņotās atskaites. Visu valstu atskaitēs tiek uzsvērts, ka piekļuve vides informācijai galvenokārt tiek nodrošināta, izmantojot elektroniskās datubāzes, publiskos saziņas līdzekļus, un ka informācija ir pieejama viegli izmantojamos un izdrukājamajos formātos. Tomēr turpmākā analīze, tostarp šajā un nākamajās apakšnodaļās, liecina par būtiskām neatbilstībām starp ziņoto, pētījumā¹³¹ atspoguļoto un reālo situāciju, norādot uz vairākiem izaicinājumiem informācijas pieejamības nodrošināšanā.

Eiropas tiesu praksē arī izceļami vairāki nozīmīgi precedenti, kas liecina par joprojām aktuālām nepilnībām vides informācijas un datu pieejamības nodrošināšanā vairākās Eiropas valstīs. Lietās *Deutsche Umwelthilfe pret Vācijas Federatīvo Republiku*¹³² un *Flachglas Torgau*¹³³ aktualizēti jautājumi par valsts pārvaldes darbību caurspīdīgumu un konfidencialitātes piemērošanu iekšējai saziņai. Vācijas valdība abos gadījumos apgalvoja, ka šīs sarakstes ir likumdošanas procesa daļa un tādējādi saskaņā ar Jauno vides informācijas direktīvu un Orhūsas konvenciju ir atbrīvota no informācijas izpaušanas. Rezultātā Eiropas Savienības Tiesa uzsvēra, ka dalībvalstīm ir tiesības aizsargāt iekšējo administratīvo korespondenci, tomēr šādi izņēmumi jāinterpretē šauri. Savukārt, Slovērijas lietā par lāču medībām *Lesoochranárske zoskupenie VLK v. Ministerstvo*¹³⁴ Eiropas Savienības tiesa atzina,

¹²⁸ EST 26.06.2003. spriedums lietā C-233/00 (EU:C:2003:371) *Commission vs France*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62000CJ0233> [aplūkots 17.11.2024.]

¹²⁹ Oliver, P. J., Access to Information and to Justice in EU Environmental Law: The Aarhus Convention. *Fordham International Law Journal*, 2013, Vol. 36(1423), p. 1425. Pieejams: <https://ssrn.com/abstract=2548232> [aplūkots 23.12.2024.]

¹³⁰ Osa, I. B., Mardiste, P., Stober, D., Eiter, S., Buchecker, M., & Suškevičs, M. Access to information and public participation: evaluating the implementation of the Aarhus Convention in Europe. *European planning studies*. 2024, vol.32(12), 2449-2472. Pieejams: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2024.2371508> [apmeklēts 28.12.2024.]

¹³¹ Ibid.

¹³² EST 18.07.2013. spriedums lietā C-515/11 *Deutsche Umwelthilfe eV v. Bundesrepublik Deutschland*. Pieejams <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=135468&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1146472> [aplūkots 23.12.2024.]

¹³³ EST 14.02.2012. spriedums lietā C-204/09 (ECLI:EU:C:2012:71) *Flachglas Torgau v. Bundesrepublik Deutschland*. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-204/09> [aplūkots 23.12.2024.]

¹³⁴ EST 08.03.2011. spriedums lietā C-240/09 (ECLI:EU:C:2011:125) *Lesoochranárske zoskupenie VLK v. Ministerstvo*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009CJ0240> [aplūkots 23.12.2024.]

ka nevalstiskajām organizācijām ir tiesības pieprasīt vides informāciju un piedalīties lēmumu pieņemšanā, norādot uz nepilnībām nacionālajā vides informācijas pieejamības īstenošanā. Beļģijas lietās *Boxus un Solvay*¹³⁵ Eiropas Savienības tiesa uzsvēra, ka vides ietekmes novērtējums un sabiedrības līdzdalība ir obligāti, pat ja projekti tiek apstiprināti ar likumdevēja lēmumu.

Šīs lietas un piemēri norāda, ka, lai gan Orhūsas konvencijas principi juridiski tiek atzīti, praktiskā ieviešana un atbilstība joprojām ir problemātiska. Dalībvalstīm ir nepieciešams uzlabot caurspīdīgumu, sabiedrības līdzdalību un informācijas pieejamību, ievērojot Orhūsas konvencijas un Eiropas Savienības direktīvu prasības. Jo īpaši ir jānodrošina, ka izņēmumi informācijas pieejamībai tiek piemēroti šauri un pamatoti, lai maksimāli veicinātu sabiedrības tiesības uz informāciju un līdzdalību vides pārvaldībā.

3.2. Latvijas vides datu pieejamība: 2024. gada aptaujas rezultāti

Lai apzinātu situāciju Latvijā par vides datu pieejamību, šī pētījuma ietvaros 2024. gada augusta laikā veikta aptauja. Aptauja veidota ar mērķi apzināt Zemkopības ministrijas, Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas, Klimata un Enerģētikas ministrijas padotībā esošās iestādes, kuru kompetencēs ir ar vidi vai dabu saistīti jautājumi, piemēram, monitoringa veikšana, datu apkopošana, kā arī aptauja izsūtīta citām iestādēm, kurām ir deleģējums veikt vides monitoringu. Pilns iestāžu saraksts, kurām tika izsūtīts aicinājums piedalīties aptaujā uzskaitīts 1. pielikumā. Aptaujas jautājumi un to secība attēlota 2. pielikumā, savukārt atbildes apkopotā veidā apskatāmas 3. pielikumā.

Aptaujā piedalījās 20 respondenti, pārstāvot kopumā 11 iestādes. Trīs respondenti neatklāja savu pārstāvētās iestādes nosaukumu, bet norādīja, ka tās pārstāv attiecīgi zinātnisku institūtu, augstākās izglītības iestādi un valsts pārvaldes iestādi. Starp identificētajiem aptaujas dalībniekiem bija Vides pārraudzības valsts birojs, Valsts vides dienests, LVM, Daugavpils Universitātes aģentūra "Latvijas Hidroekoloģijas institūts", Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskais institūts "BIOR" (turpmāk tekstā – BIOR), Valsts Augu aizsardzības dienests un Valsts mežu dienests. No dažām iestādēm aptaujā piedalījās vairāki respondenti.

Aptaujas rezultāti attēloti apkopotā veidā, galvenokārt fokusējoties uz respondentiem, kuri apstiprināja, ka viņu pārstāvētā iestāde pārvalda vides datus – tas veido 70% no atbildēm (kopā 14 respondenti). Būtiski atzīmēt, ka divi respondenti, kas norādīja, ka viņu pārstāvētā

¹³⁵ EST 18.10.2011. spriedums apvienotās lietās C-128/09 līdz C-131/09, C-134/09 un C-135/09 (ECLI:EU:C:2011:667) *Antoine Boxus u.c. v. Région wallonne*. 41.-48. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:62009CJ0128> [aplūkots 23.12.2024.]

iestāde nepārvalda vides datus, pauda neskaidrību par jēdziena “vides dati” definīciju un lūdza to precizēt. Šī situācija uzsver “vides datu” definīcijas nenoteiktību arī starp personām, kuras strādā iestādēs ar vides un dabas aizsardzības jautājumiem. Šī darba 1.2. nodaļā¹³⁶ jau izanalizēts vides datu un vides informācijas nenoteiktais tvērums, kas pieļauj šo jēdzienu neviennozīmīgu interpretāciju, tai skaitā likuma normu piemērotāju vidū.

Aptaujas rezultāti liecina, ka aptaujā iegūtā informācija aptver visus trīs vides datu veidus: dabas resursu, emisiju un vides stāvokļa datus. Dažas iestādes pārvalda vairāk nekā vienu no uzskaitītajiem vides datu veidiem. Aptaujā bija piedāvāta iespēja pievienot arī “citus vides datu veidus”, taču šo iespēju neizmantoja neviens respondents, kas norāda, ka izpētē definētās trīs grupas ir visaptverošas valsts pārvaldīto vides datu raksturošanai.

Kopumā aptaujā iegūtie vides datu apraksti aptver gandrīz visas ekosistēmas, kas uzskaitītas Vides monitoringa programmā 2021.-2026. gadam, izņemot augsnes un seismisko notikumu monitoringa datus. Gan augsnes parametru kvalitatīvos un kvantitatīvos rādītājus, gan seismiskos notikumus uzrauga LVĢMC, kas aptaujā nav piedalījies. Tomēr apskatot LVĢMC mājas lapu, ir skaidrs, ka tas uztur Vides datu arhīvu¹³⁷, kur lielākā daļa datu ir publiski pieejami, kā arī LVĢMC nodrošina piekļuvi pēc nepieciešamības nedigitalizētiem datiem uz vietas.

Pilnīgu piekļuvi vides datiem nodrošina tikai neliels skaits aptaujāto iestāžu. No 14 respondentiem tikai divi, kuri pārstāv vienu un to pašu iestādi, norādīja, ka dati ir pieejami ikvienam un tos ir iespējams lejupielādēt interneta pārlūkā vai pēc individuāla pieprasījuma. Apskatot aptaujas rezultātu apkopojumu, secināms, ka tas atbilst aptuveni 14% no šajā aptaujā raksturotajiem vides datiem. Tā pat aptaujas rezultāti rāda, ka lielākā daļa vides datu ir daļēji pieejami (aptuveni 64%), savukārt aptuveni 21% no raksturotajiem vides datiem ir pilnībā liegta piekļuve. Ierobežošanas iemesli respondentu atbildēs ir minēti vairāki un bieži tie kombinējas. Minētie vides datu ierobežošanas iemesli ir sekojoši:

- a) Komerccnoslēpuma aizsargāšana (1 respondents; 8,3% gadījumu)
- b) Intelektuālā īpašuma aizsargāšana (4 respondenti; 33,3% gadījumu)
- c) Trešās puses interešu aizsargāšana (8 respondenti; 66,7% gadījumu)
- d) Nepieciešams apjomīgs darbs, lai sagatavotu datus pārskatāmā veidā; dati netiek uzkrāti tādā formā, lai par tiem veidotu operatīvus pārskatus (1 respondents; 8,3% gadījumu)

¹³⁶ 1.2. nodaļa. Vides datu iedalījums un to definīcijas, šis darbs, 16.-22. lpp.

¹³⁷ LVĢMC Vides datu arhīvs. Pieejams: <https://videscentrs.lvģmc.lv/lapas/vides-datu-arhivs> [aplūkots 23.12.2024.]

- e) Nav izveidota platforma, rīks, noteikti principi, nav ieviesta vienošanās, kā dalāmie ar datiem (1 respondents; 8,3% gadījumu)
- f) Sugu atradņu aizsardzībai (1 respondents; 8,3% gadījumu)
- g) Personu datu aizsardzībai (1 respondents; 8,3% gadījumu)

Aptaujā respondenti, atbildot uz jautājumu par iestādes pieeju vides datu pieprasījumam, dalījās divās pēc apjoma vienādās grupās: viena grupa (50% respondentu) norādīja, ka iestādē ir izstrādātas vadlīnijas vai protokols un visus pieprasījumus vērtē pēc vienotas pieejas, sekojot vadlīnijām, savukārt otra grupa (50% respondentu) atzīmēja, ka katrs vides datu pieprasījums vērtējams atsevišķi, potenciāli radot situāciju, ka vienu un to pašu informāciju (datu kopu) izsniedz vienā gadījumā, bet citā neizsniedz.

Aptaujas nobeigumā septiņi respondenti norāda, ka vides datu pieejamību nedrīkst ierobežot, jo tā noteikta Vides aizsardzības likumā. Pāris respondentu uzsver, ka datu sagatavošanai saprotamā veidā ir nepieciešami apjomīgi resursi, kas nereti nav iekļauti valsts finansējumā monitoringa īstenošanai. Vairāki respondenti uzskata, ka dati ir darba un analīzes starpprodukts, kurus bez konteksta skaidrošanas nevajadzētu izsniegt ikvienam, jo tādejādi var rasties nekorektas interpretācijas. Kā arī no aptaujas respondentiem ir izteikts viedoklis, ka datu ievākšana, apstrāde un interpretācija ir pētnieka intelektuālais īpašums, kas līdz ar to būtu jāaizsargā un jānosaka kā ierobežotas pieejamības informācija. Vides datu pieejamības ierobežošanu pieļauj, lai sasniegtu sugu un biotopu aizsardzības mērķus. Uzsvērts arī, ka dati, kas iegūti komercpasūtījuma ietvaros (respektīvi, aptaujātā iestāde iegūst datus saimnieciskās darbības rezultātā) ir komersanta (pasūtītāja) ziņā, nevis datu iegūšanas iestādes ziņā. Savukārt, vairāki respondenti norāda, ka par publisko finansējumu iegūtai informācijai un datiem nevajadzētu būt ierobežotai pieejai, ja nu vienīgi tās izplatīšana var nodarīt kaitējumu drošībai, sabiedrības veselībai vai aizsargājamām sugām un biotopiem¹³⁸.

3.3. Konstatēto vides datu pieejamības ierobežojumu piemērošanas izvērtējums

Šajā nodaļā analizēti biežāk sastopamie vides datu pieejamības ierobežošanas iemesli, kas norādīti aptaujā, vērtējot to pamatojumu ar piemēriem no tiesu prakses un juridiskās doktrīnas.

3.3.1. Vides datu pieejamība un konfidencialitāte

Vides datu pieejamība un konfidencialitāte ir jautājums, kas skar gan sabiedrības tiesības uz informāciju, gan nepieciešamību aizsargāt noteiktu informācijas kategoriju, kas atzīstama par konfidenciālu jeb ierobežotas pieejamības informāciju, piemēram, komercnoslēpums,

¹³⁸ Skatīt 3. Pielikumu

intelektuālais īpašums un fiziskas personas dati, arī jebkura informācija, kurai tiesību akti vai līgumi piešķir neizpaužamas vai ierobežotas pieejamības informācijas statusu. Šāda informācija var arī nebūt saistīta ar komerciālu vērtību, taču tās aizsardzība ir vērsta uz kaitējuma novēršanu iesaistītajām personām vai interesēm¹³⁹.

Konfidencialitāte jeb ierobežotas pieejamības informācijas statuss var ietekmēt pieņemamos lēmumus par vides informācijas, tai skaitā datu, izsniegšanu vai publiskošanu. Eiropas tiesu prakse¹⁴⁰ sniedz būtisku skaidrojumu par to, kā līdzsvarot sabiedrības interešu aizsardzību ar komercnoslēpumu un intelektuālā īpašuma tiesībām. Tiesa uzsvērusi, ka vides informācijas pieejamības regulējums¹⁴¹ paredz individuālu interešu izvērtējumu katrā konkrētā gadījumā, nevis automātisku atteikumu, balstoties uz vispārīgiem konfidencialitātes principiem vai iepriekšējiem lēmumiem. Izšķiroša nozīme strīdos par informāciju, kas var tikt attiecināta uz emisijām vidē, ir noskaidrot, vai pieprasītā informācija atbilst klauzulai par emisijām vidē. Tas ir būtiski, lai piemērotu prezumpciju, ka informācija par emisijām vidē vērtējama kā sevišķas sabiedrības intereses un tai nevar tikt piemērota konfidencialitāte¹⁴².

Latvijā konfidencialas informācijas statuss ir regulēts Informācijas atklātības likumā, kas paredz īpašus noteikumus šādas informācijas izsniegšanai. Konfidencialas informācijas kategorijas ir uzskaitītas Informācijas atklātības likuma 5. pantā, un komercnoslēpums ir viena no šādām kategorijām. Konfidencialas informācijas izsniegšana ir pakļauta īpašiem ierobežotas pieejamības informācijas izsniegšanas noteikumiem. Šie noteikumi pieprasa rūpīgu interešu svēršanu, tostarp sabiedrības interešu izvērtēšanu, lai nodrošinātu, ka informācijas atklāšana ir pamatota un nepieciešama¹⁴³. Tās izsniegšana ir pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos, kad sabiedrības intereses, piemēram, tiesības uz vides informāciju, skaidri attaisno šīs informācijas

¹³⁹ Augstākā tiesa 22.12.2022. spriedums lietā nr. SKC-188/2022, 12. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/494569.pdf> [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁴⁰ EST 19.12.2013. spriedums lietā C-279/12 *Stichting Natuur en Milieu un citi*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62012CJ0279> [aplūkots 27.12.2024.]; EST 23.11.2016. spriedums lietā nr. C-442/14 *Bayer CropScience SA-NV un Stichting De Bijenstichting pret College*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:62014CJ0442> [aplūkots 27.12.2024.]; EST 07.03.2019. spriedums lietā T-716/14 *Anthony C Tweedale v European Food Safety Authority*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62014TJ0716> [aplūkots 27.12.2024.]; EST 07.03.2019. spriedums lietā T-329/17, *Heidi Hautala and Others v European Food Safety Authority*. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=211426&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=881618> [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁴¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2003/4/EK par vides informācijas pieejamību sabiedrībai un par Padomes Direktīvas 90/313/EEK atcelšanu. Pieņemta 28.01.2003.

¹⁴² Eiropas Parlamenta un Padomes Regula 1367/2006 par to, kā Kopienas iestādēm un strukturām piemērot Orhūsas Konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem, 06.09.2006., 6. panta 1. punkts. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A02006R1367-20230429> [aplūkota 26.12.2024.]

¹⁴³ Augstākā tiesa 07.11.2023. spriedums lietā Nr. SKA-183/2023, 11.punkts. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/10054> [aplūkots 27.12.2024.]

publiskošanu. Šāda pieeja nodrošina līdzsvaru starp informācijas pieejamību un nepieciešamību aizsargāt uzņēmumu un citu iesaistīto pušu likumiskās intereses.

Kā to uzsver Augstākā tiesa¹⁴⁴, iestādei pēc informācijas pieprasījuma saņemšanas būtu soli pa solim jāpārbauda fakti, kas ļautu saprast šādus konkrētus faktiskos apstākļus.

- 1) Informācijas statusa pārbaude: Pirmajā solī pārbauda, vai pieprasītā informācija ir tāda, uz kuru attiecas Informācijas atklātības likums. Tas nozīmē pārbaudīt, vai informācija ir dokumentēta un atrodas iestādes rīcībā. Ja informācija nav dokumentēta, ir jāvērtē, vai iestādei, ņemot vērā tās kompetenci, bija pienākums šo informāciju dokumentēt un radīt.
- 2) Informācijas pieejamības statusa noteikšana: Ja pieprasītā informācija ir dokumentēta un atrodas iestādes rīcībā vai ja to būtu vajadzējis dokumentēt, jānoskaidro, vai tā ir vispārpieejama vai ierobežotas pieejamības informācija. Šī soļa mērķis ir noteikt tiesisko režīmu, kādā informācija tiek pārvaldīta.
- 3) Ierobežotas pieejamības informācijas izvērtēšana: Gadījumā, ja informācija tiek klasificēta kā ierobežotas pieejamības, iestādei ir jāvērtē pieprasījuma pamatojums, ja tāds ir norādīts, un jāizvērtē, vai konkrētajā gadījumā ir pamats šo informāciju izsniegt. Vides informācijas kontekstā pieprasījuma pamatojums nav nepieciešams, bet jāvērtē, vai tiesības iegūt vides informāciju ir prioritāras pār aizsargātajām tiesībām.
- 4) Informācijas izsniegšana vai atteikums: Ja informācija tiek atzīta par vispārpieejamu vai ja ir pamats izsniegt ierobežotas pieejamības informāciju vai daļu no tās, iestādei ir jānodrošina tās pieejamība. Izņēmums ir gadījumi, kad Informācijas atklātības likuma 11.² panta trešā daļa paredz ierobežojumus, piemēram, ja informācijas pieprasījuma izpilde var apdraudēt iestādes darbību vai citu personu tiesības.

Turpinājumā veikta detalizētāka analīze biežāk sastopamajiem konfidencialas informācijas veidiem: komercnoslēpums un intelektuālais īpašums.

3.3.1.1. Komercnoslēpums

Komercnoslēpums ir informācija, kas atbilst Komercnoslēpuma aizsardzības likumā¹⁴⁵ noteiktajiem kritērijiem. Tas attiecas uz komersanta saimnieciskās darbības informāciju, kas nav vispārpieejama un kuras izpaušana varētu kaitēt komersanta konkurētspējai. Senāta judikatūra ir atzinusi, ka komercnoslēpumu var atklāt situācijās, kad to prasa būtiskas

¹⁴⁴ Augstākās tiesas 18.12.2019. sprieduma lietā Nr. SKA-482/2019 (A420227817), 7. punkts. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/6075> [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁴⁵ Komercnoslēpuma aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 28.02.2019.

sabiedrības intereses un šādas informācijas izpaušana ir samērojama ar iespējamo kaitējumu uzņēmuma interesēm¹⁴⁶. Tas uzsvērts arī Komerccoslēpuma aizsardzības likuma 4. panta 6. punktā, kas noteic, ka komerccoslēpuma atklāšana ir samērojama ar iespējamo kaitējumu komerccoslēpuma turētājam, ja tas veikts būtisku sabiedrības interešu aizsardzības vārdā. Šāda tiesību svēršanas pieeja nodrošina līdzsvaru starp sabiedrības tiesībām uz informāciju un uzņēmumu interesēm aizsargāt komerciāli sensitīvus datus.

Lai informāciju vai datus atzītu par komerccoslēpumu, jāizpildās visiem trim Komerccoslēpuma aizsardzības likuma 2. panta pirmajā daļā uzskaitītajiem kritērijiem: “1) tā ir slepena, jo nav vispārzināma vai pieejama personām, kuras parasti izmanto šāda veida informāciju; 2) tai ir faktiskā vai potenciāla komerciālā vērtība tādēļ, ka tā ir slepena; 3) komerccoslēpuma turētājs attiecībā uz to ir veicis konkrētajai situācijai atbilstošus un saprātīgus komerccoslēpuma slepenības saglabāšanas pasākumus”¹⁴⁷. Tiesībsargs savā vērtējumā par LVM praksi neizsniegt plānoto cirsmu informāciju¹⁴⁸ norādīja, ka, tā kā šī informācija ir pieejama arī Latvijas Meža dienestā, tad neizpildās viens no nosacījumiem (proti, informācija ir pieejama citviet un līdz ar to nav slepena), tāpēc šādu informāciju nevar atzīt par komerccoslēpumu.

Lai nodrošinātu atbilstošu un saprātīgu veidu datu pieejamības statusa vērtēšanai pēc informācijas pieprasījuma saņemšanas, darba devējam (informācijas un datu turētājam) laicīgi rakstveidā jāinformē atbildīgie darbinieki, kuri pārvalda datus un to izplatīšanu, par piešķirto komerccoslēpuma statusu konkrētiem datiem vai datu kopai. Tas ir priekšnosacījums, ko uzsver Augstākā tiesa, lai īstenotu pasākumus komerccoslēpuma slepenības saglabāšanai, kā arī nodrošinātu tiesību un interešu rūpīgu izvērtēšanu pirms informācijas publiskošanas vai izsniegšanas¹⁴⁹.

Arī Eiropas Savienības tiesiskais regulējums paredz iespēju konkrēti noteikt, kura informācija ir pārvaldāma kā konfidenciāla. Kā piemēram, Eiropas Savienības normatīvie akti, citu starpā Augu aizsardzības līdzekļu regulas¹⁵⁰ 63. pants un Jaunās vides informācijas direktīvas 4. panta 2. punkts, paredz iespēju pieprasīt konfidencialitātes statusa piešķiršanu

¹⁴⁶ piemēram, Augstākās tiesas 18.04.2019. spriedums lietā Nr. SKA-917/2019 (A420169118), 8. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/eclinolemumi/ECLI:LV:AT:2019:0418.A420169118.5.S> [aplūkots 27.12.2024.]; Augstākās tiesas 11.04.2014. spriedums lietā Nr. SKA-10/2014 (A420418311), 17. punkts. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/4380> [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁴⁷ Citāts no Komerccoslēpuma aizsardzības likuma, 2. pants pirmā daļa

¹⁴⁸ Latvijas Republikas tiesībsarga atzinums 23.11.2023. pārbaudes lietā Nr. 2022-19-27M, 22F, nodaļa “Pienākums sniegt prasīto vides informāciju”, 17.-18. lpp.

¹⁴⁹ Augstākā tiesa 22.12.2022. spriedums lietā nr. SKC-188/2022, 11.2. punkts, 12. punkts

¹⁵⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1107/2009 par augu aizsardzības līdzekļu laišanu tirgū, ar ko atceļ Padomes Direktīvas 79/117/EEK un 91/414/EEK, 63. pants. Pieņemta: 21.10.2009. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:02009R1107-20221121> [aplūkota 31.12.2024.]

noteiktai informācijai vai informācijas daļai. Tomēr Eiropas Savienības tiesa ir uzsvērusi, ka šāds pieprasījums jeb konfidencialitātes oficiāls statuss nav obligāts nosacījums sensitīvas informācijas aizsardzībai¹⁵¹, un, ka konfidencialitātes statusa trūkums pats par sevi nenozīmē, ka informācija automātiski kļūst publiski pieejama. Secināms, ka strīda gadījumā tiesai jebkurā gadījumā jāvērtē pēc būtības, vai informācija ir vērtējama kā konfidenciāla vai nē, neatkarīgi no tā, vai šai informācijai vai datiem konfidencialitātes statuss ir piešķirts. Tomēr, ja šāds statuss nav pieprasīts un piešķirts, kompetentās iestādes darbinieki var pieņemt, ka informācija bez konfidencialitātes statusa nav skaidri jāaizsargā, līdz ar to ir publiski pieejama, tādejādi veicinot pieļauto kļūdu apjomu informācijas pieejamības piemērošanas procesā.

Kā viens no piemēriem konfidenciāliem ar komercnoslēpumu saistītiem datiem, analizēta BIOR mājaslapā norādītā statistika par “Latvijas nozveju okeānos, Baltijas jūrā un iekšējos ūdeņos”, kurā attēlota datu rinda periodam no 1978. līdz 2021. gadam¹⁵². Konfidenciāli dati atzīmēti sākot ar 2016. gadu. BIOR Zivju resursu pētniecības departaments, skaidro, ka minētos datus gatavo iekļaušanai “Latvijas Zivsaimniecības gadagrāmatā”, un tie tiek pieprasīti no Zemkopības ministrijas kā elektroniskās zvejas uzskaites sistēmas “LZIKIS” datubāzes īpašnieka un pārvaldītāja. Līdz ar to Zemkopības ministrija nosaka konfidencialitātes principus. Apskatot Oficiālās statistikas portālu sadaļā “Zivju nozveja un akvakultūra”¹⁵³, redzams, ka atzīmēta konfidencialitāte (7. punkts portāla sadaļā). Tā ir pamatota ar Statistikas likuma 7. panta otrās daļas 8. punktu, 17. pantu, 19. panta pirmo daļu un 19. panta otro daļu. Kā arī ir izskaidrota metodika kā tiek noteiktas konfidencialitātes šūnas¹⁵⁴. Īsumā – par konfidencialitāti ir uzskatāmi dati, kas uzņēmumu statistikā iegūti no mazāk nekā četriem komerciālās zvejas respondentiem.

Turpmāk tekstā izvērsta analīze likuma normām, kas uzskaitītas kā attaisnojošas konfidencialitātes piešķiršanai šajā konkrētajā gadījumā. Statistikas likuma 7. pants regulē statistikas iestādes kompetenci, nodrošinot oficiālo statistiku, tostarp noteic, ka jānodrošina statistiskā konfidencialitāte, 17. pants regulē datu apstrādi un statistisko konfidencialitāti, savukārt 19. pantā ir oficiālās statistikas izplatīšanas noteikumi. Gan Statistikas likuma

¹⁵¹ EST spriedums 23.11.2016. lietā C-442/14 *Bayer CropScience un Stichting De Bijenstichting*, 47.-48. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:62014CJ0442> [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁵²BIOR, Latvijas nozveja okeānos Baltijas jūrā un iekšējos ūdeņos Pieejams: https://bior.lv/sites/default/files/inline-files/Latvias%20nozveja%20okeanos%20Baltijas%20jura%20un%20ieksejos%20udenos_2021.pdf [aplūkots 17.11.2024.]

¹⁵³Oficiālās statistikas portāls. Zivju nozveja un akvakultūra. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/metadati/2682-zivsaimnieciba-un-akvakultura/det> [aplūkots 17.11.2024.]

¹⁵⁴ Uzņēmumu statistikā konfidencialitātes šūnas tiek noteiktas, izmantojot minimālā gadījuma skaita kritēriju un dominances (n, k) kritēriju. Par drošiem datus uzņēmumu statistikā uzskata, ja tie ir iegūti no vismaz 4 respondentiem (n=4), kā arī viena ieguldītāja īpatsvars šūnā nepārsniedz 80% (1,80) vai divu ieguldītāju 90% (2,90).

17. pantā, gan 19. pantā ir uzsvērti izņēmuma gadījumi, kas ir atrunāti Statistikas likuma 25. un 26. pantā, respektīvi, gadījumi, uz kuriem piemēro atkāpes no 17. un 19. panta regulējuma, tai skaitā konfidencialitātes. Viens no izņēmumiem, kas atrunāts 25. panta piektās daļas 4. punktā ir par “emisiju vidē, vides kvalitāti, vides aizsardzības pasākumiem un dabas resursu lietošanu”, uz kuriem neattiecas ierobežojumi par izplatīšanu arī tad, ja var identificēt privātpersonu, kā arī informācijas publicēšanai vai izsniegšanai nav nepieciešama iesaistītās potenciāli identificējamās privātpersonas atļauja. To, ka statistikas informācijas konfidencialitāte, izmantošana statistiskiem mērķiem un tiešas vai netiešas privātpersonas identificēšanas nepieļaujamība nav attiecināma uz Statistikas likuma 25. panta piektās daļas 4. punktā uzskaitītajām ar vidi saistīto informāciju ir uzsvērusi arī Administratīvā tiesa¹⁵⁵.

Informācija par dabas resursu lietošanu ir viens no minētajiem izņēmumiem Statistikas likuma 25. panta piektās daļas 4. punktā. Oficiālās statistikas portālu sadaļā ar nosaukumu “Zivju nozveja un akvakultūra” nepārprotami ir informācija par dabas resursu lietošanu, kas raksturo, cik liela zivju biomasa, t.i., zivju resurss, ir izņemta no jūras vides. Līdz ar to *prima facie* var secināt, ka šajā konkrētajā gadījumā komercnoslēpuma izņēmums ir piemērots pārāk plaši.

3.3.1.2. Intelektuālais īpašums

Vides datu pieejamība nereti tiek ierobežota, balstoties uz intelektuālā īpašuma aizsardzības apsvērumiem. Intelektuālais īpašums attiecas uz tiesībām, kas aizsargā cilvēka radītās intelektuālās vērtības, piemēram, izgudrojumus, zinātniskus atklājumus un citas inovatīvas idejas. Gadījumos, kad vides dati tiek noteikti kā intelektuālā īpašuma objekts, pastāv risks, ka sabiedrībai nozīmīga informācija var tikt ierobežota vai liegta, vai par to tiek prasīta samaksa.

Vides datu pieejamības un intelektuālā īpašuma aizsardzības līdzsvara nozīmi uzskatāmi ilustrē strīdi, kas saistīti ar lauksaimniecībā lietoto ķīmiskās aizsardzības līdzekļu (piemēram, pesticīdu, herbicīdu u.c.) ietekmi uz vidi. Bieži aktīvo vielu pētniecības rezultāti ietver intelektuālo īpašumu, patentu vai citu konfidenciāla satura informāciju, kas tai pat laikā ir vienīgā informācija, kas liecina par vielas bīstamību vai tieši otrādi – nekaitīgumu videi un cilvēkam¹⁵⁶.

¹⁵⁵ Administratīvā rajona tiesas 29.11.2022. spriedums lietā Nr. A420175121 (A00367-22/2), 5.3. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/492248.pdf> [aplūkots 26.12.2024.]

¹⁵⁶ Piemēram, Morvillo M. The general court orders disclosure of glyphosate-related scientific studies: Tweedale, Hautala, and the concept of environmental information in the context of plant protection products. *European Journal of Risk Regulation*, 2019, 10(2), p. 419-427. Pieejams: <https://doi.org/10.1017/err.2019.31> [aplūkots 27.12.2024.]

Sabiedrība lauksaimniecības ķīmisko aizsardzības līdzekļu drošības jautājumā ir īpaši ieinteresēta gan Eiropas¹⁵⁷, gan arī nacionāli Latvijas līmenī¹⁵⁸, pieprasot piekļuvi informācijai par aktīvo vielu emisijām vidē, to drošību vai kaitīgumu kā cilvēka veselībai, tā arī videi, kā arī augu aizsardzības līdzekļu atbilstību Eiropas Savienības tiesību normām. Tajā pašā laikā ražotāji pauž bažas par iespējamo konkurences kropļošanu, ja viņu konkurentiem tiktu nodrošināta piekļuve šai informācijai.

Eiropas Savienības tiesa sniedz būtisku ieskatu jautājumā par vides datu pieejamības un intelektuālā īpašuma aizsardzības līdzsvaru¹⁵⁹. Tiesa norāda, ka, izvērtējot pieprasījumus par vides informācijas pieejamību, iestādēm ir pienākums ņemt vērā sabiedrības interešu nozīmi. Atteikuma pamati, kas balstīti uz intelektuālā īpašuma aizsardzību, nevar automātiski atsvērt sabiedrības tiesības piekļūt vides datiem¹⁶⁰. Tāpat tiesa atzina, ka, ja ir iespējams atdalīt konfidenciālu vai intelektuālo īpašumu aizsargājošu informāciju no pārējās datu kopas, šī atdalāmība jāizmanto, lai nodrošinātu piekļuvi sabiedrībai nozīmīgajai informācijai. Šāds princips ir nostiprināts arī Informācijas atklātības likuma 10. panta ceturtajā daļā, kas noteic, ka “Ja pieprasītās informācijas kopums ietver arī ierobežotas pieejamības informāciju, iestāde izsniedz tikai to informācijas daļu, kas ir vispārpieejama. To informācijas daļu, kas ietver ierobežotas pieejamības informāciju, izsniedz, ievērojot šajā likumā noteikto īpašo kārtību”¹⁶¹. Tas nozīmē, ka intelektuālā īpašuma aizsardzība nedrīkst kļūt par instrumentu, lai pilnībā liegtu piekļuvi būtiskai vides informācijai¹⁶².

Sabiedrības interešu prioritāte jāvērtē īpaši gadījumos, kad dati var palīdzēt novērst būtiskus vides un sabiedrības veselības apdraudējumus, tādejādi nosakot, ka ražotāju bažas par iespējamu konkurences kropļošanu nedrīkst būt par pamatu sabiedrības interesēm nozīmīgas

¹⁵⁷ EST spriedums 23.11.2016. lietā C-442/14 *Bayer CropScience un Stichting De Bijenstichting*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX:62014CJ0442> [aplūkots 27.12.2024.]; EST 28.07.2011. spriedums lietā C-71/10 *Office of Communications v Information Commissioner*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62010CJ0071> [aplūkots 27.12.2024.]; EST 07.03.2019. spriedums lietā T-716/14 *Anthony C Tweedale v European Food Safety Authority*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62014TJ0716> [aplūkots 27.12.2024.]; EST 07.03.2019. spriedums lietā T-329/17, *Heidi Hautala and Others v European Food Safety Authority*. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=211426&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=881618> [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁵⁸ Administratīvā rajona tiesas 29.11.2022. spriedums lietā Nr. A420175121 (A00367-22/2). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/492248.pdf> [aplūkots 26.12.2024.]

¹⁵⁹ EST 28.07.2011. spriedums lietā C-71/10 *Office of Communications v Information Commissioner*; EST 07.03.2019. spriedums lietā T-716/14 *Anthony C Tweedale v European Food Safety Authority*; EST 07.03.2019. spriedums lietā T-329/17, *Heidi Hautala and Others v European Food Safety Authority*

¹⁶⁰ EST 28.07.2011. spriedums lietā C-71/10 *Office of Communications v Information Commissioner*, 33. punkts

¹⁶¹ Citāts no Informācijas atklātības likuma, 10. pants ceturta daļa

¹⁶² EST 28.07.2011. spriedums lietā C-71/10 *Office of Communications v Information Commissioner*, 22. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62010CJ0071> [aplūkots 27.12.2024.]

informācijas slēpšanai¹⁶³. Šie tiesas atzinumi nostiprina Orhūsas konvencijas principus un uzsver Eiropas Savienības apņemšanos nodrošināt vides procesu un pārvaldības caurskatāmību. Ievērtības cienīgs ir fakts, ka tiesas atziņas virza ievērojamu progresu pārskatāmības veicināšanā arī tehniski sarežģītās un politiski jūtīgās jomās, piemēram, augu aizsardzības līdzekļu un lietošanas regulēšanā. Tiesa uzsvērusi sabiedrības tiesību prioritāti pār komerciālo interešu aizsardzību attiecībā uz informāciju par emisijām vidē un sabiedrības veselību, tādejādi paplašinot vides informācijas pieejamību un rosinot publiskas debates par regulatīvajiem jautājumiem¹⁶⁴.

Konkrētāk analizējot vides un piesārņojošo vielu izmantošanas regulējumu, redzams, ka tajā bieži tiek iekļautas atsauces uz noteiktām metodēm un robežvērtībām, kas jāievēro plānojot pasākumus un veicot monitoringu, piemēram, ISO standartus¹⁶⁵. Tomēr šie standarti, kā arī citi patentēti standarti ierasti ir aizsargāti ar autortiesībām, līdz ar to nav brīvi pieejami un piekļuve tiem parasti ir iespējama tikai par maksu. Uzskatāms piemērs šai situācijai ir lieta *Stichting Rookpreventie Jeugd*¹⁶⁶, kurā Eiropas Savienības tiesa vērtē, vai atsauce uz ISO standartu Direktīvā 2014/40¹⁶⁷ ir saderīga ar tiesiskuma principiem. Tiesa atzina, ka atsauces uz ISO standartiem pašas par sevi nav pretrunā ar Eiropas Savienības tiesībām, ja vien šīs atsauces ir precīzas un skaidras. Tomēr tiesiskās noteiktības jeb drošības princips prasa, lai šādi standarti būtu viegli pieejami privātpersonām, ja tie ir juridiski saistoši un nosaka prasības tirgus dalībniekiem¹⁶⁸.

¹⁶³ EST 07.03.2019. spriedums lietā T-716/14 *Anthony C Tweedale v European Food Safety Authority*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62014TJ0716> [aplūkots 27.12.2024.]; EST 07.03.2019. spriedums lietā T-329/17, *Heidi Hautala and Others v European Food Safety Authority*. Pieejams:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=211426&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=881618> [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁶⁴ Morvillo M. The general court orders disclosure of glyphosate-related scientific studies: Tweedale, Hautala, and the concept of environmental information in the context of plant protection products. *European Journal of Risk Regulation*, 2019, 10(2), p. 424. Pieejams: <https://doi.org/10.1017/err.2019.31> [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁶⁵ Piemēram, Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2014/40/ES par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz tabakas un saistīto izstrādājumu ražošanu, noformēšanu un pārdošanu un ar ko atceļ Direktīvu 2001/37/EK. Pieņemta 03.04.2014.; Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr.2008/98/EK par atkritumiem un par dažu direktīvu atcelšanu. Pieņemta 19.11.2008.; Eiropas Parlamenta un Padomes regula (EK) Nr. 1221/2009 par organizāciju brīvprātīgu dalību Kopienas vides vadības un audita sistēmā (EMAS), kā arī par Regulas (EK) Nr. 761/2001 un Komisijas Lēmumu 2001/681/EK un 2006/193/EK atcelšanu. Pieņemta 25.11.2009.; un citas.

¹⁶⁶ EST 22.02.2022. spriedums lietā C-160/20 *Stichting Rookpreventie Jeugd u.c. pret Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Spor*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:62020CJ0160> [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁶⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2014/40/ES par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz tabakas un saistīto izstrādājumu ražošanu, noformēšanu un pārdošanu un ar ko atceļ Direktīvu 2001/37/EK. Pieņemta 03.04.2014. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014L0040> [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁶⁸ EST 22.02.2022. spriedums lietā C-160/20 *Stichting Rookpreventie Jeugd u.c. pret Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Spor*, 41., 42., 45. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:62020CJ0160> [aplūkots 27.12.2024.]

Vēl viens, autores prāt, nozīmīgs aspekts ir zinātniskās literatūras un zinātnisko pētījumu datu pieejamība, īpaši attiecībā uz pētījumiem, kas saistīti ar vidi un kas veikti par publisko finansējumu. Šis aktualizēts arī veiktās aptaujas divu respondentu atbildēs¹⁶⁹. Nereti zinātnisko pētījumu dati un rezultāti tiek publicēti aiz “maksas sienas”¹⁷⁰, būtiski ierobežojot piekļuvi aktuālai un sabiedrībai nozīmīgai, tai skaitā, vides informācijai, neskatoties uz to, ka pētījumi finansēti no publiskiem līdzekļiem¹⁷¹. Šāda situācija aktualizē jautājumu par nepieciešamību līdzsvarot intelektuālā īpašuma aizsardzību ar sabiedrības tiesībām uz informāciju, īpaši tādu, kas būtiska vides politikas un regulējuma veidošanā. Autorei nav zināmas tiesu prakses, kas tieši skaidrotu Orhūsas konvencijas principu piemērošanu zinātniskās literatūras un pētījumu datu publicēšanā, sverot tos pret intelektuālā īpašuma (autortiesību) aizsardzības principiem. Tomēr šobrīd Eiropas Savienības politika¹⁷², tostarp pētījumu un inovāciju programmas *Horizon Europe*¹⁷³ ietvaros, uzsver atvērtās piekļuves principus, kas prasa, lai publiski finansētu pētījumu rezultāti būtu brīvi pieejami sabiedrībai. Šādi principi ir saskaņā ar Orhūsas konvencijas principiem, kas uzsver sabiedrības tiesības uz vides informāciju. Tomēr praksē vēl arvien daļa pētījumu tiek publicēti maksas izdevumos, radot būtiskus šķēršļus sabiedrības piekļuvei informācijai, kas ir nozīmīga lēmumu pieņemšanai un vides pārvaldībai. Lai gan izdevniecības piedāvā iespēju pētījumu autoriem vai institūcijām par papildu maksu nodrošināt atvērtu piekļuvi, šī pieeja ir fragmentāra un neatrisina “maksas sienu” problēmu sistēmiski.

Šī situācija izvirza jautājumu, vai sabiedrības tiesības uz vides informāciju, kas nostiprinātas Orhūsas konvencijā, ietver arī tiesības piekļūt zinātniskajiem pētījumiem, kas nepieciešami datos balstītas vides pārvaldības un politikas veidošanai. Šāda paplašināta interpretācija varētu būt būtisks solis caurspīdīguma un vides demokrātijas stiprināšanā. Piemēram, emisiju ietekmes pētījums, kas veikts par publiskiem līdzekļiem un publicēts aiz “maksas sienas”, varētu būt nepieejams nevalstiskajām vides organizācijām vai žurnālistiem, kas vēlas objektīvi analizēt rūpniecisku projektu ietekmi uz vidi. Kā iepriekš uzsvērts¹⁷⁴, informācija par emisijām vidē nav ierobežotas pieejamības informācija.

¹⁶⁹ Šis pētījums, 3. pielikums: 9. jautājums, 7. un 8. atbilde

¹⁷⁰ “Maksas siena” (angliski: *paywall*) ir ierobežojošs mehānisms, ko izmanto tiešsaistes resursu sniedzēji, lai piekļuve konkrētam saturam vai informācijai būtu pieejama tikai pēc maksas samaksas vai noteiktu abonēšanas nosacījumu izpildes. Šī prakse ir izplatīta zinātniskajā publikāciju tirgū, kur akadēmiskie žurnāli un izdevniecības, piemēram, Elsevier, Springer vai Wiley, prasa no lietotājiem maksāt par piekļuvi atsevišķiem rakstiem, žurnāliem vai datubāzēm.

¹⁷¹ Volpato, A. “Rules Behind Paywall: the Problem with References to International Standards in EU law”, *EU Law Live*, 2021. p. 1. Pieejams: https://cris.maastrichtuniversity.nl/ws/portalfiles/portal/122995777/OpEd_AnnalisaVolpato_19July.pdf [aplūkots 27.12.2024.]

¹⁷² Interneta vietne “The EU's open science policy”. Pieejams: <https://euraxess.ec.europa.eu/worldwide/asean/eus-open-science-policy> [aplūkots 23.12.2024.]

¹⁷³ Interneta vietne “Horizon Europe”. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en [aplūkots 23.12.2024.]

¹⁷⁴ Šis pētījums, 1.2.2. nodaļa. 19. lpp

Saskaņā ar Zinātniskās darbības likuma¹⁷⁵ 9. pantu, informācija par zinātniskiem pētījumiem, kas veikti par valsts vai pašvaldības finanšu līdzekļiem, ir vispārpieejama¹⁷⁶ un zinātniskajām institūcijām ir pienākums nodrošināts pētījumu rezultātu pieejamību¹⁷⁷. Tomēr likumā noteikts, ka pieejamību var ierobežot atsevišķos gadījumos¹⁷⁸. Lai gan ikviena persona var vērsties zinātniskajā institūcijā ar pieprasījumu piekļuvei konkrētiem pētījumu rezultātiem, autores prāt, šāds risinājums paredz, ka persona jau iepriekš zina, ko pieprasīt. Šī pieeja neatrisina problēmu pilnvērtīgi un neveicina sabiedrības tiesības uz plašu un sistemātisku zinātniskās informācijas pieejamību.

Lai nodrošinātu pilnvērtīgu Orhūsas konvencijas principu piemērošanu un atbalstītu atvērtās zinātnes pieeju, ir nepieciešams skaidrāks normatīvais regulējums un politiskās vadlīnijas, kas garantētu publiskā finansējuma saņēmumu ar vidi saistītu pētījumu rezultātu (tai skaitā iegūto datu) pieejamību bez maksas jo īpaši, ja pētījums attiecināms uz emisijām vidē. Publiski finansētu pētījumu pieejamība nav tikai akadēmiskas diskusijas jautājums, bet arī būtisks sabiedrības tiesību aizsardzības elements. Šāda pieeja ne tikai stiprinātu caurspīdīgumu un veicinātu sabiedrības līdzdalību, bet arī būtiski uzlabotu vides aizsardzības un lēmumu pieņemšanas procesus. Atsaucoties uz vairāku šī darba ietvaros veiktās aptaujas respondentu uzskatu¹⁷⁹, ka dati ir darba un analīzes starpprodukts, kurus bez konteksta skaidrošanas nevajadzētu izsniegt ikvienam, jo tādejādi var rasties nekorektas interpretācijas, jāuzsver, ka dati būtu publicējami kopā ar zinātnieku interpretāciju, ja tie jau paši par sevi nav viegli un nepārprotami uztverami.

3.3.2. Vides datu pieejamība un personas datu aizsardzība

Vides informācijas datu kopās var būt iekļauti arī sensitīvi fiziskas personas dati. Vispārīgā datu aizsardzības regula¹⁸⁰, kas regulē fizisku personu datu aizsardzību Eiropas Savienībā, definē, ka personas dati ir “jebkura informācija, kas attiecas uz identificētu vai identificējamu fizisku personu”¹⁸¹. Respektīvi, jebkāda informācija, kura atklāj konkrētas fiziskas personas jeb datu subjekta sensitīvas ziņas, piemēram, personas vārds, uzvārds,

¹⁷⁵ Zinātniskās darbības likums: LV likums. Pieņemts 14.04.2005. [01.05.2024. red.]

¹⁷⁶ Ibid., 9. pants pirmā daļa

¹⁷⁷ Ibid., 9. pants otrā daļa

¹⁷⁸ Ibid., 9. pants trešā daļa

¹⁷⁹ Šis pētījums, 3. pielikums: 8. jautājuma 7. respondenta atbilde.

¹⁸⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula), Pieņemta 27.04.2016. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679> [aplūkota 27.12.2024.]

¹⁸¹ Citāts no ¹⁸¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula), Pieņemta 27.04.2016., 4. pants

identifikācijas (personas) numurs, atrašanās vieta vai dzīves vieta, vai minētajai fiziskajai personai raksturīgi fiziskās, ģenētiskās, garīgās un citas identitātes faktori.

Vispārīgās datu aizsardzības regula pieļauj noteikumus īpašām datu apstrādes situācijām saskaņā ar tiesībām uz vārda un informācijas brīvību¹⁸². Regula noteic, ka dalībvalstīm ar tiesību aktiem ir jāsaglabā līdzsvars starp šīm tiesībām un tiesībām uz personas datu aizsardzību. Tomēr Fizisko personu datu apstrādes likumā¹⁸³ konkrēta atkāpe vides informācijai nav minēta, toties ir pieļauta datu apstrāde saistībā ar vārda un informācijas brīvību, konkrēti minot akadēmiskās, mākslinieciskās, literārās un žurnālistikas izpaušmes vajadzības, kā arī statistikas nolūkos¹⁸⁴. Savukārt Statistikas likuma 25. pantā ir noteikts, ka izplatīšanas ierobežojumi neattiecas uz datiem, kas apraksta emisijas vidē, vides kvalitāti, vides aizsardzības pasākumus vai dabas resursu lietošanu, cita starpā par fiziskām personām, kuras veic saimniecisko darbību, bet ne uz visu fizisko personu loku.

Pēc būtības fizisko personu datu konfidencialitāti aizsargā gadījumos, kad informācijas izpaušana var negatīvi ietekmēt personas privātumu, ja vien attiecīgā persona nav piekritusi datu atklāšanai. Tomēr, kā norādīts Orhūsas konvencijas īstenošanas rokasgrāmatā¹⁸⁵, šis izņēmums attiecībā uz vides datu pieejamību neattiecas uz juridiskām personām, un personas datu aizsardzība galvenokārt attiecas uz dokumentiem, kas satur personiskus datus, piemēram, darbinieku vai klientu ierakstus, informāciju par dzīvesvietu vai veselības datus.

Likums noteic, ka iestādēm ir jāizvērtē, vai pieprasītā informācija ir nepieciešama sabiedrības interesēm, piemēram, lai aizsargātu vidi vai novērstu kaitējumu, un vai šī informācija var tikt izsniegta, ierobežojot personas datu apjomu, kas tiek atklāts. Tas nozīmē, ka personas dati var tikt apstrādāti tikai tādā apjomā, kāds ir nepieciešams, lai nodrošinātu informācijas pieejamību, neapdraudot indivīda tiesības uz privātumu. Īpaša uzmanība tiek pievērsta tam, lai nodrošinātu piekļuvi vides informācijai, kas ietver personas datus, veicot anonimizāciju vai citus pasākumus, lai pasargātu sensitīvu informāciju. Šādi pasākumi ļauj nodrošināt gan vides datu pieejamību, gan personas datu aizsardzību, nepārkāpjot ne vienas, ne otras normas.

¹⁸² Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula), Pieņemta 27.04.2016, 85. pants

¹⁸³ Fizisko personu datu apstrādes likums, 32.pants

¹⁸⁴ Fizisko personu datu apstrādes likums, 29.pants

¹⁸⁵ UN Economic Commission for Europe, The Aarhus Convention: An Implementation Guide, 2nd edition, 2014, p. 89., ISBN 978-92-1-056298-0. Pieejams: https://unece.org/DAM/env/pp/Publications/Aarhus_Implementation_Guide_interactive_eng.pdf [aplūkots 27.12.2024.]

3.3.3. Vides datu pieejamība un dabas aizsardzība

Vides datu pieejamība un dabas aizsardzība ir cieši saistīti aspekti, kas bieži vien rada nepieciešamību līdzsvarot sabiedrības tiesības uz informāciju un nepieciešamību saglabāt dabas vērtības un aizsargāt jutīgas ekosistēmas. Dabas aizsardzības kontekstā piekļuves ierobežojumi vides datiem tiek piemēroti ar mērķi novērst potenciālus apdraudējumus aizsargājamām sugām un biotopiem. Saskaņā ar Jaunās vides informācijas direktīvu, dalībvalstīm ir tiesības ieviest atkāpes no tiesībām piekļūt vides informācijai, ja informācijas atklāšana varētu negatīvi ietekmēt cita starpā vides aizsardzības jomu¹⁸⁶, piemēram, apdraudēt retu sugu izplatības vietas, bet ne tikai – tas attiecas uz visiem gadījumiem, kuros vides informācijas izpaušana var apdraudēt vides aizsardzību¹⁸⁷. Latvijas normatīvajā regulējumā šī atkāpe ir nostiprināta Sugu un biotopu aizsardzības likuma 8. panta piektajā daļā, kur noteikts, ka īpaši aizsargājamo sugu un biotopu atradnes tiek klasificētas kā ierobežotas pieejamības informācija. Līdz ar to šāda informācija nav brīvi pieejama sabiedrībai tik ilgi kamēr publiskošana var apdraudēt vides un dabas aizsardzību.

Tomēr Jaunā vides informācijas direktīva uzsver nepieciešamību līdzsvarot ierobežojumus ar sabiedrības ieguvumu no informācijas pieejamības¹⁸⁸. Kā arī jāuzsver, ka Eiropas Savienības tiesa norādījusi, ka vides informācijas pieejamības ierobežošana var būt attaisnota, kad ir saprātīgi paredzams reāls risks vides aizsardzības pasākumiem, nevis tikai hipotētisks risks¹⁸⁹. Tas norāda, ka visos pieprasījuma gadījumos ir jāveic rūpīgs vērtējums, sverot aizsargājamo interešu apdraudējumu salīdzinājumā ar sabiedrības interesēm un ieguvumu no informācijas atklāšanas. Šāda pieeja atbilst Jaunās vides informācijas direktīvas mērķim – nodrošināt vides aizsardzību un caurspīdīgu pārvaldību, vienlaikus nepieļaujot piekļuves ierobežojumus, kas balstīti uz neskaidriem vai hipotētiskiem apdraudējumiem.

3.3.4. Nepietiekami resursi un rīki datu apstrādei un publicēšanai

Veiktajā aptaujā¹⁹⁰ norādīts, ka ir gadījumi, kad iestādēm trūkst pietiekamu tehnisko rīku un infrastruktūras, lai efektīvi apkopotu un apstrādātu datus, īpaši lielos apjomos. Šāda situācija kavē datu pieejamību un ierobežo to savlaicīgu un kvalitatīvu publicēšanu. Turklāt bieži vien nav izveidotas centralizētas vai standartizētas sistēmas, kas ļautu iestādēm apmainīties ar datiem vai publicēt tos lietotājiem ērtā un pieejamā formātā. Datu anonimizācija un

¹⁸⁶ Jaunās vides informācijas direktīva, 4. panta 2. punkta h) apakšpunkts

¹⁸⁷ EST 07.03.2024. spriedums lietā C-234/22 *Roheline Kogukond MTÜ u.c. pret Keskkonnaagentuur*. 57. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:62022CJ0234> [aplūkots 26.12.2024.]

¹⁸⁸ EST 07.03.2024. spriedums lietā C-234/22 *Roheline Kogukond MTÜ u.c. pret Keskkonnaagentuur*, 34. punkts

¹⁸⁹ *Ibid.*, 58., 59. punkts.

¹⁹⁰ Šis pētījums, 3. pielikums

sagatavošana pieejamībai prasa ievērojamu laika un cilvēkresursu ieguldījumu. Šī problēma kļūst īpaši aktuāla situācijās, kad pieprasītie dati satur sensitīvu vai ierobežotas pieejamības informāciju, piemēram, personas datus vai komerciālus noslēpumus, kas jāaizsargā. Nepietiekami finanšu resursi, tā pat kā ierobežotas darbinieku kompetences var būtiski ietekmēt informācijas, tai skaitā datu pārvaldību. Šie ir riski, kas jāvērtē katrā iestādē un jāņem vērā plānojot stratēģiju un attīstības politiku. Lai mazinātu šīs problēmas, būtu jāveic sistēmiskas pārmaiņas, piemēram, jāveicina iestāžu sadarbība, jāievieš centralizēti datu pārvaldības rīki un jāpiešķir papildu resursi datu apstrādei un publicēšanai. Vienlaikus būtu vērtējams, vai attīstīt normatīvo regulējumu, kas nodrošina vienotu datu pieejamības un apstrādes standartu visām valsts iestādēm.

Uz šo brīdi jau ir iespēja pieprasīt maksu par informācijas izsniegšanu atsevišķos gadījumos. Informācijas atklātības likumus noteic, ka vispārpieejama informācija, kas nav papildus jāapstrādā izsniedzama bez maksas¹⁹¹. Tomēr situācijās, kad datu apkopošana prasa papildus darbu vai dati ir apjomīgi, iestāde drīkst piemērot samaksu par informācijas izsniegšanu. Šādu pieeju pieļauj Jaunā vides informācijas direktīva, kuras 5. pantā ir regulēti maksas pakalpojumi vides informācijas izsniegšanas sakarā. Nacionāli samaksas noteikšana un tās saņemšanas kārtība ir regulēta Ministru kabineta 2006. gada 21. novembra noteikumos nr. 940 "Noteikumi par informācijas sniegšanas maksas pakalpojumiem"¹⁹² (turpmāk tekstā – Noteikumi par informācijas sniegšanas maksas pakalpojumiem). Maksu drīkst piemērot par informācijas izsniegšanu no arhīva, sagatavošanu un izsniegšanu no iestādes datu bāzēm, kā arī par kopiju vai dublikātu izgatavošanu, ja attiecīgās informācijas apjoms ir lielāks par 20 lapām¹⁹³. Noteikumos par informācijas sniegšanas maksas pakalpojumiem ir minētas personas, kas no maksas ir atbrīvotas.

Eiropas Savienības tiesa ir skaidrojusi Jaunās vides informācijas regulas 5. panta interpretāciju¹⁹⁴, norādot, ka maksa par vides informācijas izsniegšanu nedrīkst ietvert izmaksas, kas saistītas ar ikdienas datu bāzes uzturēšanu, ko iestāde izmanto. Tomēr šajā maksā var tikt iekļautas izmaksas par pasta un kopēšanas pakalpojumiem, kā arī iestādes darbinieku darba laiku, kas patērēts, lai atbildētu uz individuāliem informācijas pieprasījumiem, ar nosacījumu, ka šī maksa ir samērīga un atbilst faktiskajām izdevumu robežām. Tiesa ir arī precizējusi, ka "samērīguma" princips nozīmē ņemt vērā katras konkrētās personas finansiālās

¹⁹¹ Informācijas atklātības likums, 13. pants

¹⁹² Noteikumi par informācijas sniegšanas maksas pakalpojumiem: Ministru kabineta 2006. gada 21. novembra noteikumi Nr. 940

¹⁹³ Ibid., 3. punkts

¹⁹⁴ EST 06.10.2015. spriedums lietā C-71/14 *East Sussex County Council v Information Commissioner un citi*. 39., 45. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:62014CJ0071> [aplūkots 28.12.2024.]

iespējas, un nekādā gadījumā maksa nedrīkst būt objektīvi nepamatota¹⁹⁵. Līdz ar to secināms, ka, ja iestādei nav pietiekamu līdzekļu datu bāžu uzturēšanai, samaksu par to nevar prasīt no informācijas pieprasītājiem.

3.4. Apkopojums potenciālai vides datu pieprasījumu izvērtēšanas procedūrai

Ņemot vērā šeit analizētajā tiesu praksē izteiktos secinājumus, šajā apakšnodaļā veikts apkopojums par galvenajiem būtiskajiem jautājumiem, kas jāizvērtē, izskatot vides datu pieprasījumu. Pirmkārt, ir jānoskaidro, vai pieprasītie dati atrodas iestādes kompetencē. Iestādei ir pienākums nodrošināt pieprasīto informāciju, ja dati ir tās rīcībā vai ja tiem būtu bijis jābūt pieejamiem saskaņā ar normatīvajiem aktiem.

Otrkārt, ir jāizvērtē, vai pieprasītie dati kvalificējas kā “vides dati” vai “informācija par vidi” saskaņā ar nacionālo vai Eiropas regulējumu. Kā jau uzsvērts, “vides” definīcija ir atvērta, tomēr interpretējama plaši¹⁹⁶. Īpaša uzmanība jāpievērš tam, vai pieprasītie dati ietver informāciju par emisijām vidē. To ir svarīgi noskaidrot, jo šāda informācija vienmēr ir uzskatāma par sabiedrības interesēm prioritāru un tai nevar piemērot konfidencialitātes statusu¹⁹⁷.

Tāpat jānoskaidro, vai pieprasītie dati ir pieejami citviet, piemēram, digitālās platformās vai citā iestādē. Tādā gadījumā, šiem datiem nevar piemērot komercnoslēpuma statusu, jo neizpildās Komercnoslēpuma aizsardzības likuma 2. panta 1. apakšpunkta nosacījums¹⁹⁸.

Ja datiem piešķirta pilnīga vai daļēja konfidencialitāte, jāvērtē, vai konfidencialos datus iespējams nošķirt no datu kopas. Ja tas ir iespējams, šis nošķīrums ir jāveic un neierobežotie dati jāizsniedz¹⁹⁹. Kā arī, ja pieprasītie dati ir apjomīgi vai citā formātā, par papildus sagatavošanas darbiem var prasīt samērīgu samaksu²⁰⁰.

Svarīgs aspekts ir arī datu konteksts un interpretācija. Jāizvērtē, vai pieprasītie dati ir pašsaprotami vai tiem nepieciešami paskaidrojumi, lai novērstu kļūdainas interpretācijas riskus,

¹⁹⁵ EST 06.10.2015. spriedums lietā C-71/14 *East Sussex County Council v Information Commissioner un citi*. 39., 45. punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:62014CJ0071> [aplūkots 28.12.2024.], 42. punkts.

¹⁹⁶ Meiere, S., Čepāne, I., 2011; Bērtaite-Pudāne, I., Mikosa, Ž. 2023; sk sīkāk: šis pētījums 1.2. nodaļa, 15. lpp.

¹⁹⁷ Orhūsas konvencijas 4. panta 4. daļas “d” apakšpunkts noteic, ka emisiju informācijas neizpaušanu nevar pamatot ar komercnoslēpuma vai rūpnieciska noslēpuma aizsardzību; Šī atruna iestrādāta Eiropas Parlamenta un Padomes regulas (EK) Nr. 1367/2006 6. pantā; Vides aizsardzības likuma 11. panta 5. daļa un Ķīmisko vielu likuma 8. panta 3. daļas 11. punkts noteic, ka informācija par emisiju vidē nav ierobežotas pieejamības informācija; sīkāk skatīt 1.2.2. nodaļu šajā darbā.

¹⁹⁸ Latvijas Republikas tiesībsarga atzinums 23.11.2023. pārbaudes lietā Nr. 2022-19-27M, 22F, nodaļa “Pienākums sniegt prasīto vides informāciju”, 17.-18. lpp.

¹⁹⁹ Informācijas atklātības likums, 10. panta ceturrtā daļa

²⁰⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2003/4/EK par vides informācijas pieejamību sabiedrībai un par Padomes Direktīvas 90/313/EEK atcelšanu. Pieņemta 28.01.2003., 5. pants

piemēram, par datu ievākšanas metodēm vai kvalitātes mērījumiem. Kā arī jāizvērtē juridiskie un praktiskie ierobežojumi, kas varētu liegt datu izsniegšanu, piemēram, ja pastāv riski valsts vai sabiedrības drošībai. Visbeidzot, jāvērtē vai pieprasījumā norādītais datu piegādes veids (digitāli vai fiziski) atbilst iespējām, un jāizvērtē, vai nepieciešams pieprasīt maksu par datu formāta sagatavošanu un piegādi, ņemot vērā normatīvo aktu prasības²⁰¹.

3.5. Ieteikumi vides datu pieejamības uzlabošanai un piemērošanai

Lai uzlabotu vides informācijas, jo īpaši informācijas pirmavota – datu, pieejamību Latvijā, autores prāt, ir nepieciešami vairāki būtiski uzlabojumi. Pirmkārt, būtiski ir vienādot un precizēt vides tiesību aktos izmantoto jēdzienu un definīciju nozīmi un tvērumu. Nepieciešams izstrādāt skaidrus noteikumus, kas precīzi definē, kāda informācija tiek uzskatīta par vides informāciju, atstājot iespēju plašākai interpretācijai, bet ne šaurākai, un noteikt kritērijus vides informācijas un datu pieejamībai. Šādi pasākumi palīdzētu mazināt neskaidrības un uzlabotu normatīvā regulējuma praktisko piemērošanu. Eiropas Savienības tiesa gan norāda, ka līdzsvarošana starp sabiedrības tiesībām uz vides informāciju un citām tiesībām, ko aizsargā informācijas izpaušanas atteikums, ir jāveic katrā atsevišķā pieprasījuma gadījumā, pat ja valsts likumdevējs ar vispārēju regulējumu ir noteicis kritērijus²⁰². Jaunā vides informācijas direktīva neliedz ES dalībvalstīm izstrādāt šādus kritērijus un lemt par to spēkā stāšanos, tomēr Tiesa uzsver, ka tam ir jābūt ar nosacījumu, ka tas neatbrīvo kompetentās iestādes faktiski veikt katras situācijas analīzi un izvērtēšanu pirms lēmuma veikšanas par vides datus vai informācijas izsniegšanu vai noraidīšanu²⁰³. Tomēr autores ieskatā, kritēriju esamība atvieglotu attiecīgo interešu svēršanu, piemērojot samērā līdzvērtīgu pieeju, tādejādi maksimāli izvairoties no nevienlīdzīgas regulējuma piemērošanas.

Svarīgi būtu arī izstrādāt vadlīnijas par vides informācijas, tostarp datu, apstrādi un pieejamību priekš valsts iestādēm un citām monitoringa veikšanā vai vides datu pārvaldībā un uzturēšanā iesaistītām institūcijām. Tas nodrošinātu konsekveni pieprasījumu izskatīšanā un mazinātu subjektīvu interpretāciju risku, kas ir īpaši nozīmīgi nepamatotu informācijas ierobežošanas gadījumu novēršanai. Papildus tam Vides politikas pamatnostādņēs²⁰⁴ nākamajam plānošanas periodam būtu jāiekļauj mērķis uzlabot sabiedrības informētību par

²⁰¹ Noteikumi par informācijas sniegšanas maksas pakalpojumiem: Ministru kabineta 2006. gada 21. novembra noteikumi Nr. 940

²⁰² Court of Justice of the European Union. Research and Documentation Directorate. Fact Sheet. Public Access to Environmental Information. Section III. Concept of a 'public authority' required to grant access to environmental information, 2017, IV. Grounds for refusal of public access to environmental information. Judgment of 16 December 2010, Stichting Natuur en Milieu and Others (C-266/09, EU:C:2010:779), p. 8-9.

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Par Vides politikas pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam: Ministru kabineta 2022. gada 31. augusta rīkojums Nr. 58

vides un dabas stāvokli. Šis mērķis ietvertu ne tikai datu pieejamības uzlabošanu, bet arī skaidrus norādījumus par informācijas avotiem un to praktisku izmantošanu. Jāņem vērā, ka šobrīd Vides politikas pamatnostādņēs termins “informācijas pieejamība” pieminēts dažas (četras) reizes, tostarp norādot uz konkrētām interneta vietnēm, no kurām viena vairs nedarbojas²⁰⁵. Šāda situācija neveicina pilnvērtīgu sabiedrības piekļuvi būtiskai informācijai. Nesens Eiropas reģiona pētījums²⁰⁶ kā vienu no secinājumiem uzsver, ka sabiedrības informētība par tiesībām piekļūt vides informācijai ir zema. Tai skaitā tā ir zema arī zinātnieku un vides ekspertu līmenī. Pētījuma autori to dēvē par paradoks, jo, lai pieprasītu informāciju, ir jāizprot, ka ikvienam ir tādas tiesības. Līdz ar to secināms, ka sabiedrības zemā informētība par vides informācijas pieejamību nav tikai Latvijas problēma.

Digitālo platformu attīstība un to funkcionalitātes paplašināšana ir nozīmīgs solis uz datu pieejamības uzlabošanu. Platformām jābūt lietotājam draudzīgām un jānodrošina ne tikai vienkārša piekļuve datiem, bet arī rīki to meklēšanai, analīzei un lejupielādei. Šādas funkcijas ne tikai sekmētu caurspīdību lēmumu pieņemšanas procesā, bet arī atvieglotu sabiedrības un speciālistu piekļuvi būtiskajiem datiem. Vienlaikus nepieciešams organizēt informatīvas kampaņas un izstrādāt materiālus, kas palīdzētu sabiedrībai labāk izprast savas tiesības uz vides informāciju un mehānismus tās iegūšanai.

Autores prāt, svarīgi arī nodrošināt, lai pieejamie vides dati būtu saprotami un interpretējami. Sarežģītāki dati jāpublicē kopā ar zinātniskiem paskaidrojumiem, lai novērstu iespējamās kļūdas to interpretācijā un veicinātu to atbilstošu izmantošanu. Turklāt sabiedrības līdzdalībai vides politikas veidošanā un lēmumu pieņemšanā jābūt vienkāršai un efektīvai, nodrošinot pieejamu un saprotamu informāciju. Sabiedriskās apspriedes un informatīvi pasākumi palīdzētu veicināt iedzīvotāju aktīvu iesaisti vides jautājumu risināšanā un stiprinātu demokrātiskos procesus šajā jomā.

Visu šo pasākumu īstenošana ne tikai uzlabotu sabiedrības uzticību valsts iestādēm un vides pārvaldības kvalitāti, bet arī būtiski veicinātu caurspīdīgumu un sabiedrības iesaisti. Šis ir būtisks priekšnoteikums ilgtspējīgas vides politikas īstenošanai, īpaši situācijās, kad vides un dabas aizsardzība tiek pretnostatīta ekonomiskām interesēm. Informēta sabiedrība spēj aktīvāk piedalīties lēmumu pieņemšanas procesos, izteikt pamatotus, argumentētus viedokļus un veicināt līdzsvarotu un pārdomātu risinājumu pieņemšanu. Strīdus situācijās caurspīdīgums un plaša informācijas pieejamība nodrošina, ka tiek ņemti vērā datos balstītie argumenti, nevis

²⁰⁵ Nedarbojas šī atsauce: “LHEI: <https://www.lhei.lv/lv/j%C5%ABras-strat%C4%93%C4%A3ijas-pamatdirekt%C4%ABva>”

²⁰⁶ Türker, Y. Ö. The impact of the right of access to information on sustainable development goals under the Aarhus Convention. *Journal of Environmental Management*. 2024, vol. 370, 122918. Pieejams: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2024.122918> [aplūkots 28.12.2024.]

uzskati vai deklarātīvi saukļi. Šāda pieeja stiprinātu lēmumu leģitimitāti un palīdzētu novērst konfliktus, kas varētu rasties nepietiekamas komunikācijas vai informācijas slēpšanas dēļ.

3.6. Secinājumi

- 1) **Veiktā aptauja uzrāda vides datu pieejamības problēmas Latvijā:** Lielākā daļa aptaujāto (aptuveni 85%) norādīja, ka viņu pārziņā esošie vides dati ir daļēji vai pilnībā ierobežotas pieejamības. Vides datu pieejamību aptaujāto ieskatā, galvenokārt, ierobežo konfidencialitātes apsvērumi, piemēram, komercnoslēpumu un intelektuālā īpašuma aizsardzība, kā arī nepietiekami resursi datu apstrādei un uzturēšanai piemērotā formātā.
- 2) **Tiesiskā regulējuma īstenošanas grūtības:** Lai gan normatīvais regulējums vides datu pieejamības nodrošināšanai ir izstrādāts, tā praktiskā ieviešana saskaras ar izaicinājumiem, piemēram, skaidru definīciju trūkumu attiecībā uz “vides informāciju”, “vides datiem” un līdz ar to neviennozīmīga konfidencialitātes statusu piemērošanu.
- 3) **Vides datu pieprasījuma izvērtēšana:** Vides datu pieprasījumu izvērtēšanā jānosaka datu pieejamība, kvalifikācija kā “vides informācija” un īpaša uzmanība jāpievērš emisiju datiem, kas sabiedrības interesēs vienmēr jāpadara pieejamus. Jāpārbauda, vai dati jau nav pieejami citviet, kas izslēdz komercnoslēpuma statusu. Savukārt, Statistikas likuma atkāpes uzsver, ka emisiju, vides kvalitātes un dabas resursu dati, pat ja tie satur identificējamus personas datus, nedrīkst tikt ierobežoti, ja tie ir būtiski sabiedrības interesēm un veicina pārvaldības caurspīdīgumu. Ja ir iespējams nošķirt konfidencialos datus no pārējās datu kopas, šis nošķīrums ir jāveic un neierobežotie dati jāizsniedz.
- 4) **Sabiedrības informētība par tiesībām piekļūt vides informācijai,** tostarp zinātnieku un vides ekspertu vidū, ir nepietiekama. Šo situāciju var raksturot kā paradoksālu, jo regulējuma piemērošanai, tā pat ka tiesību efektīvai izmantošanai ir būtiski izprast, ka šādas tiesības pastāv.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Vides datu pieejamībai piemērojams tāds pats regulējums kā vides informācijas pieejamībai.

Latvijas normatīvajos aktos nav vienotas un precīzas jēdzienu “vides dati” un “vides informācija” definīcijas. Šie termini tiek lietoti gan atsevišķi, gan kā saistīti jēdzieni, atkarībā no konkrētā tiesību akta. Tomēr Eiropas normatīvais regulējums un tiesu prakse ievieš skaidrību, ka dati ir daļa no informācijas, līdz ar to, secināms, ka vides datu pieejamībai piemērojams tāds pats regulējums kā vides informācijai.

2. Tiesības uz vides informāciju, tai skaitā vides datiem, ir cilvēka pamattiesības.

Tiesības piekļūt vides informācijai ir fundamentālas cilvēka pamattiesības, kas izriet no Satversmes 115. panta. Šī norma uzliek valstij pienākumu nodrošināt labvēlīgu vidi, veicināt tās aizsardzību un sniegt sabiedrībai piekļuvi vides informācijai. Līdz ar to, tiesības uz vides datiem kā daļu no vides informācijas ir neatņemama šo pamattiesību sastāvdaļa, un to īstenošana ir būtiska, lai nodrošinātu caurspīdību un efektīvu sabiedrības līdzdalību vides aizsardzības procesos.

3. “Vides” definīcijas nenoteiktība ietekmē vides informācijas pieejamības piemērošanu.

Jēdzienam “vide” ir plašs un nekonkretizēts tvērums. Šī nenoteiktība ļauj definīciju interpretēt elastīgi un pielāgot sabiedrības vajadzībām. Līdz ar to vides definīcija ir atvērta un dinamiski piemērojama, taču konkrētas legāļdefinīcijas trūkums rada interpretācijas iespējas arī attiecībā uz vides informācijas pieejamības regulējuma piemērošanu.

4. Latvijā trūkst skaidras pieejas vides datu ierobežojumu piemērošanai.

Vides informācijas pieprasījumos Latvijā biežākās tiesību kolīzijas rodas starp sabiedrības tiesībām uz vides informāciju un privāto interešu aizsardzību, piemēram, komercnoslēpumu, intelektuālo īpašumu un personas datiem. Aptuveni 14% aptaujāto norāda, ka viņu pārvaldītajiem vides datiem ierobežojumu nav, tomēr lielākajā daļā gadījumu vides dati tiek pilnībā vai daļēji klasificēti kā ierobežotas pieejamības. Tiesu prakse liecina, ka nereti šie ierobežojumi tiek piemēroti nepamatoti, kas atspoguļo vienotas un skaidras interpretācijas trūkumu ierobežojumu piemērošanā vides informācijai.

5. Sabiedrības intereses ir prioritāte emisiju datu pieprasījuma gadījumos.

Informācija un dati par emisijām vidē ir būtiska sabiedrības interesēm un vides aizsardzībai, tāpēc tos nevar klasificēt kā ierobežotas pieejamības informāciju, pat ja tā ir saistīta vai daļēji saistīta ar komercnoslēpumu, intelektuālo īpašumu, cita veida konfidencialitāti, tai skaitā privāto datu aizsardzību.

6. Nepieciešami uzlabojumi sabiedrības informētībā par tiesībām piekļūt vides informācijai.

Sabiedrības informētība par tiesībām piekļūt vides informācijai, tostarp zinātnieku un vides ekspertu vidū, ir nepietiekama. Šo situāciju var raksturot kā paradoksālu, jo regulējuma piemērošanai, tā pat ka tiesību efektīvai izmantošanai ir būtiski izprast, ka šādas tiesības pastāv. Vides politikas pamatnostādņēs jāiekļauj skaidri mērķi sabiedrības informētības palielināšanai, lai veicinātu caurspīdīgumu un nodrošinātu tiesību pilnvērtīgu īstenošanu.

7. Orhūsas konvencijas principi būtu ieviešami publiski finansētu pētījumu pieejamībā.

Publiski finansēti pētījumi, kas saistīti ar vides datiem, jāpadara brīvi pieejami saskaņā ar Orhūsas konvencijas principiem, jo to finansēšana notikusi no sabiedrības resursiem. Intelektuālā īpašuma un autortiesību piemērošana šiem pētījumiem, īpaši datu konfidencialitātes piešķiršana vai publicēšana aiz “maksas sienas”, autores prāt, ir pretrunā sabiedrības interesēm un vides ilgtspējas mērķiem. Pastāv nepieciešamība izstrādāt normatīvo regulējumu, kas nodrošina šo ar vidi saistīto pētījumu atvērtību un pieejamību sabiedrībai.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Literatūra

1. Ackoff, R.L. From data to wisdom. *Journal of Applied Systems Analysis*, 1989, nr. 16.
2. Bērtaite-Pudāne, I., Mikosa, Ž. Vides jēdziena plašais tvērums un tā piemērošanas izaicinājumi. *Jurista Vārds*, 2023, Nr. 51/52 (1317/1318).
3. Bratspies, R. Do We Need a Human Right to a Healthy Environment? *Santa Clara J Intl L*, 2015, nr. 13: 31.
4. Bratspies, R., Lamdan, S. (2019). Part VII.1: Legality. The human right to environmental information. In: May J.R. & Daly E. (Eds.) *Human Rights and the Environment*. Padstow, Cornwall: TJ International Ltd, 2019.
5. Frew, J. E., Dozier, J. Environmental informatics. *Annual Review of Environment and Resources*, 2012, nr.37(1), 449-472.
6. Jarinovska-Buka, K. "Par informācijas atklātības principu". *Jurista vārds*, 2002, nr. 21 (254)
7. Kiss, C., Poltimāe, H., Strumińska, M., Ewing, M. (Eds.). *Environmental Democracy: An Assessment of Access to Information, Participation in Decision-making, and Access to Justice in Environmental Matters in Selected European Countries. The Access Initiative European Regional Report*. 2007.
8. Krastiņa L. Valsts uzdevumi un privātpersonu līdzdarbība to īstenošanā. *Jurista vārds*, 2014, nr. 3(805).
9. Krämer, L. *EU Environmental Law*. 8th Edition. Sweet & Maxwell, 2016.
10. Meiere, S., Čepāne, I. 115. panta komentārs. Grām.: *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā*. 2011, Rīga: Latvijas Vēstnesis, 718. lpp.
11. Meseršmits, K. [*Meßerschmidt K.*], Meiere, S., Ūsiņa, E. Eiropas vides tiesības: Mācību līdzeklis. 2003, Rīga: Latvijas Universitāte, XVIII +, 459.lpp
12. Morvillo, M. The general court orders disclosure of glyphosate-related scientific studies: Tweedale, Hautala, and the concept of environmental information in the context of plant protection products. *European Journal of Risk Regulation*, 2019, Vol.10(2).
13. Oliver, P. J., Access to Information and to Justice in EU Environmental Law: The Aarhus Convention. *Fordham International Law Journal*, 2013, Vol. 36(1423).
14. Osa, I. B., Mardiste, P., Stober, D., Eiter, S., Buchecker, M., & Suškevičs, M. Access to information and public participation: evaluating the implementation of the Aarhus Convention in Europe. *European planning studies*. 2024, vol.32(12), 2449-2472

15. Suman, A. B. Citizen sensing from a legal standpoint: Legitimizing the practice under the Aarhus framework. *Journal for European Environmental & Planning Law*, 2021, nr. 18(1-2), 8-38.
16. Strautmanis, J. *Ekoloģisko tiesību pamati. Dabasvides tiesiskā aizsardzība*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997, 222. lpp.
17. Türker, Y. Ö. The impact of the right of access to information on sustainable development goals under the Aarhus Convention. *Journal of Environmental Management*. 2024, vol.370, 122918.
18. Volpato, A. Rules Behind Paywall: the Problem with References to International Standards in EU law, *EU Law Live*, 2021. Pieejams: https://cris.maastrichtuniversity.nl/ws/portalfiles/portal/122995777/OpEd_AnnalisaVolpato_19July.pdf [aplūkots 27.12.2024.]
19. Zins, C. Conceptual approaches for defining data, information, and knowledge. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 2007, 58(4), 479-493.

Normatīvie akti

Starptautiskie un Eiropas Savienības normatīvie akti:

20. ANO Rio deklarācija par vidi un attīstību (*Rio Declaration on Environment and Development, in the Report of the United Nations Conference on Environment and Development*). Pieņemta 14.06.1992
21. Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem (Orhūsas konvencija). Parakstīta Orhūsā, Dānija, 25.06.1998.
22. Eiropas Savienības Pamattiesību harta 2016/C 202/02. Pieņemta 26.10.2012.
23. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula 1367/2006/EK par to, kā Kopienas iestādēm un struktūrām piemērot Orhūsas Konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem. Pieņemta 06.09.2006.
24. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula Nr. 223/2009/EK par Eiropas statistiku un ar ko atceļ Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK, Euratom) Nr. 1101/2008 par tādas statistikas informācijas nosūtīšanu Eiropas Kopienų Statistikų birojam, uz kuru attiecas konfidencialitāte, Padomes Regulu (EK) Nr. 322/97 par Kopienų statistiku un Padomes Lēmumu 89/382/EEK, Euratom, ar ko nodibina Eiropas Kopienų Statistikų programmu komiteju. Pieņemta 11.03.2009.

25. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1107/2009 par augu aizsardzības līdzekļu laišanu tirgū, ar ko atceļ Padomes Direktīvas 79/117/EEK un 91/414/EEK, 63. pants. Pieņemta: 21.10.2009.
26. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1221/2009 par organizāciju brīvprātīgu dalību Kopienas vides vadības un audita sistēmā (EMAS), kā arī par Regulas (EK) Nr. 761/2001 un Komisijas Lēmumu 2001/681/EK un 2006/193/EK atcelšanu. Pieņemta 25.11.2009.
27. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula). Pieņemta 27.04.2016.
28. Padomes Direktīva 90/313/EEK par brīvu piekļuvi vides informācijai. Pieņemta 07.06.1990.
29. Padomes Direktīva 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību. Pieņemta 21.05.1992.
30. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2003/4/EK par vides informācijas pieejamību sabiedrībai un par Padomes Direktīvas 90/313/EEK atcelšanu. Pieņemta 28.01.2003.
31. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr.2008/98/EK par atkritumiem un par dažu direktīvu atcelšanu. Pieņemta 19.11.2008.
32. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2014/40/ES par dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu tuvināšanu attiecībā uz tabakas un saistīto izstrādājumu ražošanu, noformēšanu un pārdošanu un ar ko atceļ Direktīvu 2001/37/EK. Pieņemta 03.04.2014.
33. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2016/680 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi, ko veic kompetentās iestādes, lai novērstu, izmeklētu, atklātu noziedzīgus nodarījumus vai sauktu pie atbildības par tiem vai izpildītu kriminālsodus, un par šādu datu brīvu apriti, ar ko atceļ Padomes Pamatlēmumu 2008/977/TI. Pieņemta 27.04.2016.
34. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2019/1024 par atvērtajiem datiem un publiskā sektora informācijas atkalizmantošanu (pārstrādātā redakcija). Pieņemta 20.06.2019.

Nacionālie normatīvie akti:

35. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [01.01.2019. red.]
36. Administratīvā procesa likums: LV likums. Pieņemts 25.01.2001. [02.11.2023. red.]
37. Dabas resursu nodokļa likums: LV likums. Pieņemts: 15.12.2005. [01.10.2024. red.]
38. Fizisko personu datu apstrādes likums: LV likums. Pieņemts 21.06.2018. [04.06.2021. red.]
39. Informācijas atklātības likums: LV likums. Pieņemts 29.10.1998. [01.05.2023. red.]

40. Jūras vides aizsardzības un pārvaldības likums: LV likums. Pieņemts 28.10.2010. [03.05.2022. red.]
41. Komerccenoslēpuma aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 28.02.2019.
42. Ķīmisko vielu likums: LV likums. Pieņemts 01.04.1998. [20.01.2021. red.]
43. Likums “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām”: LV likums. Pieņemts 02.02.1993. [29.06.2023. red]
44. Par ietekmes uz vidi novērtējumu: LV likums. Pieņemts 14.10.1998. [01.01.2024. red.]
45. Par piesārņojumu: LV likums. Pieņemts 15.03.2001. [22.03.2023. red]
46. Statistikas likums: LV likums. Pieņemts 04.06.2015. [12.01.2024. red.]
47. Sugu un biotopu aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 16.03.2000. [20.12.2012. red.]
48. Tūrisma likums: LV likums. Pieņemts 17.09.1998. [02.11.2020. red.]
49. Valsts informācijas sistēmu likums: LV likums. Pieņemts 05.06.2002. [01.01.2024. red.]
50. Valsts un pašvaldību īpašuma privatizācijas un privatizācijas sertifikātu izmantošanas pabeigšanas likums: LV likums. Pieņemts 16.06.2005. [21.06.2024. red.]
51. Vides aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 02.11.2006 [15.11.2006. red.]
52. Vides aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 02.11.2006. [01.07.2020. red.]
53. Zinātniskās darbības likums: LV likums. Pieņemts 14.04.2005. [01.05.2024. red.]
54. Par valsts akciju sabiedrības “Latvijas valsts meži” izveidošanu: Ministru kabineta 1999. gada 24. septembra rīkojums Nr. 453.
55. Noteikumi par informācijas sniegšanas maksas pakalpojumiem: Ministru kabineta 2006. gada 21. novembra noteikumi Nr. 940.
56. Noteikumi par prasībām attiecībā uz vides monitoringu un tā veikšanas kārtību, piesārņojošo vielu reģistra izveidi un informācijas pieejamību sabiedrībai: Ministru kabineta 2009. gada 17. februāra noteikumi Nr. 158.
57. Dabas datu pārvaldības sistēmas uzturēšanas, datu aktualizācijas un informācijas aprites kārtība: Ministru kabineta 2014. gada 9. jūnija noteikumi Nr. 293.
58. Par Vides politikas pamatnostādņem 2021.–2027. gadam: Ministru kabineta 2022. gada 31. augusta rīkojums Nr. 583.
59. Noteikumi par Latvijas zinātnes nozaru grupām, zinātnes nozarēm un apakšnozarēm: Ministru kabineta 2022. gada 27. septembra noteikumi Nr. 595. [05.10.2023. red]
60. Noteikumi par Oficiālās statistikas programmu 2024.–2026. gadam: Ministru kabineta 2023. gada 14. novembra noteikumi Nr. 645. [01.01.2024. red.]

Juridiskās prakses materiāli

61. EST 17.06.1998. spriedums lietā nr. C-321/96 *Wilhelm Mecklenburg pret Kreis Pinneberg - Der Landrat*.
62. EST 26.06.2003. spriedums lietā C-233/00 *Commission vs France*.
63. EST 08.03.2011. spriedums lietā C-240/09 *Lesoochranárske zoskupenie VLK v. Ministerstvo*.
64. EST 28.07.2011. spriedums lietā C-71/10 *Office of Communications v Information Commissioner*.
65. EST 18.10.2011. spriedums apvienotās lietās C-128/09 līdz C-131/09, C-134/09 un C-135/09 *Antoine Boxus u.c. v. Région wallonne*.
66. EST 14.02.2012. spriedums lietā C-204/09 *Flachglas Torgau v. Bundesrepublik Deutschland*.
67. EST 18.07.2013. spriedums lietā C-515/11 *Deutsche Umwelthilfe eV v. Bundesrepublik Deutschland*.
68. EST 19.12.2013. spriedums lietā C-279/12 *Stichting Natuur en Milieu un citi*.
69. EST 06.10.2015. spriedums lietā C-71/14 f.
70. EST 23.11.2016. spriedums lietā C-442/14 *Bayer CropScience un Stichting De Bijenstichting*.
71. EST 23.11.2016. spriedums lietā C-673/13 P *Komisija/Stichting Greenpeace Nederland un PAN Europe*.
72. EST 21.11.2018. spriedums lietā T-545/11 *Stichting Greenpeace Nederland un PAN Europe/Komisija*.
73. EST 07.03.2019. spriedums lietā T-329/17, *Heidi Hautala and Others v European Food Safety Authority*.
74. EST 07.03.2019. spriedums lietā T-716/14 *Anthony C Tweedale v European Food Safety Authority*.
75. EST 22.02.2022. spriedums lietā C-160/20 *Stichting Rookpreventie Jeugd u.c. pret Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Spor*.
76. EST 07.03.2024. spriedums lietā C-234/22 *Roheline Kogukond MTÜ u.c. pret Keskkonnaagentuur*.
77. Satversmes tiesas 06.07.1999. spriedums lietā Nr. 04-02(99).
78. Satversmes Tiesas 06.07.2009. spriedums lietā Nr. 2008-38-03.
79. Satversmes tiesas 14.02.2003. spriedums lietā Nr. 2002-14-04.
80. Satversmes tiesas 17.01.2008. spriedums lietā Nr. 2007-11-03.
81. Augstākās tiesas 10.09.2012. spriedums lietā Nr. SKA-606/2012 (A420675111).

82. Augstākās tiesas 11.04.2014. spriedums lietā Nr. SKA-10/2014 (A420418311).
83. Augstākās tiesas 08.04.2016. spriedums lietā Nr. SKA15/2016.
84. Augstākās tiesas 05.04.2017. spriedums lietā Nr. SKA-359/2017 (A420292315).
85. Augstākās tiesas 31.01.2019. spriedums lietā Nr. SKA-148/2019.
86. Augstākās tiesas 18.04.2019. spriedums lietā Nr. SKA-917/2019 (A420169118).
87. Augstākās tiesas 18.12.2019. sprieduma lietā Nr. SKA-482/2019 (A420227817).
88. Augstākās tiesas 02.12.2020. spriedums lietā nr. SKA-314/2020 (A420297917).
89. Augstākās tiesas 18.02.2021. lēmums lietā Nr. SKA-690/2021 (670019020).
90. Augstākās tiesas 22.12.2022. spriedums lietā nr. SKC-188/2022.
91. Augstākās tiesas 07.11.2023. spriedums lietā Nr. SKA-183/2023 (A420202419).
92. Administratīvā rajona tiesas 29.11.2022. spriedums lietā Nr. A420175121 (A00367-22/2).
93. Administratīvā rajona tiesas 26.09.2024. spriedums lietā Nr. A42-00100-24/15.
94. Ģenerālvokātes Juliane Kokott 07.04.2016. secinājumi lietā Nr. C-442/14 *Bayer CropScience un Stichting De Bijenstichting*.
95. Court of Justice of the European Union. Research and Documentation Directorate. Fact Sheet. Public Access to Environmental Information. Section III. Concept of a ‘public authority’ required to grant access to environmental information, 2017. Pieejams: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-05/fiche_thematique_-_environnement_-_en.pdf [aplūkots 24.11.2024.]
96. Priekulis J., Danovskis E. Tiesu prakses apkopojums. Datu apstrādes joma. 5. Tiesu prakse interneta tiesībās 5.1. Administratīvo tiesību jomā. 2004.-2020.gads. Rīga, 2020, 85. lpp. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojs/2021/5_1%20Datu-apstrades-joma_Admin-ties_Priekulis-Danovskis.pdf [aplūkots 16.11.2024.]
97. Latvijas Republikas tiesībsarga atzinums 23.11.2023. pārbaudes lietā Nr. 2022-19-27M, 22F, nodaļa “Pienākums sniegt prasīto vides informāciju”. Pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2023/12/par-vides-informacijas-sniegsanu.pdf> [aplūkots 24.11.2024.]

Avoti internetā

98. BIOR, Latvijas nozveja okeānos Baltijas jūrā un iekšējos ūdeņos Pieejams: https://bior.lv/sites/default/files/inline-files/Latvias%20nozveja%20okeanos%20Baltijas%20jura%20un%20ieksejos%20udenos_2021.pdf [aplūkots 17.11.2024.]

99. Interneta vietne “Horizon Europe”. Pieejama: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en [aplūkota 23.12.2024.]
100. Interneta vietne “The EU's open science policy”. Pieejama: <https://euraxess.ec.europa.eu/worldwide/asean/eus-open-science-policy> [aplūkota 23.12.2024.]
101. Interneta vietne “Informācijas sistēma “Ozols””. Pieejama: <https://ozols.gov.lv/pub> [aplūkota 23.12.2024.]
102. LVGMC Vides datu arhīvs. Pieejams: <https://videscentrs.lv/gmc.lv/lapas/vides-datu-arhivs> [aplūkots 23.12.2024.]
103. Oficiālās statistikas portāls. Zivju nozveja un akvakultūra. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/metadati/2682-zivsaimnieciba-un-akvakultura/det> [aplūkots 17.11.2024.]
104. Oxford English Dictionary. Term “information”. Pieejams: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=information> [aplūkots 11.11.2024.]
105. Oxford English Dictionary. Term “data”. Pieejams: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=data> [aplūkots 11.11.2024.]
106. Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca. Jēdziens “dati”. Pieejams: <https://tezaurs.lv/dati:1> [aplūkots 11.11.2024.]
107. Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca. Jēdziens “informācija”. Pieejams: <https://tezaurs.lv/inform%C4%81cija:1> [aplūkots 11.11.2024.]
108. Terminu un svešvārdu skaidrojošā vārdnīca. Jēdziens “informācijas zinātne”. Pieejams: <https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?r=1107&q=nozaru&id=2073297&g=1> [aplūkots 28.11.2024.]
109. Tezaurs vārdnīca. Jēdziens “daba”. <https://tezaurs.lv/daba> [aplūkots 16.11.2024.]

Citi avoti

110. UN Economic Commission for Europe, The Aarhus Convention: An Implementation Guide, 2nd edition, 2014, ISBN 978-92-1-056298-0. Pieejams: https://unece.org/DAM/env/pp/Publications/Aarhus_Implementation_Guide_interactive_eng.pdf [aplūkots 27.12.2024.]

PIELIKUMI

1. pielikums. Aptaujāto iestāžu saraksts.

Izmantotie saīsinājumi: VARAM – Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija; DAP – Dabas aizsardzības pārvalde; KEM – Klimata un Enerģētikas ministrija; ZM – Zemkopības ministrija; LBTU – Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte.

VARAM padotības iestādes:

DAP [pasts@daba.gov.lv]

Latvijas Nacionālais dabas muzejs [pasts@lndm.gov.lv]

Latvijas Nacionālais botāniskais dārzs [nbd@nbd.gov.lv]

KEM padotības iestādes:

Vides pārraudzības valsts birojs, [pasts@vpvb.gov.lv]

Valsts vides dienests [pasts@vvd.gov.lv]

KEM kapitālsabiedrības:

SIA "Vides investīciju fonds" [pasts@lvif.gov.lv]

VSIA "Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs" [lvgmc@lvgmc.lv]

ZM padotības iestādes:

Lauku atbalsta dienests pasts@lad.gov.lv

Pārtikas un veterinārais dienests pasts@pvd.gov.lv

Valsts augu aizsardzības dienests pasts@vaad.gov.lv

Valsts meža dienests pasts@vmd.gov.lv

Lauksaimniecības datu centrs pasts@ldc.gov.lv

Valsts tehniskās uzraudzības aģentūra pasts@vtua.gov.lv

Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte edokuments@lbtu.lv

LBTU atvasinātās publiskās personas:

"Agroresursu un ekonomikas institūts": arei@arei.lv

"Dārzkopības institūts": darzkopibas.instituts@lbtu.lv

Aģentūra "Meža pētīšanas stacija": mps@agenturamps.lv

Kapitālsabiedrība SIA "Latvijas Augu aizsardzības pētniecības centrs": laapc@laapc.lv

Kapitālsabiedrība SIA "Meža un koksnes produktu pētniecības un attīstības institūts":

meka@e-koks.lv

Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava" inst@silava.lv

Valsts zinātniskais institūts "Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskais institūts" (BIOR): bior@bior.lv

ZM kapitālsabiedrības:

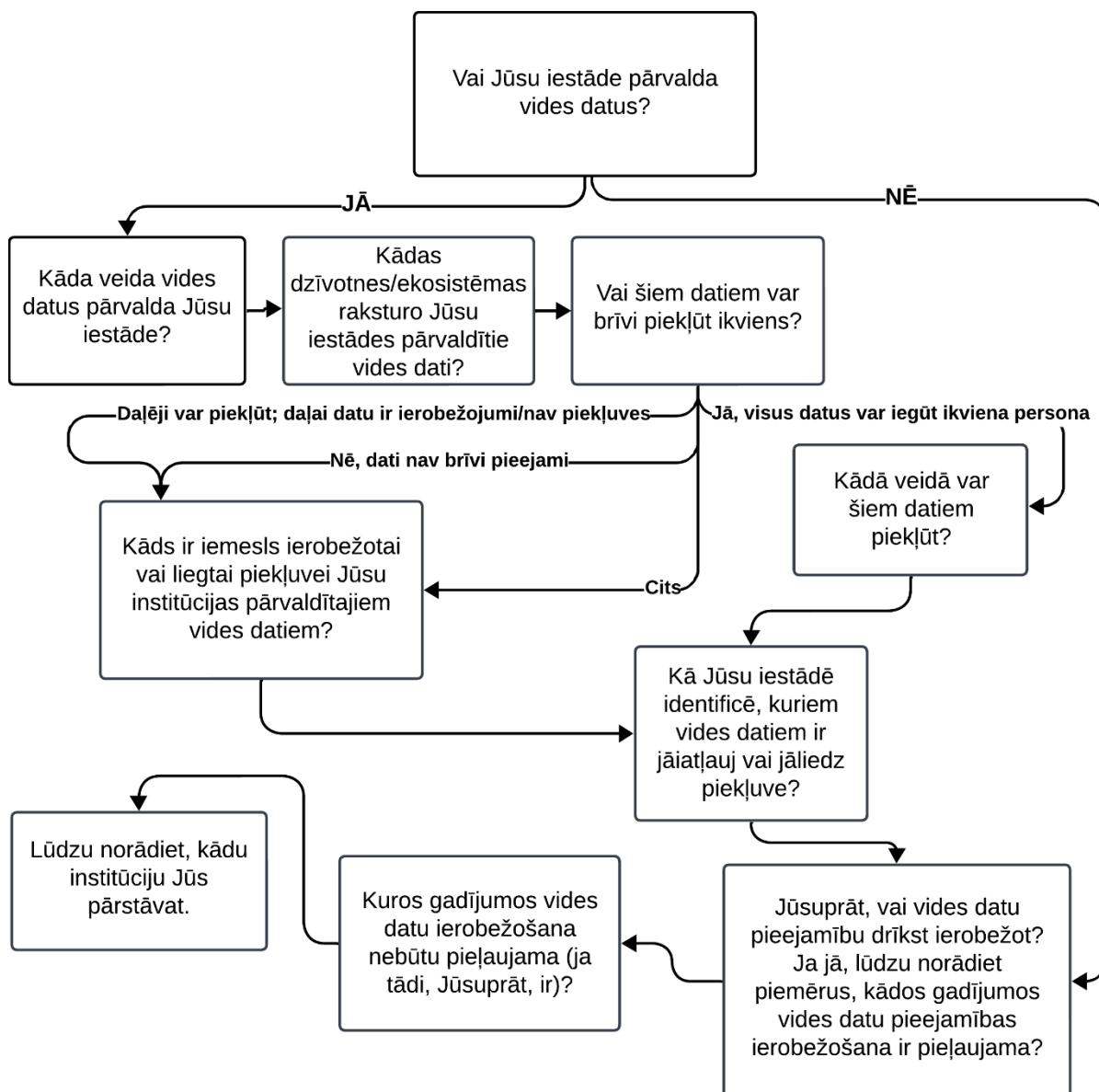
Latvijas Valsts Meži: lvm@lvm.lv

Meliorprojekts: meliorproj@meliorprojekts.lv

Zinātniska institūcija

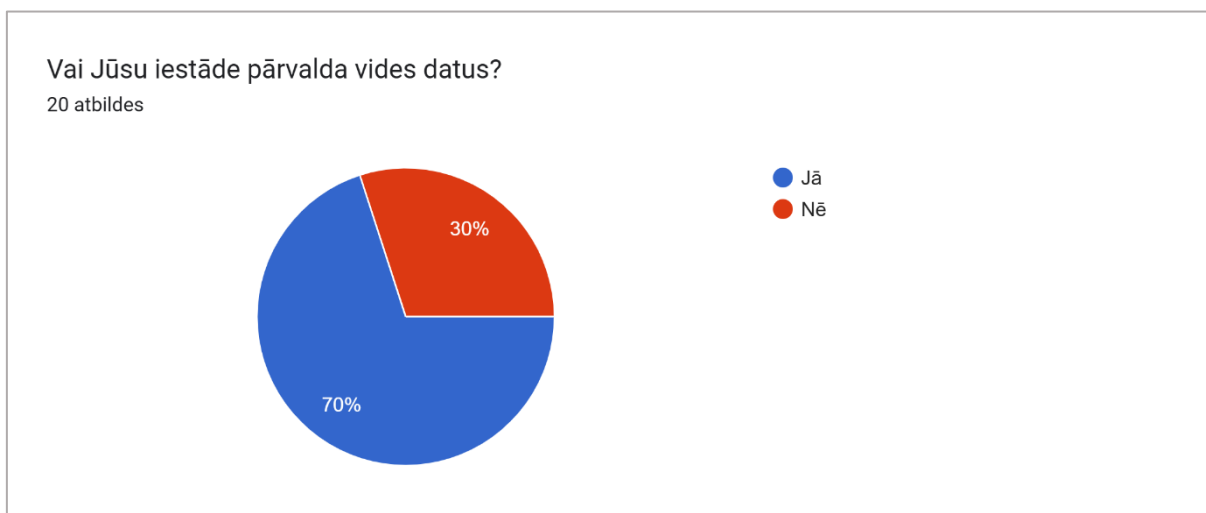
Daugavpils Universitātes aģentūra Latvijas Hidroekoloģijas institūts: hydro@lhei.lv

2. pielikums. Aptaujas anketas jautājumi un jautājumu plūsma. Aptauja veikta *google forms* tiešsaistes vietnē 2024.gada augustā.

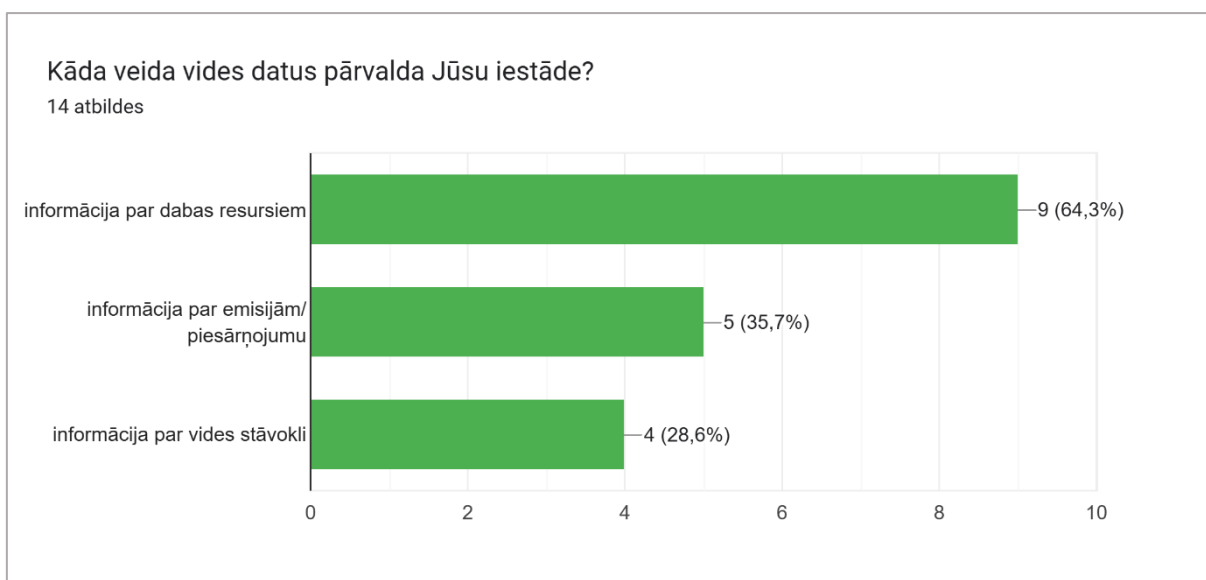

3. pielikums. Aptaujas rezultāti..

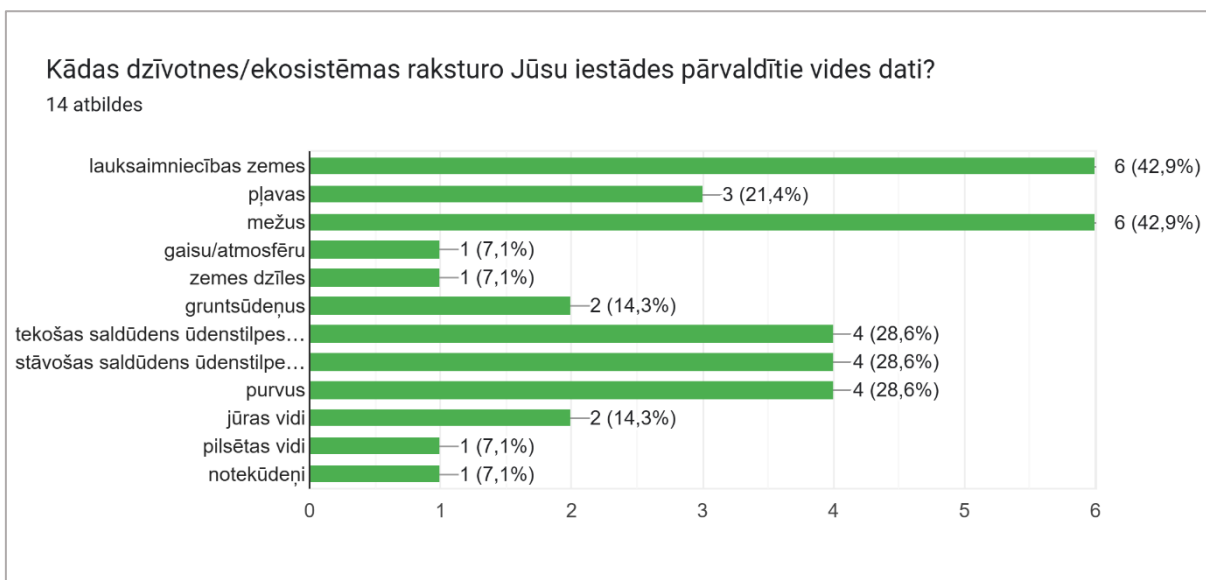
1.jautājuma atbildes

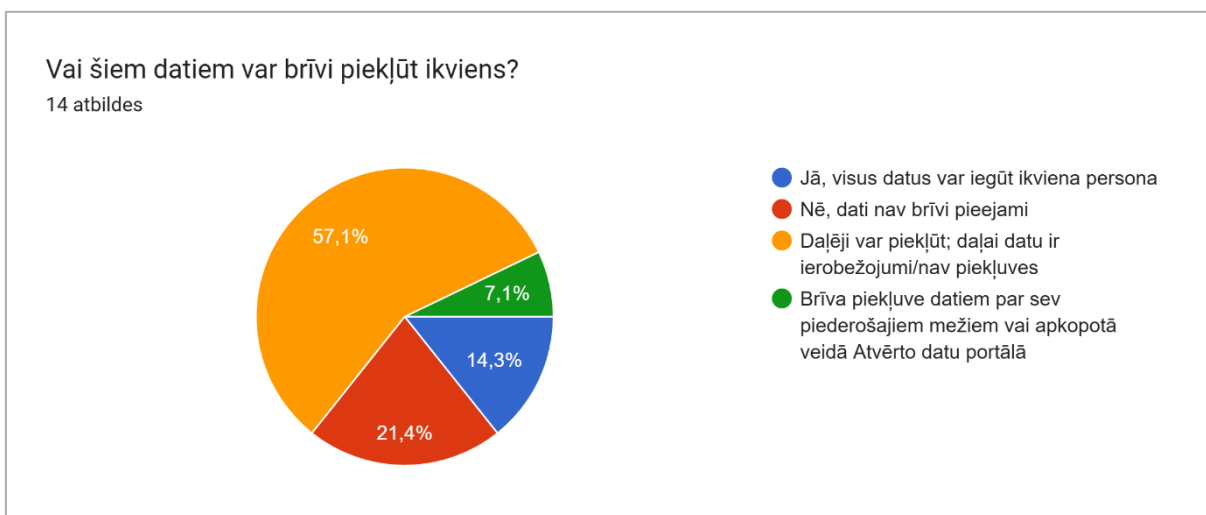
2.jautājuma atbildes

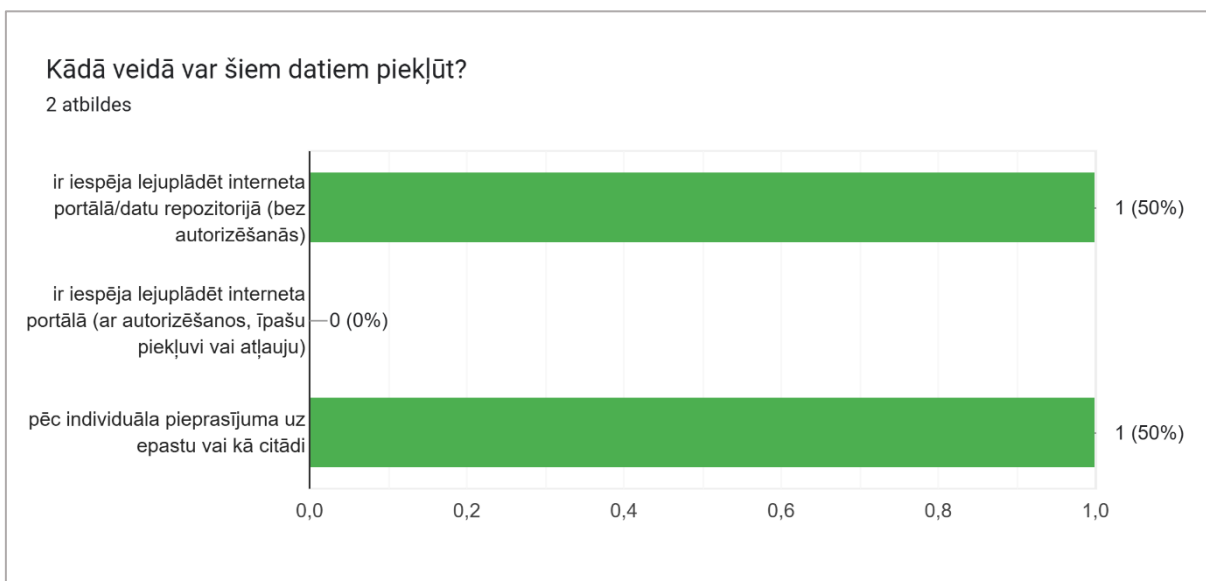
3.jautājuma atbildes

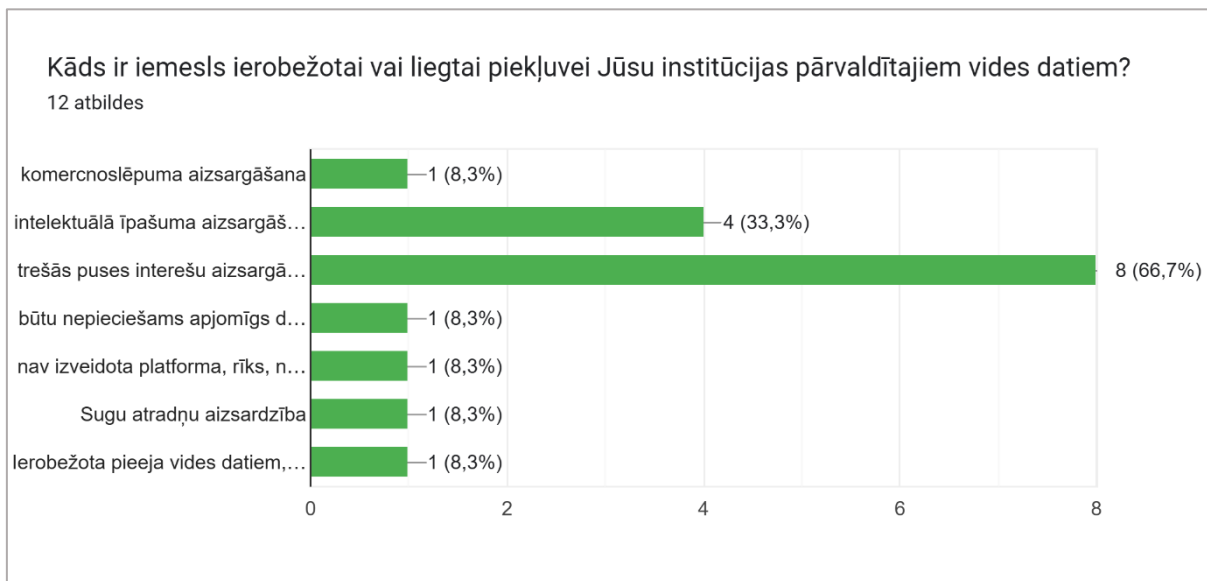
4.jautājuma atbildes

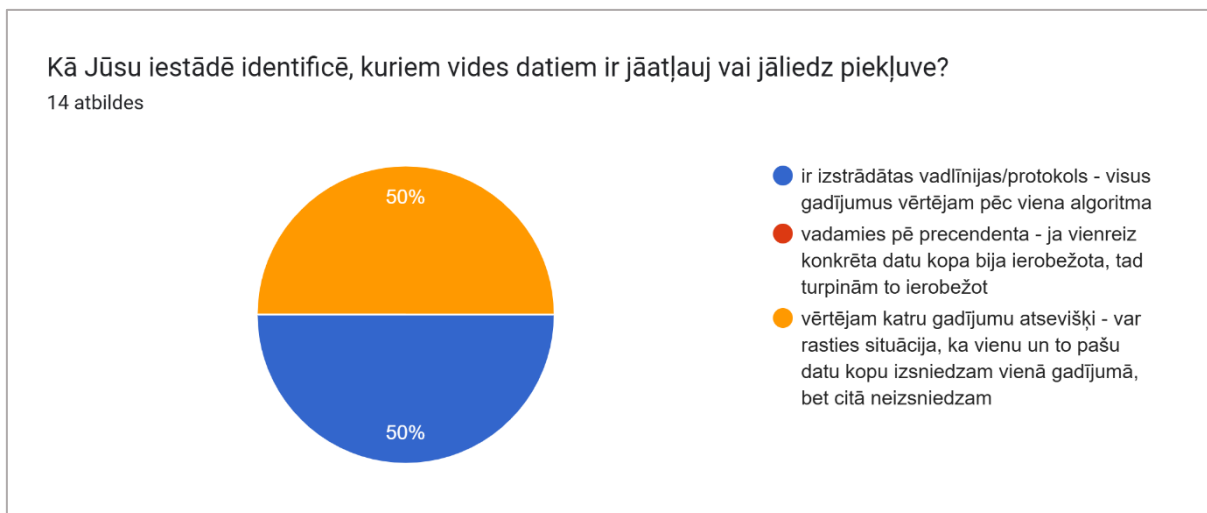
5.jautājuma atbildes

6.jautājuma atbildes

7.jautājuma atbildes

8.jautājuma atbildes

Jūsaprāt, vai vides datu pieejamību drīkst ierobežot? Ja jā, lūdzu norādiet piemērus, kādos gadījumos vides datu pieejamības ierobežošana ir pieļaujama?

18 atbildes

1. nē nedrīkst
2. Vides aizsardzības likumā ir noteikts, ka vides dati ir pieejami jebkuram
3. nē
4. Lūdzu precizēt (atjaunināt formu) ievadā minot kas specifiski, šajā gadījumā ir domāts ar "vides dati"
5. Nē, bet ir jāņem vērā, ka bieži ir jāiegulda nozīmīgi resursi, lai šos datus sagatavotu saprotamā veidā.
6. Nē
7. Vides datu ievākšana ir maksas pakalpojums, kas tiek sniegts konkrētam pasūtītājam vai arī datu ievākšana notiek konkrētu pētījumu ietvaros. Tātad pasūtītājs drīkst izlemt par datu pieejamību. Datu ievākšana, apstrāde, interpretācija ir pētnieka intelektuālais īpašums. Datu publicēšana neapstrādātā veidā var radīt sabiedrībā nevienam nevajadzīgas un iespējams nekorektas

interpretācijas, tāpēc vides dati var tikt publicēti vienīgi kopā ar paskaidrojumiem un interpretācijām.

8. Komerpcasūtījumu datiem, kur informācija pieder pasūtītājam. Kā arī gadījumos, ja datus pēc tam tālāk tirgo (piemērs, kāds iegūst bezmaksas datus manā iestādē, pēc tam tos tirgo tālāk kā datu, kopu, produktu kādam citam).
9. Ja ir specifiski projekta nosacījumi, kas to atrunā
10. Valsts aizsardzības nodrošināšanai ir jābūt prioritātei. Nekādi vides jautājumi nedrīkst to aizkavēt vai ierobežot. Sabiedrībai šādā gadījumā nav jāzina visas vides detaļas.
11. Ja datu publiskošana var kaitēt sargājamam dabas objektam - nelikumīga ieguve, traucēšana un tml.
12. jā, drīkst., jo lielākā daļa cilvēki nav profesionāļi šajā jomā un paši nesaprot kas ir būtisks un kas nē.
13. Vides datu pieejamību drīkst ierobežot, ja tas nepieciešams konkrētas dzīvotnes aizsardzībai vai sugas apsaimniekošanas pasākumu nodrošināšanai.
14. Iespējams tas var provocēt īpašniekus uz šo iespējamo resursu iznīcināšanu, kā arī iespējams komercdarbības dēļ.
15. Nesaprotu, kas ir vides dati, nav precizēta definīcija.
16. Tos vajag ierobežot, līdz ir noslēdzies process par sugu vai biotopu aizsardzību.
17. Dati ir nepilnīgi, dati ir darba instruments, dati ietver sensitīvos datus
18. Vides datu pieejamības ierobežošana ir pieļaujama, ja to nosaka normatīvie akti, piemēram, Sugu un biotopu aizsardzības likuma 8. panta piektā daļa. Vides datu pieejamība nozīmē ne tikai to, ka tiem obligāti jābūt pieejamiem publiski, bet tos var iegūt arī personai vērstoties ar atbilstošu iesniegumu iestādē.

9.jautājuma atbildes

Kuros gadījumos vides datu ierobežošana nebūtu pieļaujama (ja tādi, Jūsaprāt, ir)?

16 atbildes

1. -
2. nav
3. Skatīt iepriekšējo atbildi
4. ja apdraud cilvēku dzīvību
5. Lūdzu precizēt (atjaunināt formu) ievadā minot kas specifiski, šajā gadījumā ir domāts ar "vides dati"
6. Ja tiek apsvērta liegt ierobežot vides datu pieejamību, tad tikai specifiskos gadījumos. Piemēram, vides dati būtu jādara zināmi tikai tām institūcijām, kas nes atbildību par konkrētajiem objektiem un tikai tādos gadījumos, ja iegūtie rezultāti būtiski apdraud sabiedrības locekļu veselību vai dzīvību.
7. Publisko Eiropas, pašmāju fondu līdzekļu dati (nodokļu maksātāju nauda)
8. ja dati tiek iegūti valsts finansētas programmas/projekta ietvaros
9. Ja ir noticis būtisks pārkāpums, kas var apdraudēt sabiedrības veselību.
10. Informācijas par ES biotopu platībām
11. Vispārīgie dati nav ierobežojami- ir jābūt datu matricai ar apkoptiem vides datiem, kas izslēdz identificējamu individuālu datu izcelsmes avotu.
12. Ja tas var radīt apdraudējumu vides vērtībām.
13. Ja vides dati ir apkopotā veidā un kopā ar tiem netiek sniegta informācija par personas datiem.
14. ja dati nesatur ierobežotas pieejamības informāciju
15. -
16. Informācija par emisiju vidē nav ierobežotas pieejamības informācija. Ierobežotas pieejamības informācija nav informācija, kas noteiktas Ķīmisko vielu likuma 8. panta trešajā daļā.

Maģistra darbs “VIDES DATU PIEEJAMĪBA UN TĀS PIEĻAUJAMIE
IEROBEŽOJUMI” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Astra Labuce

(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Docente Dr. iur. Silvija Meiere _____ .___.2025.

(paraksts)

Recenzents:

Darbs iesniegts LU Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedrā _____.2025.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe _____

(paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

_____.202_ . protokola nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretārs: _____